JOZEF KUFFNER:

VĚDA ČI BÁCHORA?

JOZEF KUFFNER:

VĚDA ČI BÁCHORA?

PABĚRKY K OTÁZCE SLOVANSKÉHO DÁVNOVĚKU.

ŘADA DRUHÁ.

I. NAŠE RUKOPISY. — II. PTAČÍ ZPĚVY (VOGELSANGY) A JINÉ STOPY. — III. NÁHODY A NAMÁTKY. — IV. ČEHO SE DOČTEŠ. — V. Z TOULEK.

1917.
F. TOPIČ V PRAZE.

Tiskem „Unie“ v Praze.

PROPOVĚĎ.

Pohroma světové války zasáhla osudně i v oblast idejnou. Všecku svou víru a naději skládal novodobý člověk v heslo vzdělanosti. V ní viděl spásu svého bytí, útěchu i záruku budoucna. Věřil, vzdělanost potírá zlo a překoná i nejhroznější jeho projev, „dědictví dob zpozdilých, temných“, válku.

— Novodobá vzdělanost stvořila takové poměry společenské a mezinárodní, že válka mezi vzdělanými národy nebude napříště možna!... lichotil si odchovanec moderních ideí kolébaje se v libý sen.

Byl hrozně vyburcován. Válka strašnější nad všecky, o jakých svět kdy slýchal, přikvačila. A čím vynikala nad minulé vzteklou ničivostí, byla u ní právě zásluha téže — vzdělanosti, na níž bláhovec nejvíce si hodlal zakládat. Vše, co prohlašováno silou a chloubou lidského ducha, idey pravdy, dobra a práva, ladu a krásy, vše malomocně se krčilo vůči rozpoutanému běsnění živlů.

Hodnota vyšších měr života, jakou Vzdělanost slibovala, vztýčit sebe k významu novodobého Božstva, selhala docela.

Procitnutí ze sna bylo kruté.

Vzdělanost, lidské dílo. A člověk, slabý tvor. Podléhá zákonu života. Chce především žít, žít, jen žít! Touže po životu přináší v oběť vše. I tak zvaný nejvyšší statek. A vzdělanost zatím? Podle zákona dělby úkolů, dělby práce, kolik odborů činností vykazuje, v tolikéž vlastních druhů — živností se rozpadla. Živit se a žít, stalo se vlastním popudem všeho úkonu, vší schopnosti. A živnostenství má svoje neústupná pravidla. Aby prospíval, může-li pracovník jinak, než pilně dbáti přání a potřeb svého — zákazníka a zaměstnavatele? A zákazníkem vzdělaností kdož jiný je, nežli společnost, než společenská moc! A život je boj! Společnost, ohrožená ve svých zájmech, objednává, kde a čeho třeba na svoji obranu. A vzdělanost, přičinlivý živnostník, vyhovuje přesně zakázce, napíná schopnost, vymýšlí a kuje do války nejstrašnější zbraň. Možno-li jinak? Možno-li žít a postavit se mimo zákon života? Anebo přímým slovem: možno-li stvořit a postavit nějakou vzdělanost, aby neznamenala člověku zároveň — živnost? A pokládá-li jedinec svým povoláním, hledat a hlásat pravdu, nekáže-li hned živnost, hlásat takovou pravdu, jakou si přeje

zákazník, společnost? A tu je osudný hrot! Společenská pravda je jiná, než vlastní, poznaná pravda. Bývá přečasto pravý její — opak.

S úžasem jsme zřeli, jaký osud průběhem doby postihl naši stařinovědu. Velcí zakladatelé na počátku vytkli dílu pevný směr a krok. Tenkrát věda nebyla ještě živností. A později, co se událo? Než půl věku minulo, chabí následovníci u jakých konců se octli! Zřetele společenské zde dávno provedly svou. Už neplatila vrcholná pro vědu starost: kde a jaká je pravda, jaké jsou její důvody a doklady? Vše zatlačovala jediná péče: co by řekl svět, zákazník, co kruhy, na kterých sejde! A konečně: co že asi praví společenská moc? Jevíť tak vnoukavé stránky postupu, nabízí výhody, ach! tolik hodné úvahy!

— Člověk, chabý tvor! Chápat vše, neznačí-li také — vše odpouštět?...

Zajisté. Jenže, jak potom hlavní bolest? Vzdělanost! Co zbude z bohovzdorných záměrů vzdělanosti, pakliže hned hodnost „posvátné Vědy" přiřknuta zřízení, jemuž nad všechno světlo přezkumu a poznatku váží starost o hamižný průnik tlačenicí života, o světácký mam a lichomet blahopřejných styků a výhodných praktik?

Kormutlivému postřehu čelí snad jediná útěcha. Převraty doby vynesly na povrch heslo sebe-

určení národů. Možno-li, aby národ žil a vzkvétal nepoznav vlastní své pravdy? Bude-li národu dopřáno, aby po svém zařídil svůj život pak upraví, bohdá, i svou vlastní společenskou moc a zjedná už svojí pravdě také potřebnou — živnost. Pak možno se nadíti, že poznaná jeho pravda stane se i pravdou společenskou.

Sice jen útěcha z holého mechanismu života, konečně však přece jakás útěcha.

V Praze v listopadu 1917.

I.

NAŠE RUKOPISY.

Úvaha o zmatcích časů.

Ideje a názory, podnětná látka! Mysl rozpálí, srdce uvede do varu, rozvlní hladinu živlu — společnosti. Ať velká idea světová, ať drobný popud všedního života. Vždy je živel hotov se bouřit, zvedat vlny, rozstupovat se v tábory a podle své přírody dravecké vrhat se na svůj protějšek.

Předloni v H. na letním bytě odbyla se taková událost. Spor se vyskytl, rozbil společnost. Po řadu let rodina vašich známých navštěvovala na léto oblíbený svůj koutek. Tiché údolí s paloukem a lesem opodál malého města. Malá společnost rok co rok se tu scházela, všichni si pobyt libovali. Až loni rázem byl konec. Nepohodli se, rozkmotřili a druh o druhu nechce už slyšet. S nouzí vaši známí letos se sháněli po novém letním pobytu. Kamkoli jinam půjdou! Jen do H. už za žádnou cenu.

A co se přihodilo? Hloupost. Za řeč to nestálo. Jednou v jídelně u stolu malá různost názorů se vyskytla, jak bývá všude a co chvíli. Proč? K vůli — houbám! Vlastně k vůli různým názorům o houbách či na houby. Jsou-li houby užitečny, výživny tělu či nic? Byli sběratelé hub ve společnosti. Taková letní zábava, zpola sport, zpola

užitečná zábava. Za dne se lidičky toulají po lese a večer mají o čem klábosit. Srovnávají svou kořist, závodí spolu, chlubí se a podněcují.

A toho večera dva členové stolové společnosti dostali se do sebe:

— Houby! Jak může být moderní člověk ještě tak zpozdilý!...

— Proč ne? Baví mne, toulat se tak po lese! A co mne baví, má už proto svoji cenu. A konečně, i praktický důvod! Houby, výborný pokrm...

— A to je právě nesmysl. Nemají žádné výživnosti...

— Kdo to praví?

— Věda to praví. Podle nejnovějších výzkumů neobsahují houby ani zbla živných látek, potřebných tělu...

A muž na doklad svého tvrzení uváděl odborný časopis, kde se toho dočetl. I jméno autora věděl a název článku. Ba dokonce i jakýmsi lučebným a životosprávným rozborem látek se dokládal. Znělo to tuze autoratívně.

Soupeř však nedal se tak lehko povalit do písku.

— Vědecké důvody! A do včerejška právě odborná věda na základě svých názorů d o p o r u č o v a l a houby jako výbornou stravu, znamenitě výživnou.

— Překonané stanovisko!

— Tak? a co potom s veškerou vědou? Mění-li co chvíli svá stanoviska! Nejlépe, jít svou cestou! Ne-li?...

A mysle se rozpalovaly, námitek a odpovědí prudkých se rojilo, byly jízlivější, do hádky se mísily nové hlasy. Brzo stály proti sobě dvě stra-

ny, a než se kdo nadál, už spor se vlastně přesunul — na jiné pole. Zprvu věcný stal se docela osobním. A už nešlo jinak. Hádka skončila rozchodem naprosto nepřátelským. Strany na sebe docela zanevřely. Přestaly spolu obcovat, vyhýbaly se sobě navzájem a v uzounkém rámci denního života v tichém letním koutku nastala dokonalá otrava. Nebylo ani pomyšlení, příště sem opět se vrátit. A vskutku: vaši známí ztrávili své prázdniny loni už někde na druhém konci světa.

— Neslýcháno! K vůli otázce docela theoretické, odborné? A tolik křiku, tolik vášní?...

— K vůli houbám? Zajisté ne. Většině společnosti a snad všem její členům věcná otázka je docela lhostejna. Ale jiné příčiny! Ve společnosti bývá tak nastřádáno výbušné látky. Jsou citlivosti a dráždiviny, náklonnosti a nechuti! Tisíc zájmů se křižuje, udržuje napětí. Malý podnět dostačí a plamen už vysoko vyšlehne...

Věcná hádka byla jen vítaný podnět.

* * *

Není jinak ani s velkými otázkami v dějinách světa. Lidé se bijí z pohnutek společenských. Jsou proti sobě postaveni, překážejí si navzájem, druh druha snaží se dostat pod sebe, aby sama sebe lépe uplatnil. Věcný spor pouhá záminka, pouhé heslo k boji. Co krve a útrap stály lidstvo války náboženské! Celé věky dějin naplněny krvavými spory, státy a národové vrhají se na sebe pro otázku víry, pro Boha a Spasitele. A Bůh a Spasitel hlásali přece mír,

p o k o j a l á s k u k bližnímu! Jednou se svolává — Kříž do boje proti Turkům, po druhé se s Turky uzavírá aliance k vůli zájmům — jiným. Náboženství — zde pouhé heslo! Podpalovač požáru. Vlastní hořlavina: zájem společenský, potřeba moci, nadvlády.

Ani s otázkami odbornými a vědeckými není lépe ve společnosti. Společnost, bytost hromadná, není ani schopna, věcně otázkami se zabývat. Tím méně o nich rozhodovat, je řešit. Jediné, co dovede společnost, je, čistě společensky se zaujmout, rozstoupit se v tábory podle zájmů, rozčilovat se, vrhat se na sebe, podlehnout nebo zvítězit. Taková je povaha hromadné bytosti. K vůli otázkám položeným společnost dovede se vraždit, ale nedovede žádnou otázku — řešit.

Bylo tak i s naší otázkou rukopisnou. Bezmála celé století veden o nešťastné staré památky spor. Odehrával se na veřejnosti. A veřejnost? Co to jiného než společnost? Má svoji letoru, svoji krev, svoje zájmy. Spor měl svá období, plná vzruchu a vášně, svoje vítězství, své porážky, svoje výsledky a úspěchy slavnostně s veškerou pompou prohlašované. Leč podle všech příznaků nebyl spor než válkou společenskou. Věcná otázka — aspoň pro společnost — nakonec zůstala n e r o z ř e š e n a.

— Jak to, nerozřešena? S povolané vědecké strany byla přec, jak známo, otázka prohlášena za vyřízenu pro všechen vzdělaný svět?...

Prohlášení, s jakým všecky válčící strany obracejí se slavnostně k současnému světu. Jménem božím všecky strany a tábory táhnou do války, Boha a vzdělanost přisahá každá, mít — na své straně.

— Tentokrát na straně vítězné byla přece Věda, byli vědci!

— Věda a vědci byli také na druhé straně!

— Jedna jen dobyla vítězství!

— Ale vítězství čistě — společenského...

Společnost, umdlena dlouhým zápasem, nakonec přijala heslo, které na ten čas zdálo se jí silnějším. A heslo nabylo vrchu na veřejnosti. To je všecko vítězství. Stranou od veřejného hluku, strany a tábory stojí proti sobě jako před tím. Věcně spor zůstal nevyřízen. A když únava pomine a nový podnět se dostaví? Nic nebude bránit, aby nesmyslný požár zvedl se prudce znovu. Taková je povaha tisícihlavé bytosti. Slepá, nevědomá hořlavina, neschopná rozvahy.

— Není-li společnost schopna díla, kdo pak má věcnou otázku řešit?

— Práce jedinecká! Kulturné dílo je osobité, jedinecké. A to dílo všech oborů, ať vědecké, nebo umělecké.

— A kterak výsledek jedineckého úsilí obrátit — ve prospěch společnosti?...

Cestou organickou, rozumí se. Společnost, organism. Stranou, mimo společenský ruch, koná jedinec svoji povinnost. A když úkol vyřízen, přijímá společnost docílený výsledek vhodně upravenou cestou. Tak je s výsledky prací všech oborů.

— A proč tak nebylo i s otázkou — rukopisnou?

Nešťastný sběh okolností! Zmátla se organická cesta. Dříve, než byla otázka přirozeně a řádně vyřízena, stržena veřejnost do vřavy zápasu. Konec snahy.

— V obou táborech přece byli vědci, byli jedinci-inteligenti, povolaní a schopní otázku řešit!

Jako člen tábora jedinec podléhá společenskému zákonu. Má svůj zájem osobní, který jej k táboru víže. Vlivem organismu pozbývá tu schopnosti, užít plnou měrou své jedinecké inteligence. Jakmile vzplane zápas, jedinec cítí se členem organismu, podřizuje bezděky nižší zájem vyššímu. A vyšším ve chvíli zápasu je zájem tábora. Už nejde o to, klidně a věcně svou jedineckou inteligencí řešit danou otázku, nýbrž jde především o to, osvědčit se věrným, schopným a silným členem tábora, pomáhat svému praporu k vítězství, odpůrci k porážce. Společenský zájem nabyl vrchu. Vytlačil všechen ostatní. Věcný zájem by vymáhal především klid, nestrannou srovnávací práci. A pro tu není smyslu, kde vzplanula vášeň. Společenský zájem nestrpí nestrannosti. Po věky spolu válčili národové o přednost svých symbolů náboženských. Tu vítězil kříž, tu půlměsíc. Na čas ten, zase onen zařídil a upevnil své panství, ale které z obou náboženstev je lepší a hodnější? Pro věčnou vřavu válek lidstvo se — nedovědělo. Otázka zůstala nerozřešena. Žádná sebe krvavější válka, žádné sebe skvělejší vítězství ji nerozhodlo.

Také spor rukopisný byla jen vřava toho druhu. Nakonec každá strana zůstala při svém.

— Zde přece nebojováno krví a železem! Jen důvody a doklady měly slovo! Zbraně duchové!...

— Ale výsledek byl týž. Zbraň jako zbraň. Jedna ubíjí tělo, jiná oslepuje ducha. Každý dů-

vod má svůj — protidůvod. Celé literatury důvodů na obou stranách vznikly. Zde literatura pro, zde proti. Každý tábor se tak utvrzoval v e s v é m přesvědčení, v odporu a nenávisti ke d r u h é m u. Četl-lis dílo pro, byls přesvědčen, odpůrci jsou společnost zaprodancův a zrádců. Četl-lis co z protivného tábora, zase naopak. Kdo věřil v Rukopisy, byl nutně duše nevědomá, obmezená, nízká. Tak řádily vášně a dostavily se důsledky.

— A proč se nevyskytl jedinec klidné a jasné inteligence, nestranný muž, aby za ostatní vykonal nutnou práci srovnávací, soustavnou a p ř e d l o ž i l věcný v ý s l e d e k?...

Nic by nepomohlo. Ve chvíli zápasu nestranná práce nemá ceny. Nedojde uznání. Snad se i nalezl tichý pracovník toho druhu. Snad se jich našlo více. Ale práce jejich nebyla nic platna. Nestranné slovo nutně vypadne ve prospěch jednoho tábora. A tu chvíli vzbudí odpor na straně protější. Jen oleje přilito do požáru. Nic více. Dokud zápas trvá, není radno, nestranným míchat se do vřavy.

— Není tedy naděje, že kdy pravda čista a jasna, nezkalena zřetely pobočnými pronikne k vědomí společnosti?

— Málem, věru, nepodlehli byste obavě!

* * *

Za všední besedy váš protějšek znenadání překvapil vás obratem.

— A což! Četl jsem vaši knihu.

— Nu a?... Nezamluvila se?

— Nepravím. Ale vadilo něco.

— Totiž?
— Kniha, řekl bych, nezdá se mi úplnou.*)
— Schází?
— Hrot! Vrcholné slovo! Vycházíte od prací Žunkovičových, stojíte k jeho hledisku na slovanskou minulost, ale —
— Ale?
— Žunkovič strhl k sobě širší pozornost veřejnosti teprve poslední dobou, když ujal se rozhodně Rukopisů! **) Je to palčivá otázka. A o tu vaše kniha nezavadila ani slovem...
— Zajisté. Je to druhá otázka. Neradno, vyřizovat zároveň otázek několik. Starověk slovanský o sobě dá už práce dost. Kdo najednou příliš mnoho chce dokázat, snadno...
— A přece záhada staré vzdělanosti slovanské souvisí se záhadou našich Památek?
— Arciže souvisí.
— Nemohl jste tedy nedojít určitého názoru i v té věci.
— Došel jsem. Však jen náhodou!
— Kterak?
Jak už bývá, nehledáš, najdeš. Bez vlastního záměru, bez veškeré zásluhy pisatel došel. Nalezl, co nehledal. Zajímal se o věci dávnověku, sháněl materiál. Množství se ho nahrnulo. Na naše Památky ani nepomyslil. Nebylo třeba. Sám na ně nekladl nijaké váhy. Nezdály se dost významny. Věc školské výchovy! Prošel takové školy, cizí, lhostejné k našim věcem. Došel tak určitých

*) Věda či báchora. Paběrky k otázce slovanského dávnověku. V Praze u Topiče 1912. (Řada první).
**) Rukopis Královédvorský a Zelenohorský. Literární rehabilitace. V Kroměříži 1911. Nákladem J. Slováka.

představ, jak asi měla by vypadat literární památka dob starých. Těm představám naše rukopisy málo hověly. Ani o sobě nezamlouvaly se valně. A třeba se ze všeho vyznat! Když propukl známý spor, pisatel sám v duchu soudil, že odpůrci mají bezpochyby pravdu. Jen sympatie čistě národní vázaly jej tenkráte ke straně obhájců...

— Tenkrát! A — dnes?

— Dnes je jinak.

— A jak k tomu došlo?

— Tak. Docela nečekáno. Uprostřed zábavy s látkou, obklopen doklady dávnověku všeho druhu a rázu, najednou vidíš před sebou vynořovat se otázku: A což Rukopisy? Po letech zase znovu bereš do ruky ty staré věci. A — nevycházíš — z údivu. Vše jeví se teď v novém světle...

— V jakém novém světle?

— S novými okolnostmi dostavuje se nutně nový názor. Bavíš se leta svou starou slovančínou, dějinami, písemnostmi, jazyky a najednou poznáváš, co ti dříve nikterak nemohlo být jasno.

— Co pak?

— Že ty staré Památky přece jen musí být pravé.

— Proč najednou pravé?

— Protože nemohou být padělány.

— Proč by nemohly? Napodobí se obrazy, skulptury, bronzy! Básnická produkce všeho druhu se napodobí! Proč by nemělo být možno, napodobit nějakou staročeskou poesii?

— Nemožno nic napodobit, kde není žádných předloh. Nikdo nikdy před tím žádné staročeské zpěvy ani neslyšel ani nečetl. Nebyly žádné známy.

— Nevadí! Netřeba přímo napodobit. Možno z daných prvků svobodně a určitým duchem s k l á d a t... Nebyly známy staročeské zpěvy, ale byly známy jinoslovanské...

— Ani volná skladba z daných prvků nebyla možna v Čechách před devadesáti lety. Nebylo pomůcek, nebyl přístup ku pramenům, nebyl přehled, nebyly potřebné vědomosti. Nebylo zkrátka nic. A kdyby bylo dáno bývalo těch prvků, oněch potřebných nesčíslných složek, jak je dnes zřetelně rozeznáváme! Složit z nich celek takový, jaký je, jak nutně a organicky vyrůstá z dané látky dějinné, kulturné, jazykové, svého místa a své doby — nebylo by možno.

— Proč by nebylo možno?

— Protože nelze uměle skládat ústrojné plody života, protože z daných lučebných prvků nelze skládat — živou organickou látku!

— Možná, osobní dojem. Osobními dojmy však nelze nikoho přesvědčovat. Jiní, jak známo, došli jiného názoru.

— Zajisté, osobními dojmy nelze přesvědčovat. Nejlépe, nechat si svůj dojem pro sebe. A tou zásadou také pisatel knihy se řídil. V „Paběrkách k otázce slovanského dávnověku“ n e n í proto o Rukopisech zmínky...

Tazatel přijal na vědomí výklad. Neodmlouval aspoň. Zdálo se, že je otázka vyřízena.

Nebyla docela. Po chvíli navázána beseda znovu.

— A přece je věc dost naléhavá! Je vlastně povinnost, zaujmouti svoje hledisko. To či ono. Jen když poctivě svoje!

— A rozmnožit panující vřavu a zmatek? Pěkná povinnost!

— Kdo sám je přesvědčen, může přesvědčit druhé.

— Snad některého jedinečka. Někoho, kdo má příbuzný zájem! Proč ne? Snad se dá některý známý pohnout, přemluvit, přesvědčit, že je třeba, aby sám také vynaložil potřebný čas a nezbytnou práci, aby člověk nabyl nutného přehledu. Někoho, s kým jsme známi, kdo nám důvěřuje, možno tak přemluvit. Nikdy však neodhodlá se k takovému nákladu času a práce žádná společnost nebo dokonce celá „veřejnost". A vydáš-li knihu, je přece určena pro veřejnost. A tím je vše řečeno. Veřejnost, rozdělenou v tábory, možno nějakým slovem leda podnítit k novému zápasu, ale nemožno získávati její názor dlouhým, pracným řetězem dokladův a vývodů...

— A přece, je-li veřejnost rozstoupena v idejné tábory, musela prvé získat jakéhosi přesvědčení!

— Jenže nikoli přesvědčení — poznatku!

— Čeho pak jiného?

— Jen přesvědčení — důvěry. Veřejnost má své lidi, svá jména, své autority, kterým věří na slovo. A dále nedbá. Nemůže jinak. Hromadná bytost je odkázána, aby ji někdo vedl, někdo za ni myslil. Je taková příroda vzdělanosti. Práce je rozdělena, nemohou všickni všecko znáti. Třeba býti v něčem moudrým sám a v jiném spoléhati na moudrost druhého. Třeba někomu důvěřovat, někomu věřit...

— Věřit — ve vědě?

— Ve vědě jako — v jiných oborech.

— A jestliže ten, komu společnost důvěřuje, se — mýlí?

— Pak se nutně mýlí společnost s ním. Ani po prvé ani naposled. Člověk, omylný tvor. Tak

dlouho věří ve svůj omyl, až — je z něho vyveden.

— Nemožno-li tedy vnuknout veřejnosti svůj dokonalejší názor, pak třeba aspoň — rozmnožit řady!

— Dát se na tu či onu stranu? Přilejt oleje do ohně, povzbudit pekelnou vřavu?...

Zase ten konec! Uzel tkanice. Marno úsilí, minout kolem!

A tak už přišlo, proč kniha zůstala bez hrotu, bez vrcholného slova — k časové otázce.

* * *

Společnost není mudrc. Neřeší otázky, ale je — zvědava. A má konečně i právo na svou zvědavost. Společnost má právo žádat, aby byla poučena o věcech, které ji zajímají. Kulturný celek, národ, vrchní společenská jednotka cítí potřebu, mít jasno v otázkách svého bytí a počínání.

Kterak vyhovět tak oprávněným požadavkům? Je-liž nějaká cesta, aby zvědavost hromadné bytosti byla ukojena a přece nebyla způsobena nesmyslná vřava, nebyl vyvolán šílený zápas a všecko myšlení a cítění nebylo uvedeno ve zhoubný zmatek?

Cesta je známa. Je osvědčena v jiných oborech, je skutečnou vymožeností vzdělanosti:cesta společenského — ústrojí. Společnost sama nemůže dané otázky řešit, opatřuje se tedy zvláštním zřízením k tomu cíli. Jak bylo by se společností, kdyby pro své otázky právní, pro své zápletky a spory majetkové neměla zřízení — soudního? Kdyby ponecháno bylo společnosti, aby si své otázky právní řešila sama, ne-

vycházela by společnost z hádek a rvaček, brodila by se krví a způsob rozřešení byl by jediný: m o c n ě j š í podržel by vždycky pravdu. Byl by to úplný r o z v r a t společnosti, hotová divočina.

Takové žalostné konce odvrací společnost od sebe důmyslným ú s t r o j e m.

Sporná věc právní předloží se zvláštnímu soudu. Jsou povolaní soudci a znalci, sporné s t r a n y přednášejí své důvody a protidůvody, jsou žalobci a obhájci, je v r c h n í i n s t a n c e nestranná, která důvody pro a proti svědomitě a klidně srovná, uváží, změří a nakonec při r o z h o d n e. Líčení pře je veřejné, společnost má právo být svědkem, sledovat jednání, má právo ukájet svou zvědavost, ale — n e m á práva do jednání se míchat. Nakonec výrok soudu prohlášen, nabývá obecné p l a t n o s t i.

Tak cestou umného ú s t r o j e vyřizují se otázky, pochybnosti, zápletky a spory společenského života klidně a hladce, bez vřavy vášní, beze zmatku smyslů, cestou č i s t ě r o z u m o v o u, jak se na vzdělanou společnost sluší.

A to je, čeho v našem sporu čistě kulturném, svrchované důležitosti národní, v otázce r u k o p i s n é, bylo opominuto. N e b y l o žádného řízení, věc ponechána s p o l e č n o s t i, t. j. stranám, aby si otázku vyřídily samy. A přišlo vše, jak musilo přijít. Propukl boj, zuřily vášně, třeštily zbraně a konec byl — rozvrat.

— Kterak? Otázka je přece vyřízena. Povolaní z n a l c i ji rozhodli!...

— Povolaní znalci — jedné s t r a n y rozhodli. To jest, strana nad stranou zvítězila, s i l n ě j š í podržel vrch.

Společensky boj vybojován, vědecky však otázka zůstala nerozřešena.

Čeho tu třeba, je zjevno. Je třeba vhodného ústrojí, jež bylo by důstojno svého účelu. Nestačí, aby ve sporné otázce jen strany stály proti sobě, aby měli slovo žalobci a obhájci a vše druhé bylo ponecháno hře zájmů společenských a vášní! Je rozhodně třeba, aby nad sporem stran stála také vyšší instance rozhodčí, obecné důvěry požívající, povolaná, věcně posouditi a vyřídit spornou otázku.

— Což nestačí, jestliže v otázce vědecké povolaný muž, učenec, odborník, uznaný znalec a k tomu počestný muž pronese vážně a věcně svoje rozhodné slovo?

— Je-li otázka sporná a je-li předmětem zápasu obou stran — rozhodně nestačí! Neboť naproti stojí jiný muž, neméně povolaný, učený a počestný, jenž rovněž pronáší svoje věcné slovo. A obě rozhodná slova — sobě odporují.

— Jak to možno?

— Nejen možno, ale nutno, hledě k nedokonalosti všeho lidského smyslu a poznatku...

Všechen názor člověka závislý je na hledisku. Než se nadáš, obklopen jsi důvody určitého hlediska. A důvody tvoří — přesvědčení. Než se nadáš, stojí proti sobě strany různých hledisek. Každá má svoje důvody, svoji pravdu, své přesvědčení. A důvody obou nelze spolu srovnat. Jeden druhým je rušen.

Jak by tu mohl stačiti výrok strany jedné?...

* * *

Spor rukopisný měl svá období. Čtete informační zprávu. Jak stála otázka za let padesátých a šedesátých minulého věku? Zpráva pochází z tábora odpůrců. Dovídáte se, že už tenkráte všecka hodnota vědecká, všecka rozvaha a kritičnost byly na straně — pochybovačů. Co obrana uváděla, bylo vědecky mdlé, chabé, nedostatečné.

Rádi byste nabyli o tom vědomostí přesnějších. Pátráte po archivech, prohlížíte sporná akta. Útoky vycházely tehdy s německé strany. Jde o známé dle jména námitky Feifalíkovy a Büdingerovy. Hlavní slovo obrany vedli tehdy bratři Jirečkové, Hattala, Nebeský. Po smyslu vaší zprávy zůstaly tehdy námitky útočníků v podstatě nevyvráceny.

Srovnáváte trochu.

V básni Ludiše a Lubor byl Feifalíkovi mimo jiné podezřelým obrat „vlasy v prstenciech skadeřeny". Odpůrce poznával v obratu „neuhochdeutsch germanismus". Prsten v češtině znamená vždy jen „fingerring". Měla by věta staročeské básně po právu tedy zníti „vlasy do kruhu skadeřeny".

Obrana proti námitce prostě položila verše ze staré legendy o sv. Kateřině:

...nad jeho paží
zatáčely se pupenci
jakožto zlatí prsténci...

Legendu o sv. Kateřině nemohl r. 1817 nikdo v Čechách znát, byla teprve r. 1854 ve Švédsku objevena. Jsou tedy „prsténci kadeří" bezpečně staročeský obrat, žádný „neuhochdeutsch germanism".

Feifalík prohlašoval, lid český za dob starých neměl prý žádné příčiny, zanevírat na Němce. Záští takové mohlo prý být zakořeněno leda v obyvatelstvě městském a u šlechty. Nenávist k Němcům, líčenou v Rkp. pokládal tedy za spoludůkaz padělku.

Obrana ukazovala ke známému postupu Přemyslovců. Nadržovali Němcům, vyháněli domácí lid z jeho sídel, aby přistěhovalcům opatřili místa. Celé krajiny tím způsobem na ujmu domácího obyvatelstva vydávali pod zákupným právem v držení cizozemcův. A právě česká šlechta tehdy z feudálního zřízení nejvíc kořistila. Lid jen ujmu trpěl. Měl tedy lid své příčiny k nenávisti cizozemců.

Feifalíkovi nezamlouvaly se lyrické písně Rukopisu. Nejsou prý duchem národním složeny.

Obrana ukazuje, kterakže básně Růže, Žežhulice, Kytice, Opuštěná nejen ideou vůdčí, ale celými namnoze obraty se shodují s jinými slovanskými písněmi. Právě v souhlase prostonárodního tónu je nejlepší důkaz původnosti. V době, kdy písně Rkp. byly nalezeny, nebyly slovenské a ruské zpěvánky, jim duchem i slohem zcela blízké, ještě ani vydány.

Slova dívky ve „Skřivánku“

... kdybych pérce jměla
pisala bych lístek...

připadala Feifalíkovi nad míru podezřelá.

— Tato psavá, husím brkem se ohánějící děva z XIII. věku, sama dostačí, aby Rukopisy v očích každého, kdo jasně myslí, byly odsouzeny...

Obrana proti tomu uváděla písně ruské, slovenské, srbské, kde dívky vesnické přečasto lístky píšou, ačkoli dodnes (1862) tak málo jsou písmem sběhlé, jako asi byly dívky české XIII. věku.

Některé obraty, k rytířskému turnaji se táhnoucí v básni Ludiše a Lubor, shodují se s obraty ve staré kronice o Stilfridovi. Kronika vyšla tiskem r. 1738. Rukopis z XV. stol. nalézá se v univ. knihovně pražské. Shodou obratů slovných pokládal Feifalík za prokázáno, že básně jsou novodobým skladatelem najisto dle uvedené kroniky padělány.

Obrana ukazovala k nemožnosti vývodu. Shodné obraty nacházejí se vskutku v kronice Stilfridovské, leč poúze v rukopise z XV. století, nikoli v pozdějším tištěném vydání. Rukopis však r. 1824 nebyl ještě znám ani Dobrovskému, ani Jungmannovi, tím méně jiným méně povolaným současníkům r. 1817. Byl teprve r. 1825 mezi jinými traktáty knihovny objeven.

K otázce obratů jazykových z básní staročeských, teprve po roce 1817 nalezených a to na místech daleko od sebe vzdálených, uváděla obrana doklady, jež bylo zajímavo srovnávati:

Dnes bude rozenú krasú běl Ol. Rkp. 3. VII.	Rozenú i strojnú krasú sieše... Jarosl.
Zamúti sě od obličeje jeho všecka Třeb. P.	Zamúti sie ot krajin ote vsiech Záb.
Káza všem svým radcem v čísle... — — — — — — — — Radce brzo sě sebrachu... Kateř.	Kublaj káže všem svým čarodějóm — — — — — — — — — Sebrachu sě nalit čaroději Jarosl.
Již ptáčkové vzhůru vstali, vzhůru vztavše zazpievali, zazpievavše pryč letali... Třeb. Rkp. XV. stol.	Ach ty róže — čím jsi raně rozkvětla, rozkvetavši pomrzla, pomrzavši opadla... Růže.

a j. a j.

— Kdož mohl, tázala se obrana, r. 1817 vymysliti zvláštní obraty starého jazyka, jež v pramenech staročeských teprv dodatečně po dvaceti a třiceti letech byly objeveny? Pochybovači vytýkali množství nápadností formálných, lexikálných, gramatických, prosaických, jež pokládali za podezřelé. Obrana kus za kusem nápadnosti objasňovala, pomocí dokladů pochybnosti odklizovala.

Zajímavé světlo padlo na Rukopisy se strany docela nepředvídané. Počátkem let šedesátých památky po prvé fotografovány. Co se tu neobjevilo!

— Vydání světlopisné, psal vydavatel Vrťátko, překonává věrností a správností všecka vydání tisková... Světlopisné otisky čtou se mnohem zřetelněji, než sám originál... Hojný počet křivých čtení a nedopatření lze opraviti...

Jediná ukázka:

V Čestmíru a Vlaslavu četl se záhadný verš:

Aj prúd Pražan urno přes zdi teče...

Co znamenalo slovo urno? Do konce let padesátých nikdo nevěděl, jak slovu rozumět. Na fotografovaném obrazci bylo však zřetelno, že sluší čísti iarno. Arci ani slovo jarno v literárních památkách do té doby nikde se nevyskytovalo. Je však staroslovanské. Čte se ve smyslu animosus = ꙗрьнъ v Paterikonu z XV. stol. písmem kyrilským ve dvor. knihovně vídeňské cod. XXIII.

Obrana se tázala:

— Jestli pan Büdinger vyzkoumá, jakým způsobem podvodník český před r. 1817 mohl

vyzpytovat, že jarno je slovo staroslovanské a doklad že lze nalézti v kyrilském rukopise víd. dv. knihovny, bude zajisté prohlášen za velikého proroka...

Tak a podobně slovo za slovem, námitka za námitkou, pochybnost za pochybností vyvracovány.

Feifalík záhy zemřel. Büdinger a jiní odpůrci zůstali současné obraně dotyčné odpovědi—dlužni.

Dnes však, po padesáti letech, dočítáte se ve zprávách, které platí za vědecké, jako by věci se měly zrovna naopak, jako by obrana byla bývala chabá, neschopná a pochybnosti německých odpůrců jako by byly zůstaly — v plné platnosti.

Jste zaraženi. Nutně přicházíte na zvláštní myšlenky. —

Obracíte se k období sporu ještě staršímu.

* *
*

Hlavními sloupy odporu v první době byli oba předáci slavistiky, Dobrovský a Kopitar. Jejich námitkám hlavně platil velký obranný spis Palackého, Šafaříka „Die aeltesten Denkmäler“. Palackého, Šafaříka, Tomka a p. těžko prohlásit za nějaké laiky a nevědomce. Dnešní literatura odporu vykládá tedy věci tak, jako by předáci české stařinovědy právě jen v otázce rukopisné byli bývali raněni zvláštní slepotou.

Jak se věci vlastně měly?

Obracíte trochu v dokumentech. R. 1858 vyšel v Tagesbotu aus Böhmen známý nepodepsaný útok. Palacký k němu odpovídal v Bohemii.

Vykládá mimo jiné:

— Hádka o Libušin soud není nová. Začala hned r. 1819, podnícena zprvu tehdejšími koryfeami slovanského jazykozpytu, Dobrovským a Kopitarem. Prvního zalekl zjev, jemu nepochopný, jenž se příčil mnohému z jeho názorů jak filologických, tak i historických. Byl však Dobrovský čestný člověk a nesledoval záměrů vedlejších. Byl by beze vší pochyby býval prodlením života a s pokrokem vědy dospěl lepšího názoru a byl by dojista zjednal průchodu pravdě.*) Jinak bylo s Kopitarem... Rozprava vedená s větším teplem, než světlem zakončena r. 1840 bohdá pro vždy kritickým pojednáním Palackého a Šafaříka „Die aeltesten Denkmäler" (v Aktech Kr. Uč. Spol. Česk.). Alespoň se proti všemu, co jsme tam vysvětlili a tvrdili, za celých následujících 18 roků nikdo nikde neozval nějakým způsobem, aby formou i obsahem mohl býti nazván vědeckým. Také Kopitar až do své smrti (r. 1844) zahalil se dokonalým mlčením. Co Anonymus (v Tagesbotu r. 1858) podává, možno nejméně pokládati za vědecké.

---

*) Rozpoznat Rkp. přímo za ryzí stařinu nebylo Dobrovskému snadno. Bránily mu představy o stěhování národů a nevzdělanosti starých Slovanů, jež za prokázány pokládal. Věřil, že Slované v šestém století po Kr. ve stavu zcela přírodním ještě obývali nějaké močály. Vyprostit se z okovů vnuknuté idey geniální badatel za svého života už nedospěl. Nepodiví se tomu, kdo uváží, že v mátohách věkovitého předsudku vězí do dnes až po uši bezmála všechen učený svět. Vždyť sami oba přední zastánci Rkp., Palacký a Šafařík, ještě horlivě smekali směrem bludné vidiny Stěhovaček! Za to však měli oba svoji představu staré slovanské vzdělanosti už bohatě vypracovánu a najisto postavenu. Stíny zděděného předsudku zde už marně překážely, vystihnout a přesně ocenit starožitnost památek.

Vedeť sobě způsobem prapodivným, opakuje skoro do slova, co jsem sám po stránce paleografické jako neobyčejné a nápadné uvedl, ale pomíjí docela, co jsem k tomu položil na vysvětlenou. Či se tak děje bona fide? Docela neobvyklý inkoust rukopisu mluví právě nejrozhodněji a nejnezvratněji pro vysoké jeho stáří. Případ je arci řídký a těžký, bude asi dost paleografů, kterým za všechen život se nenaskytla možnost, nabyti v tom směru nějakých zkušeností. Anonymus však, nemaje o věci patrně nejmenšího ponětí, aniž chtěje o ní nabyti nějakého poučení, vydává případ krátce za vnější známku — podvrženosti... Leč dopouštím se snad křivdy, předkládaje otázku (věcnou) muži, který o předpokladu staročeské písařské školy nedovede než vtipkovat, domnívaje se, že tím je věc už — vyřízena...

Oba články Palackého, proti Anonymovi a Büdingrovi (Sybels Zeitschrift) jsou plny věcných důvodů. Obzvláště Palacký historik promlouvá tu silně a přesvědčivě.

Jediné na ukázku:

— Ve zpěvu Rkp. Kr. Dv. oslavuje se hrdinství jakéhosi Beneše Heřmanova, jenž za nepřítomnosti knížete nepřátelské Sasíky ze země vyhnal. První tlumočníci Rukopisu — Hanku a Svobodu r. 1829 nevyjímaje — kladli děj v dobu Oty Brandenburka (1280), ačkoliv se nemohli klamati, že všecky uvedené známky špatně k době přiléhají: Kníže Vácslav, tehdy sotva desítiletý, nemohl přec zemi pomoci, jak se tu básník dovolává. Také nebylo proč litovati, že je Ota daleko („k Otě daleko zajel“), jako spíše, že byl tuze blízko. Patronymická jména (Heřmanóv) byla

pak r. 1281 u české šlechty už vytlačena dědičně rodovými. A především: současník Dalemil neví ničeho o nějakém Beneši Heřmanovu, ačkoliv se snaží oslaviti všecky zasloužilé předborníky české svojí doby. Až teprve, když jsem začal sbírati materiál k českému diplomatáři a co na základě dokumentů dříve neznámých jsem objevil a zjistil bytost Beneše Heřmanova jako vynikajícího svou dobou (1197—1222) českého předáka, teprv od toho času se ví, že Beneš byl synem Heřmana z Polska, zakladatele Mnichova Hradiště (1175—97), praotec proslulého později, léta pak 1469 vymřelého rodu dynastů z Michalovic... Tato dáta nemohl před r. 1829 nikdo v Čechách vědět: ale neznámý falsarius prý je r. 1817 svým boží vševědoucnosti podobným darem divinačním přece jen věděl...

* * *

Čtete a čtete, probíráte stranu za stranou, článek za článkem, studii za studií dávno odbytého sporu. Nevycházíte z úžasu. Jak je možno dnes, se strany „vědecky vážné" tvrdit, že tehdy nějaká pochybnost a námitka zůstaly nevyvráceny? A naopak, že na straně tehdejších útočníků byla nějaká „vědecká opravdovost a vážnost"? A na straně obrany jen čirý blud a fantasie?

A přece je vše přirozeno!

Dnešní odpůrci starých památek jsou celou literaturou pochybovačských důvodů, která se zatím nakupila, tak přesvědčeni, otázka, o kterou běží, je jim s jejich hlediska tak jasna a samozřejma, že právem svého pře-

svědčení a s plným klidem svého svědomí považují Památky za podvrženy. A jsou-li Památky podvrženy, pak zajisté každý, kdo je přece pokládá za pravé, platí v jejich očích právem za muže zkaleného zraku, jeho práce za pochybenou, nehodnou, aby se nad ní ztrácel čas. Je přirozeno, že odpůrci u vědomí své převahy vědecké nejen práce a odpovědi protější ani nečtli, tím pak méně o nich uvažovali. Pokládali je předem za liché, nutně slabé a odbyté, za něco, čím blíže se obírati bylo by pošetilo. A co pohledu nazad do období sporů starších se dotýče, stačilo jim, vyslovit jen jména osob a sdělit, ve kterém táboru stály, aby už pokládali plnou měrou za zjevno, kdo z nich byli zástupci pravé Vědy a kdo jsou — naivní vlastenečkové.

Je to vše v přírodě lidské hluboko založeno. Tak i veřejný žalobce v soudní síni vůči spoustě zatěžujícího materiálu obžaloby, u vědomí vyššího úkolu, jejž zastává, jest o vině obžalovaného úplně přesvědčen. Kdyby nebyl přesvědčen, ani by svůj těžký úkol nemohl řádně zastávat. Ovšem podléhá stejnému zákonu přírody i řečnický jeho soupeř obhájce. I nad zločincem úplně prokázaným nachází okolnosti, které vlastně svědčí pro jeho nevinu. Byl by špatný obhájce, který by o nevině svého svěřence nebyl přesvědčen. Žaloba pak i obhajoba mají nutně své strany v obecenstvu. Nebýti vše předem opatřeno, nebýti pevného ústrojí, které stanovuje a zabezpečuje postup, aby otázka právní byla rozumně vyřízena, není pochyby, jak by skončila pře. Obě strany, o svém právu přesvědčeny, zuřivě by se vrhly na sebe. Běda tomu, kdo tu chvíli, ať žalobce či obhájce, by

se ukázal býti slabším! Silnější strana by rozhodně podržela vrch. Zda by to však bylo vítězství — práva i pravdy?

Právě tak se měly věci sporu o staré Památky. Nebylo ústrojí, které by zaručovalo rozumný postup. Byla jen společnost rozdělená v tábory. Byli žalobci, byli obhájci. Nakonec se strhla pekelná vřava. A jedna strana nakonec zvítězila. Ale pře zůstala — nerozřešena.

Oba tábory stály proti sobě. Každý přesvědčen o svém. Odpůrci viděli před sebou se hromadit spoustu přítěžného materiálu. Nemohli nepochybovat o pravosti památek.

Jasně si představovali, jak vše přišlo.

Staré památky jsou jim dílem vlastenecké romantiky své doby. Doba byla taková. Naivní národovci-probuzenci těžce nesli, že literatura česká nevykazuje starých památek, jako literatury jinonárodní. Toužili, aby poklady toho druhu byly nalezeny. A poněvadž se tužby neplnily, odhodlali se sami k činu. Dohodli se a vytoužené staré památky — zhotovili sami.

Tak a nejinak to přišlo!

A ve svůj výklad věcí tábor pochybovačů tak se zabral, že nikdo ani si nepoložil otázku, zdali padělky toho druhu své doby vůbec byly možny?

Stav vzdělanosti a literatury české kol r. 1817! Společenské poměry v Praze i na venkově! Vše tak ubohé a nízké! Sotva se nachází hrstka lidiček, kteří by znali vůbec po česku psáti. Sám Dobrovský, první a největší znalec slovanštiny své doby, ani soukromě po česku si nedopisuje. Mluví sice česky, má v malíku skladbu jazyka, ducha jeho forem, bohatství slov i tvarů,

zná celou literaturu starou i současnou, ale sám psát — neumí. Netroufá si, nenaučil se.*) Nebylo škol, nebylo praxe. A bez praxe a cviku, bez tvůrčích popudů kypícího života, jaké pak umění — spisovné? Byli sice už čeští literáti ochotníci, horlivci. Leč krom pilných překladů a učených prací, jaké pak to byly plody jazykoumné! Školácké slátaniny. Ani prostých písniček nebylo, aby šly přirozeně od srdce k srdci. Budoucí skuteční básníci a pěvci národní teprve seděli ve školské škamně.

A tu znenadání objeveny Rukopisy!

Jen málo básniček, pravda. Ale každá svého druhu vzorek! Každá jiné látky, jiného ovzduší, jiné doby, jiného druhu i jiných forem básnických, ale každá svoje, ryzí, silná, svěží. Jak to možno? Kde a odkud se vzalo znenadání tak dokonalé umění slovného výrazu.

Padělky!

Však i padělek vymáhá svého způsobu mistrovství. Předpokládá svoji přípravu, praxi, techniku. Kdo, kde a jak za oněch primitivných časů, kdy lidičkám nedostávalo se praxe ani prostého všedního slova, kde a jak měl získati jen potřebnou techniku obratův a forem jazyka — různých historických dob?

Bližší znalec poměrů (Vácslav Nebeský v článku o rukopisech Č. Č. Musea 1859) uvažuje:

— Znalost starých forem a vůbec starého jazyka byla tenkrát tajemství, v něž jen několik málo vyvolenců zasvěceno bylo. Jen málo bada-

*) „Je mi snadněji po německu!“ vyznává v omluvném dopise Rybaiovi, slovenskému národovci, který se k němu byl obrátil nadšeným, ale prostomyslnou češtinou psaným listem.

telů odvážilo se přes tak zvaný zlatý věk literatury, jež vůbec za vrchol slávy a rozkvětu považována... Humanism, pocházející z obnovené obliby spisů latinských a řeckých, pak reformační směr, dva živly české literatury 16. stol. a vůbec všechen obsah a spůsob spisů proslaveného věku, nemohly mysle připraviti pro pojem a cenu básnictví, jaké Rukopisy podávají... Ano, sám jazyk rukopisů musel těm, kdož přivykli tak zvané klassické mluvě české, podivně zníti a výrok podivína, jemuž jazyk Rukopisů zdál se býti „jako krobotský"... je při vší výstřednosti své pro dobu význačný. Bylyť bez odporu Rukopisy obsahem i jazykem něco dokonce nového a cizího, čeho se v celé české literatuře tehdáž ani památka nenaskýtala...

A svědek ještě bližší! Přímý pamětník doby, Palacký, vykládá:

— My starší vrstevníci, kteří jsme ještě byli svědky a účastníky pokusů podnikaných před r. 1817, aby básnická mluva česká byla vytvořena a povznešena — my o tom můžeme vypravovat, kterak objevem Rukopisů náhle nám byl otevřen netušený svět, jakou čaromocí ty nezvyklé a přec tak duchem blízké zvuky dotýkaly se našich srdcí, jak od té doby dosavadný umělý proud českého slova nahražen a vytlačen byl vyšším jakýms a přece jen přirozenějším vzletem obraznosti, slova i představy. A nejen neočekávaná hojnost nových silných tvarů a obratů slovných nás překvapovala, leč i bohatší, bujnější a ušlechtilejší grammatická stavba jazyka nás okouzlovala... (Die altböhmischen Handschriften.)

A týž na jiném místě:

— Všechen organism jazyka, jaký se nachází v Rukopisech, *není možno vyložit* z českých památek, jež *do* r. 1817 byly známy. Mohl být opatřen leda božským vnuknutím, ještě méně pochopným, nežli byla vědomost historických dat až potud nikomu nepovědomých. A to je mezi *organismy jazyků* Rup. Kr. Dv. a Libušina soudu *propast* celých století, jako mezi češtinou ze století XIV. a XIX.! Jak úžasných vědomostí a jaké geniálnosti umělecké bylo by třeba, to všechno vynalézti! . . .

Vědecká i umělecká geniálnost!

Geniální duch tvoří nové tvary a obraty, tvoří grammaticky i stylisticky, překvapuje bohatou, ušlechtilou stavbou a vůbec přivádí „nový přirozenější vzlet“ do současné tvorby. To vše je známo a jisto. Kterak ale s jazykem *starým*? Nižádná zkušenost literární nenasvědčuje, že by bylo dáno básnickému geniu, vynalézat a tvořit „nové, silné, bujnější a ušlechtilejší obraty“ také *nazad*, jazykem *starým*, dávno zapomenutým. A ke všemu tvary a obraty, které později z pramenů dosud neznámých budou jako pravé a kdysi vskutku užívané *zjištěny* a *potvrzeny*!

* * *

Ty a podobné pochybnosti nikterak neznepokojovaly odpůrců. Pochybovali sice o pravosti Památek, však *jiných* pochybností sobě nepřipouštěli. Byli prostě a úplně proniknuti svým přesvědčením.

A ne-li básnická a jazyková, tím méně roz-

paků způsobovala jim holá technická stránka padělků.

Napodobit starý rukopis? Třeba vzíti blánky pergamenu, upravit je tak, aby vypadaly jako staleté. Rovněž inkoust, barvu, písmo a jiné vnější známky přizpůsobit, aby aspoň na první pohled klamaly. Není-li k tomu třeba jistého umění?

— Žádné čáry! Jsou známy celé továrny, jež milovníkům a kupcům dodávají padělané starožitnosti. Všecko se padělá: obrazy, bronzy, výtvarné předměty, knihy i rukopisy, co chcete. I všecka umělecká práce. A k nerozeznání věrně...

Pravda, s vývojem doby i technika padělků se dostavila. Celá industrie toho druhu se vyvinula. Dnes možno se v tom všem cvičit, nabývat zručnosti, zkušenosti a techniky, protože se to všecko znamenitě platí a dovede uživit člověka. Kde však měli si dotyčnou virtuositu falsifikační opatřit domnělí padělatelé za primitivných českých poměrů před r. 1817? Nebylo tenkrát ani nejchatrnější starožitnické zkušenosti. Myšlenka Musea národního teprve se rodila! Původci myšlenky teprve rozesílali své provolání po českém kraji, teprve vyzývali vlastence a nahodilé majitele starých památek, aby je příštímu vlasteneckému ústavu — ovšem zdarma! — věnovali. Kdo v poměrech tak nehotových, bez vyhlídky na jakoukoli odměnu byl by mohl připadnouti na myšlenku, aby věnoval dlouhý čas a práci nezbytnému výcviku? Zkuste, co to značí, napodobit cizí písmo! A napodobit rukopis určitého věku! Hanka, pravda, byl zřízenec Musea. Celý

téměř život prohrabal ve starých papírech. V letech čtyřicátých a padesátých možná měl už všelijaké zkušenosti a zručnosti v těch věcech. Však před r. 1817? Mladý muž 26letý, jenž právě teprve ze škol vyšel a po nějaké existenci se ohlíží? Jakým divem přírody měl tu najednou státi jako dokonalý vyškolený mistr tak vzácného umění?

Odpůrcům památek nepřipadaly na mysl ty rozpaky. I bez nich byli úplně přesvědčeni. Věřili prostě a pevně — v nepravost Památek.

Tak i skeptiku naskytují se otázky, kde musí být silně věřícím, aby ve druhých otázkách mohl — pochybovat.

* * *

Tak oba tábory stanuly proti sobě. Oba planoucí touhou, zjednat právo a platnost svému hledisku.

Jenom třetího činitele nebylo, nezbytného v ústrojném životě společnosti. Nebylo vyšší nestranné instance, povolané a schopné, aby z daných hledisk vyvodila žádoucí konečné — světlo.

Bylo jen obecenstvo, bytost hromadná, vznětlivá, neschopná rozvahy, vždy hotová, podle svých zájmů se rozestupovat v tábory, vrhat se v boj a přinášet zmatek a zkázu. Nebylo ústrojí společného, jež by bylo schopno, jménem a v zájmu celku, rozřešit spor a rozpoutané živly uvést opět v žádoucí lad a pokoj. Stály jen dva bojovné tábory proti sobě se svými prapory a hesly. Zde čest národa, tam čest Vědy. Kdo památky hájil, byl jeděm vlastenec, věrný ná-

rodovec, druhým nevzdělaný obmezenec a prostomyslník. Kdo pochyboval, platil u svých předem za neomylného vědce a zápasníka pravdy, druhým za hanebného zrádce a nepřítele věci národní. Nebylo smíru mezi oběma hledisky. A bez spolupráce hledisk, bez klidného srovnání všech pro a proti, je-li možno objevit nějakou — pravdu?

Fanatism stran nedopouští se smířit. Třeba bojovat a dobojovat svůj zápas čistě — společenský. Je známo, jak zápas dopadl. Doba přála prvnímu heslu. „Čest Vědy" pro chvíli měla na své straně mládež. A kde je mládež, tam společnost vítězí. Kdo se chtěl cítit vědcem, stavěl se v řady pochybovačů. Pochybovat bylo vnější značkou pravého vědectví. A jinak než podle vnějších značek nedovede množstvo cenit a vážit hodnoty. Brzo se ukázalo, jak stojí věci táborů. Příliš velký byl počet těch, kdo chtěli platit za vědce, kdo se ostýchali stát tu jako prostí „vlastenci", nad nimiž věda — krčí rameny. Najednou došli jména znamenitých vědců neznámí prve Feifalíkové, Büdingerové a jiní. Byliť muži pochybností. A skvělá jinak jména Šafaříků, Palackých, Tomků a j. znenadání počala blednout. Vždyť stáli mezi — obhájci!

— Obhájci tedy podlehli, ačkoliv měli na své straně pravdu?

V boji táborů společenských otázka pravdy či nepravdy, pouhé heslo. Kolem hesla kupí se a zuří bojovné — zájmy.

— Jak možno tvrdit, že v boji společenském nerozhoduje idea pravdy?

Možno snadno a právem tvrdit. Kdyby vskutku rozhodovala ta vznešená idea, nebylo by

boje. Idea pravdy je nestranná, nebojovná, společná všem. Žádá stejnou úctu pro každé hledisko opravdové. V její očích pochybnost je stejně cenný výraz touhy po pravdě jako důvěra. Obě mají společný cíl a jen vespolek mohou se dobrat světla. A to v nezřízeném zápase společenských zájmů není možno. Odpůrci nutně podceňují vědeckou zdatnost svých soupeřů, nedbají jejich dokladů, přehlížejí vývody a předem a šmahem je zavrhují. Obhájci zase neuznávají vlasteneckou hodnotu a dobrou vůli svých protivníků, neuznávají cenu jich práce. A přece skvělé dílo obrany nebylo by nikdy dospělo své hodnoty, kdyby nebylo bývalo právě podníceno cestou — námitek a pochybností.

— To snad platí jen o minulém období sporu? V posledním znovu propuklém zápase vynesli odpůrci, jak známo, množství nového materiálu na světlo.

— Přes to v novém období sporu nebylo jinak než za období předešlých. Ani jedna z nově vynesených námitek a pochybností nezůstala nevysvětlena, nevyvrácena.

— Kdo to praví?

— Komu libo, může se přesvědčit. Kdo má čas a vynaloží potřebnou práci, aby prošel a srovnal vzniklou za tu dobu literaturu obou stran, aby jaksi sledoval protokol sporu den ke dni, rok za rokem, fakt za faktem a zjednal si tak potřebný vždy přehled, dojde velmi vděčného výsledku. Nabude jasna v otázce temné! A to je blaživý pocit! Tím spíše, čím cesta byla lopotnější!

— Snadno se řekne, přesvědčí se! Kdo však se odhodlá k takové lopotě?

— A přece práce vykonána být musí. V zájmu pravdy i v zájmu celku. A poněvadž celek sám ji konati nemůže, ať ji tedy vykoná...

Kdo? Někdo povolaný. Kdo požívá důvěry celku. A kdo by lopotné dílo na se vzal jako — povinnost.

— Kdo by to byl?

— Kdož jiný, než zřízené ústrojí, povolaná — instance!

— Tedy obhájci nakonec osvědčili se lepšími vědci nežli odpůrci?

— Byli vědci na obou stranách, cenné práce tu i tam. Snad byl úkol na straně obhájců snadnější, protože pravda hájí se nakonec nejlépe sama. Za to úspěch společenský na čas docela odnesli — odpůrci. Výkon a zásluha obhájců zůstaly tu neoceněny. Nebylo vyššího nestranného orgánu, který by dovedl jak náleží rozdělit — stín a světlo.

— Nedostatek ústrojí!

Všechen život Vesmíru není-li ústrojný?

Žalostný nedostatek ústrojností, jakým od počátku probuzení byl ochromen život národa, zdaž nevysvětluje vlastně všecky prvotné naše svízele? Také společenská bytost nemůže projevit svoji inteligenci leda ústrojím zvláštním. Společnost neustrojená, pouhý živel, zmítaný bezvládně slepými pudy. Jako člověk v hypnose, neschopen užívat vlastních smyslů, přijímá a hryže syrové zemče za sladký pomoranč, tak nezřízený dav, společnost neopatřená vhodným ústrojím, nedovede užít vlastní inteligence, nedovede rozeznat, co blud, co pravda, kde vlastní prospěch, kde škoda.

Proud života denně vynáší tak na jevo žalostné doklady naší národní — nezřízenosti. Tak zůstal nezřízený celek národa dodnes v pochybách o — nejvzácnější památce své staré vzdělanosti.

Není kulturně zralým živel, který ještě nedospěl ustrojit vhodně potřeby a funkce svého celku. Mezi nimi pak i funkci své národní — inteligence. Množství inteligentních členů jedinců nedá ještě samo žádoucí inteligentní celek.

* * *

Protějšek váš, muž živé letory, dojat svěsil hlavu.

— Památky jsou tedy pravé! A národ se od nich s nechutí odvrací, má je v podezření, nechce o nich slyšet! Není-li to hrozné?

— Což na tom hrozného?

— Či to není tragické? Nejvzácnější kulturná památka národa a národ jí pohrdá! Jako bídný šmejd ji odhazuje. Není-li k zoufání takový zmatek smyslů?

— Docela všední zjev života! Od počátku světa potácí se tak lidstvo mezi zmatky, blud pokládá za pravdu, pravdu za blud...

— Což nemožno nějak rozžehnout světlo ve tmách, aby národ prohlédl?

— Možno leda posvítit samému — sobě. Věc je vyložena. Jedinci inteligentu dána je možnost, aby nahlédl a přesvědčil se.

— Proč se tedy nepřesvědčují jedinci? Proč neužívá času a chvíle všecko to množství, jež tvoří tak zvanou inteligenci?

— Právě proto, že je — množstvím. Nemá dosti živého zájmu, ne tak silného, aby se odhodlalo, vynaložit tolik času a práce, kolik je třeba.

— Ne dost silný zájem v otázce pro národ tak vážné? Toť hanebná přímo nedba a lhostejnost, hodná veřejného pokárání!...

— Kdož by mohl kárat?...

— Každý, kdo postřehl poklesek. Je to jeho povinnost!

— Ej, jaký zmatek! Má-liž právo kárat, kdo sám si není jist, že sám není pokary hoden?...

A vskutku! Zde vlastní osobní případ! Dnes, pravda, sám vidíš jasně. Věnoval jsi potřebný čas a práci, přesvědčil se. Leč *kdy* teprve byl jsi ke všemu odhodlán? Teprve, když náhodou na jiné cestě, bez vlastního záměru a zásluhy před očima ti vysvitlo. A před tím? Před tím zabrán a pohlcen *jinými* zájmy, sám jsi *nedbal*, sám jevil lhostejnost jako všichni ostatní. Vzpomínáš, jak bylo před dvaceti lety, když vzplanul nejprudčeji požár sporu. Věcná strana otázky *tenkrát tak málo* tě zajímala, žes jen velmi *povrchně* sledoval průběh sporu. Leda pro vnější jeho obraty měl jsi otevřené smysly. Nekladl jsi slovo proti slovu, nesrovnával důvody, nevážil doklady. Nechal jsi bojovnou vřavu kolem sebe hlučet a dával se unášet její šumem. Svůj názor na věc sis upravil jen zběžně, podle osobních choutek a náklonností. Vše ostatní jsi ponechával — znalcům. Zrovna jak to činí *dnešní* inteligence. Není schopna věcnějšího zájmu osobního. A chceš ji za to kárat, že není schopnější, než jsi býval — sám?

Jakým právem?

Kultura, soubor tisíců otázek. Jednou, dvěma může se jedinec dle chuti důkladněji obírat. Ostatní nutno přenechat — druhým! Dělba práce! Vzdělanost společné dílo. Třeba se o práci dělit a navzájem si důvěřovat! Důvěřujme si tedy.

— Proč se tedy nenajde znalec, který by prácí vykonal za ostatní, přesvědčil napřed sebe a pak výsledek své práce předložil ostatním?

Marná námaha! Neměl by — důvěry. A kdo nemá důvěry, není slyšen. Svoji důvěru množství už má zadánu. Je rozděleno v tábory. Má svoje hlasy a znalce, kterým důvěřuje. Nový muž nutně se octne mezi dvěma stranami. Jedna strana se ho zmocní pro sebe, druhá ihned se postaví proti němu. A starý zmatek a vřava započne znovu.

— Co počít?

Jediné, co zbývá. Starasit slepé řádění živlů. Vdechnout um a rozum v samotné těleso hromadné bytosti. Opatřit základ pevnému — ústrojí.

Řádné ústrojí, zřízený postup, cesta instancí!

— Či už vlastně nepromluvila povolaná instance? Sbor pracovníků, povolaných zástupců vědy, odborníků a učenců! Vydali zvláštní provolání. Padesát podpisů bylo. Otázka Rukopisů prohlášena tu za vyřízenu, ukončenu, za odbytu na vždy. Což to nestačí?...

Jakž by mohl stačit v otázce sporné projev docela — jednostranný! A v otázce vědecké projev docela — nevědecký! Možno-li vědu projevovat — hromadně? Padesát podpisů! Čím více, tím — hůře. Či je věda vyznání — politické? Či snad před lety bylo projevem vědeckým, když ke čtyrem stům profesorů německých universit podepsalo známý Momm-

senův manifest? Z padesáti podepsaných na projevu o Rukopisech nebylo ani pět, kteří by se byli podrobněji zabývali otázkou sporu.

— Proč by se nebyli zabývali?

— Jsou příliš zaměstnáni pracemi vlastního oboru. Neměli času ani nálady se zaměstnávat. Věc je prostě nezajímala.

— Proč by tedy podepisovali?

— Proč se obyčejně podepisuje. Byli vyzváni. Podepsali z ochoty, ze známosti, k vůli disciplině stavovské nebo z jiných popudů čistě — společenských.

Má-li věda zůstat vědou, třeba ve společnosti zřízené ústrojně opatřit, na čem sejde. V otázkách vědeckých nemá a nesmí rozhodovati zřetel jiný, než — vědecký.

Dvěma slovy: nestrannou instanci bylo by třeba opatřit.

— Možno-li v našich poměrech na to pomýšlet? Těžká odpověď! Možno-li či nic, sestavit nestrannou komisi důvěrníků? Takových, aby v otázce sporné nebyli nijak poutáni osobním zájmem zde či tam?

Byla by žádoucna taková komise. Měla by krásný úkol, vznešený, plný míru a jasu. Pravý vědecký úkol, kulturně významný. Zjednat konečné světlo v otázce pro kulturnou bytost národu nejzávažnější! Úkol nad jiné lákavý a záslužný.

— Podaří-li se sestavit takovou komisi?

Otázka času. Bohdá časem skutečnost sama odpoví.*)

* * *

---

*) Viz Vlčkovu Osvětu, roč. 1913, čl.: Zmatky časů.

Ve druhém roce války proletěla novinami zpráva z domácnosti Musea král. Českého. Oznamovala malou změnu řádu a pořádku. Rukopisy Královédvorský a Zelenohorský nacházely se dosud ve skříni starožitností. Byly odtud p ř e n e s e n y. Napříště třeba prý je hledat v oddílu památek — novověkých.

— Tak konečně uzavřen i na venek spor, vědecky dávno vyřízený, jenž po dlouhá desítiletí tolik znepokojoval mysle!... hlásala zpráva.

Poněkud předčasně, arci. Dnešní stav věcí nelze pokládati, než za velmi zatímný a přechodný. Na obzoru arci jinak se rýsují věci příští.

Události světové vedle jiných velkých převratů vynesly na povrch i otázku svébytí českého národa. Jest naděje, že bude národu dopřáno, uskutečnit, oč po celé století usiloval, aby pevným zřízením opatřena byla svrchovanost jeho vlastní vůle a moci, jaká jedině zabezpečuje tělesu národnímu budoucnost.

Pak jednou nadejde chvíle, kdy přihlásí se i potřeba konečného s v ě t l a a p r a v d y v otázce d á v n é h o m i n u l a. Pak z příkazu svrchované vůle a moci učiněny budou potřebné kroky i v otázce našich památek. Bude povolána potřebná komise, jíž připadne úkol, kterému dosud pohodlí stranického zájmu přirozeně se vyhýbalo: prozkoumat svědomitě doklady, s r o v n a t v š e c k a vynesená p r o a p r o t i a p r o n é s t k o n e č n ý s o u d. Není pochyby, jak konečný ten soud dopadne. Bude radostně uvítán vší veřejností. Pak opět ze skříně památek novověkých, kde nedopatřením se octly, budou Rukopisy slavnostně znovu přeneseny na místo, kam vždy

náležely: mezi nejvzácnější památky našeho Ústavu národních stařin.

Pak teprve bude opravdový konec neblahým zmatkům, zmítavším po dlouhá desítiletí myslemi národa, zmatkům zaviněným živelnými záchvaty dvou slepých složek národního života: závislostí jedince na společnosti a stádovou letorou mátožné živočišiny, zvané obecně — veřejností.

II.

PTAČÍ ZPĚVY (VOGELSANGY)

a jiné stopy slovanského dávnověku v německém místopise.*)

Za šumavské procházky před branami starého městečka Kašperských Hor ještě jednou jste zarazili krok. Je tu pěkný rozhled po okolí. Třeba si poněkud uvědomit polohu, rozeznat předměty na obzoru, srovnat a zjistit podle mapy, co kde mocněji padlo do oka.

Starší muž, pracující v poli u cesty, přichází jako na zavolanou. Ochotně sděluje, co ví, jmenuje, ukazuje, opravuje.

— A což tamhlety střechy nahoře u lesa? vztahujete rámě zamýšleným směrem.

— To je Ptačí zpěv (Vogelsang)! povídá.

— Ptačí zpěv! opáčíte jaksi vrtošivě. Či se ptactvo nebeské slétá právě v onom místě, aby si zazpívalo?

Usmál se. Postrčil štítek u čepice špičkou dýmky.

— Nevím. Říkají tam tak ode dávna.

Později v městě vyprávěli vám lidovou povídačku. Prý tam na vrchu za starých časů seděl s rodinou nějaký ptáčník. Měl dcerušku, sličné dítě.

---

*) Viz: Osvěta r. 1913.

A děvče, rozumí se, mělo zase milence. A mezi mladými lidmi se něco odehrálo. Dojemná historka. A otcovo čihadlo s hejnem uvězněných zpěváčků mělo při tom zvláštní důležitou roli. Nevíte už jakou. Dohromady pohádka pro děti. Lid už tak svým způsobem rád si vykládá slova, jež dorážejí k jeho sluchu a jsou mu nápadna, ale kterým nerozumí. Po všech zemích, u všech národů najdou se takové pověsti spřádané kolem starých místních názvů neznámého původu a významu.

Povídka o ptáčníkově dcerušce v našem případě nebyla by zlá. Mohla by dostačit, kdyby šlo o nápadné jméno osamocené, samobytné a výjimečné. Kdyby samota Vogelsang se nacházela jen na Šumavě u Kašperských Hor a nikde už jinde, mohli byste s lehkým srdcem přiložit víru k pověsti. Přijali byste výklad a snažili se leda ještě blíže doložit okolnosti.

Zatím stojí věci jinak.

Vogelsang nejen není jméno osamělé v německém místopise, nýbrž vyskytuje se v kraji dosti zhusta a dokonce s jistou pravidelností, v určitých polohách a okolnostech. Vždy poblíže větších, důležitějších míst, měst, hradů, zámků. Vždy v polohách vyvýšených, jaksi nápadně se odlišujících. A název ku podivu je rozšířen po německém kraji. Na všem prostranstvu širého německého světa, od severu na jih, od východu na západ jej najdeš. Potkáš Vogelsangy v severním Prusku i v jižném Bádensku, na západě v Porýnsku i na východě v Pomořanech, ve zněmčených Čechách i v německém Švýcarsku, v Tyrolech i v Hanoversku. Ba i v končinách daleko na holandském břehu znenadání objeví se — Vogelsang.

Náčrtek mapky na předešlé stránce položený naznačuje přibližně, ne snad hojnost a počet, ale jen jaksi rozlohu názvů. Náčrtek docela zběžný. Podrobnějším šetřením bylo by snadno, názvy sem spadající zmnohonásobit. Našim účelům však pouhý obrys úplně stačí.

Jediný pohled v naznačenou rozlohu ovšem nadobro vylučuje romantický výklad povídky lidové. Kolikráte bylo by třeba otřepávat historku o lásce ptáčníkovy dcerušky a dojemném sboru věrných zpěváčků!

Za to jiná okolnost vysvítá.

Název Vogelsang vyskytuje se hromadně a to v polohách určitých, shodných vlastností. Má tedy nepochybně jistý hromadný, společný význam věcný.

Který asi?

* * *
*

O záhadách německého místopisu dlužno ovšem hledat poučení především u povolané odborné nauky. Dychtivi obracíte se k tomu vážnému místu. Zakladatel nauky o německém místopise, I. Foerstemann, muž velmi zvučného jména, věnoval otázkám sem spadajícím všechen svůj život. Ve svém rozsáhlém díle Deutsche Orstnamen podává vskutku jakýsi výklad o původu názvu Vogelsang.

Rozvrhnuv spoustu nasbíraného materiálu na potřebné třídy, druhy, odrůdy a odstíny dle slovného smyslu zkoumaných názvisk, snaží se německý vědec uvésti nesmírnou látku v jakýs idejně souvislý celek. Tak dospívá i ke skupinám jmen, která dle slovného významu nedají se vpravit v nějakou idejnou shodu s přírodou

a vnější povahou svého okolí. Učenec, nevěda si s nimi rady, krátce je prohlašuje za „chorobné prý pobloužení jazykového ducha“.

— Jest to komická truchlohra, co se tu našim zrakům vyjevuje! praví. Možno (prý) se tu znovu přesvědčit, jak nepatrný krůček jen dělí ve světě věci vznešené od směšných...

Na doklad uvádí pak množství pitvorných názvů, jakých sbírka jeho přinesla na odiv překvapující množství. Čtěte jen jména míst Holenblöck, Hohenblöck, Geilsbalken, Probstbalken, Bratwurst a pod. Nejsou ještě nikterak nejpitvornější. Uvodiv pak i složeniny vybíhající na slova — ruh a — lust jako Heinrichsruh, Ravenlust atd., jichž počet uznává za „legion“, jež podle ducha své skladby prý vyjadřují „něco idylického“, poznamenává:

— Idylický obraz klidu a rozkoše (von Ruhe und Lust) doplněn se nachází i „ptačím zpěvem“. A vskutku je V o g e l s a n g místní jméno, v e l m i z h u s t a se vyskytující...

Toť vše. Jiného nic nedovede předák německé odborné vědy povědět k zajímavému případu.

Výklad nemůže arci ani zdaleka uspokojit. Přesvědčili jste se už na jiných místech, jak málo výstižna je methoda německého vědce, jenž úřední vědou pokládán je za autoritu nejpovolanější.*) Slabina důvodů jinak důmyslného muže spočívá v tom, že jen velmi nedostatečně přihlíží k okolnosti, jak velice podléhaly z m ě n á m vnější tvary názvisk, přecházejíce z úst do úst nesčetných pokolení, za věkův a tisíciletí. Foerstemann při-

---

*) Viz článek „Lehkověrná věda“ v předešlé knize „V ě d a č i b á c h o r a“, Praha, F. Topič. 1912. (Řada první.)

*

jímá prostě dnešní formu starých jmen a vykládá si ji, jak nejlépe umí, po dnešním smyslu a rozumu. Věří, že jména míst zněla tak už za oněch neznámých dob, kdy místu připadla. Věří, že jména míst vznikala v dávnověku, jako dnes „dáváme" jména svým letohrádkům za městem, besídkám ve své zahrádce, lavičkám ve veřejném sadě: vila „Rozkoš", besídka „Můj klid", lavička „Vítej nám" atd.

Jsou ovšem okolnosti, jež nutí předpokládat, že býval asi docela jiný postup, jak názvy předmětů se utvářely. Byl především postup zcela přirozený. Jména vrchů a dolů, řek a potoků, míst a poloh v kraji nebyla především nikým vědomě „dávána", nýbrž vznikala ze samé potřeby života, objevovala se a ujímala, prodělávala své změny a ustalovala se znenáhla podle vlivu okolností, jaké za proudu věků se uplatňovaly. Jména buď zachovala přibližně svou podobu, nebo se převracela v tvary naprosto odchylné, jak právě se událo různým vlivům, zanechati tu svoji stopu anebo beze stopy se převaliti.*)

Všecky známky nasvědčují: jméno Vogelsang není tvar, jenž by se byl zachoval v původní své podobě. Je pozměněn působením časů. Zněl kdysi jinak.

Kterak asi?

Snad se naskytnou stopy, jež dovolí něčeho zajímavého se dopátrati. Tolik je ovšem jisto: vykládat název Vogelsang jako „ptačí zpěv" z „idylických nálad" někdejších držitelů míst je čirá fantasie. O žádnou „komickou truchlohru"

---

*) Viz článek „Nápadnosti," tamže.

tu neběží, jak německý učenec odborník krasořečnicky se vyjadřuje. Jeho výklad slova „z idylických nálad“ původních obyvatelů je věrná pobočka šumavské historky o ptáčníkově dcerušce. Dvě romantické povídačky. Nevysvětlují nic, leda matou.

Nezbývá než ohlédnouti se po jiné, co možno makavější stopě.

* *
*

Drobný snímek z knihy Dějin.

V prvé polovině třináctého věku polský král Konrád vyžádal si pomoci bojovného řádu německých křižáků proti sousedům Prusům. Němečtí rytíři přišli a zařídili se na způsob ježka z bájky, jenž se dal pozvati krtkem do domácnosti. Roku 1226 velmistr řádu, Konrád de Salza, vyslal dva rytíře jednatele. Měli z rukou Konrádových přijmouti slíbený úděl kraje chelmiňského. Jeden z nich byl Konrád von Landsberg. Polská kronika vypravuje, kterak Landsberg se ubytoval na Visle. Na levém břehu řeky, na vysokém pahorku proti dnešnímu městu Toruni založil tvrz, odkud ihned zahájil výboj proti Prusům. Tvrzi dal jméno — V o g e l s a n g.

Ejhle, jakás nitka! Pevná historická zpráva mluví o vzniku jména, zaznamenává i význam místa. Nepraví se, proč a zač, kterak že účel a jméno vlastně spolu souvisí. Nevysvětluje nic. Ale jisto je, zřízena t v r z a nazvána — Vogelsang. Jako by vše samo se rozumělo. Ani už není další zmínky, jaké že byly osudy tvrze v historii stoletého zápasu slovanského živlu domácího proti cizím vetřelcům. Nepatrná na pohled

zprávička má však svoji cenu. Dává určitý směr našemu úsilí, zjednat světlo. Vogelsang a opevněné místo? Jsou vskutku známky, jež nasvědčují, že bývala doba, kdy se jménem Vogelsang v zemích německých jaksi těsně splýval ten málo přiléhavý ke slovu pojem. Nejen hrady a zámky dosud zachované, ale vůbec místa v polohách povýšených, na břehu řek, a moří, na výběžcích údolů a soutěsek horských, místa vyčnělá, k účelům obrany jaksi už přírodou předurčená, nesou ten nápadný název. A ke všemu místa buď do dnes pevně opatřená neb aspoň zřetelné nebo vůbec jinak doložené stopy někdejších opevnění nesoucí! Pojem Vogelsang = tvrz, zdá se, byl německému středověku tak běžný, že válečník německý, vstoupiv na cizí půdu s úmyslem dobyvačným a opevniv se tu, na jiný název ani nepomyslil. A podivná srostlina jména a pojmu byla podáním tak zakořeněna, že se stala i jménem osobním a zachována v paměti až po dobu novější. Tou cestou ještě na sklonku minulého století dostala své jméno stanice obchodní firmy německé na jihozápadním pobřeží africkém (Fort Vogelsang, Luderitzland).

Srostlina jména a pojmu byla by tedy jakž takž zjištěna. Ovšem ještě nikterak vysvětlena. Co má společného „ptačí zpěv“ s účely — opevňovacími? Jak spojit „idyličnost“ názvu s vojenskotechnickým jeho významem? Ptactvo nebeské, pravda, neohlíží se tuze po účelu a významu závodů lidských. Také uvnitř ponurých hradeb a příkopů pevnostních ozývá se jarního času veselý švehol ptactva. Rozléhá se však i všude jinde a třeba ještě mocněji! Odkud tedy ta podivná spřežka: ptačí zpěv a — opevněné místo?

Chvíle rozpaků. Zkušenost i vědomost všecka zde vypovídají službu.

V takové chvíli, kdy oko marně těká vůkol od předmětu ku předmětu, aby se dopátralo nějaké odpovědi, často výborně se osvědčila rada praktického rozumu: rozšířit obzor!

Kdo ví? Na širším rozhledu snad nové stránky se objeví, netušené dosud, nová hlediska se získají a z těch možná nakonec i samo vysvětlení vyplyne.

A vskutku! Není Vogelsang název svého rodu v německém místopise nikterak ojedinělý. Naopak vykazuje řadu tvarů zjevně příbuzných. Vedle Vogelsangů najdou se i Vogel-zangy, Vogelstandy, -sandy, -wandy, Vogel-herdy, -feldy, -weidy, -burgy, -bergy, -eidy, -eie, -eisy atd. Nespočet odrůd a odstínův... A vesměs názvy nápadných poloh, míst důležitých, významných, snad hradův a zámků dosud zachovaných, aneb aspoň míst doloženě kdys opevněných.

Vzácný poznatek! Netřeba se tedy vázati slovem a pojmem „ptačího zpěvu". Je patrně docela mimochodný, nahodilý. Jestliže Vogelsang (zpěv) a Vogelzange (kleště), Vogelwand (stěna), Vogelsand (písek), Vogelei (vejce), Vogeleis (led) a j. shodně označují vždy jen předmět téhož významu — místo branného účelu — pak je už zřejmo, že slovný smysl toho kterého názviska nepadá nikterak na váhu. A jediné, co sluší zde na váhu položiti, že je slova zvuk.

A domněnka se zřejmě potvrzuje, jakmile obzor ještě o malý posun byl rozšířen.

Nejsou jen názvy německého místopisu! V sousedství, na západní i jižné hranici širé oblasti německého jazyka, v území románském, na-

skytají se názvy obdobných poloh, sice francouzské neb italské na oko, leč zvukem přece docela blízké, ne-li totožné. Proti německým Vogelsangům a Vogeleisům najdou se francouzské Volaisan, Vaûx les St. Claud, Vaux Glais, Vaucluse, nebo italské Voglie, Oglie, Voglese atd. A vždy zase místa vyvýšená, staré hrady, zámky na skalách a body pevné, neb aspoň místa někdejšího vzdoru, stopy někdejších ohrad!

Něco už je jisto. Na vnějším vzhledu slova, na nějakém přesmyku zvuček a hlásek, na měkčí nebo tvrdší výslovnosti a dnešním významu i podobě dotyčného názvu — nic nesejde. Vogelsang nebo Vaux les St. Claude (volezenglod), osada na vysokém břehu Bienny (v Bourgoňsku), německé slovo nebo francouzské, ptačí zpěv nebo jméno nějakého světce, vše je mimotné, vedlejší, nahodilé. Jediné, co na váhu padá, je, co mají ty vzdálené od sebe předměty v kraji společného a shodného. A společno a shodno je tu dvojí: poloha a bližší vlastnosti místa a pak názvy nápadně sobě blízké — zvukem.

Sama se vnucuje myšlenka: ty názvy různých krajů, jazyků, různých tvarů i významů slovných, sobě navzájem na oko tak vzdálené a cizí, leč věcným podkladem sobě tak blízké, jistě mají nějaký neznámý původ společný. Nějaké slovo, jež kdysi v dávnověku mělo svůj význam těsně přiléhající k povaze, vlastnostem a okolnostem místa, k úkolu, jemuž místo v kraji bylo určeno! Společné základní slovo, od jehož zvuku a tvaru během věkův a přispěním vlivů nejrozmanitějších pozdější tvary názvů se uchylovaly, až utkvěly na dnešních svých podobách, na oko tolik odlišných od sebe. Neznámé

slovo, z něhož všecky ty Vogelsangy a Vogelzanky, Valaisany a Vauclusy, Voglie a Voglesy svůj původ vzaly.

Které to asi bylo slovo?

Záhady jedna za druhou se staví do cesty.

* * *

Na štěstí cesta za světlem není zatarasena. A zase podle rady, která už se tak osvědčila: znovu rozšířit obzor!

Nemá německý místopis své sousedství jen na západě a jihu, jenom na hranici francouzské a italské! Je slovanský severo- a jihovýchod! Kterak asi zde se staví okolnosti k naší záhadě?

A hle! Místní jména německá s určovacím přívlastkem „ptačí" i tu mají své zřetelné obměny a protějšky. Německým „Vogel" na slovanské straně v příslušných polohách odpovídají jména Voglej, Oglej, Vogled, Gled, Glej, Glez, Glad, Glaz a pod. V českém kraji dokonce i Pohled se najde. Vogel — z Pohled? Divná sestava, na oko docela nesrovnalá! Co si s ní počít? Nevíte. Třeba zatím, zachovat ji aspoň v paměti. Něco je vám ovšem nápadno. Od té chvíle, co jste se octli v obvodu slovanského místopisu, povaha názvů se změnila. Všecka barvitost, smělá fantastičnost, romantický vzlet, tolik nápadné na jménech německých a románských, jsou ty tam. Zde na slovanské straně zvláštní střízlivost, takřka bezbarvost názvů je vám nápadna. Jména jsou buď nesrozumna docela, aspoň na první střet, anebo zní tak zhola věcně, málem odtažitě. Což mluví k obraznosti takové Glej, Glez, Voglej — proti barvitému plnému Vogel-ei — Ptačí

vejce, nebo Vogeleis — Ptačí led! Anebo prosté Vogel — pták nebo francouzské Aigle — orel? I nejzřetelnější český tvar: P o h l e d, holé abstraktum! Fysikálný nebo fysiologický zjev, úkon zraku: pohledět, uvidět, uzřít!

Ovšem, v zápětí hned druhá okolnost nápadna. Ten střízlivý, odtažitý výraz ku podivu přiléhá k o k o l n o s t e m místa. Tam s temene vrchu, se skály, s vysokého břehu neb jinak vztýčené polohy je vskutku znamenitý r o z h l e d po kraji! A míst i názvů téže povahy vskutku jen se hemží po slovanském obvodu — Vid, Vidín, Div, Divín, Podiv, Zor, Zren, Ozer, Ozren, Patro, Patřín, Patrov, Gled, Glaz, Hled, Pohled a j. Či snad předkové naši byli takoví náruživí pěstitelé — pěkných vyhlídek?

Málem byste přitakali domněnce, kdyby zase mnohé to místo nebylo tak těžce přístupno a kdyby mnohé nejevilo přečetné, snad dosud zachované stopy někdejšího zcela praktického významu, buď celé zachované stavby nebo zbytky staveb, mohutných hradeb, valů a pod. A jiná okolnost, neméně pozoruhodná! Toho rodu název nevyskytuje se v kraji nikdy osamocen. Má-li jedna výšina název, který připomíná činnost pátravou, pozorovací, rozhlížecí, jsou hned jiné v sousedství, které naznačují činnosti souběžné, bdící, ostřežné, dorozumívací, nebo poplašné. Tak vůkol míst nazvaných Divy, Divíny, Podivy, Vidy, Vidíny, Zreny a pod. vystupují v sousedství vrchy Stráže, Strážiště, Střehy, Ostřehy, Strahovy, Zpyty, Ptáky, Pteče, a jiné zase vrchy Ohniváče, Doutnáče, Žehy, Žihadla (Číhadla), Žíže, Žížové, (Čížové), Žižkovy, Žďáry a pod. Jména tvoří jakousi s o u s t a v u poloh i názvů, jež k sobě

ukazují, jsou účelně spolu spřeženy, doplňují se navzájem v důmyslný prakticky účelný celek.

Znenáhla vyvstává na mysli obraz dávného způsobu života, o němž zachovány jsou zprávy. Byly doby, že rovinu i dol pokrýval les a močál. Člověk viděl se nucena přizpůsobovati se okolnostem. Přirozeně táhl se k výšinám, kde půda byla pevnější, méně vystavena zlobě živlů. Tenkráte svoje střediska společenská, svoje hrady a města zakládal pán doby na místech lépe chráněných, vyvýšených, napínaje všechen um, aby nepozbyl živého styku s okolním světem, zachoval si o něm potřebnou vědomost, nezbytnou pro vlastní potřeby života i k obraně proti nebezpečím odevšad hrozícím. Je známo, jak tehdy místa důležitá v širé oblasti spojena byla mezi sebou sítí vhodných stanic pozorovacích a dohodovacích, strážných a rozhledných, oznamovacích a poplašných, jež za dne i za noci v širém kraji udržovaly nezbytnou službu zvědnou uvědomovací a bezpečnostní.*)

Zajímavý zjev! Co v názvech obdobných poloh oblasti německé a románské zdá se, že řádí nezbedná svévole, nevázaná pitvornost, nezkrotná fantastičnost, zde na slovanské straně vše tak věcno, idejně sjednoceno, takměř uzákoněno. Hled, Pohled, Rozhled! Možno-li střízlivěji pojmenovati výšinu vztyčenou nad své okolí? Co jsou proti tomu ty násilné shluky nebeského ptactva, Ptačí zpěvy, Ptačí vejce a Ptačí ledy, ty vrchy Orlí (Aigle), Olejové (Oglie) a doly různých svatých a světic (Vaux les St. Claud) atd.?

Mimoděk vnucuje se myšlenka:

---

*) Památky pravěku. Tamže.

— Byl by snad jeden druh názvů původní, zachovalý a druhé jen odvozeniny, pouhé přizpůsobeniny zvuku, vzniklé svévolí časů a věků?

A v zápětí hned důsledek:

— Bylo by snad pro neživotnou fantastiku německých názvů místních hledati smysl a vysvětlení v názvech příbuzných na straně — slovanské?

Jinými slovy:

— Byly by dotyčné názvy německé pouhé patvary původních názvů slovanských?

Smělý nápad! Pro první chvíli až odpuzující. Konečně, kdyby šlo jen o Vogelsangy v Prusku, v Pomořanech, na Baltě a v Polabsku! Zde jsou všude známé kdysi slovanské oblasti. Leč Vogelsangy na Rýně, na horním Dunaji, ve Švýcarech! Pane, to už zní jinak! Zde mocné překážky staví se do cesty vší kombinaci. O někdejším Slovanstvu v těch končinách nikdo neví, nikdo nemluví a všechen učený svět nechce o něm slyšeti. Zde nezbývá než zarazit prozatím všecko vysvětlovací úsilí.

Prozatím! Nežli nový šťastný paprsek světla odněkud dopadne, aby zdánlivou překážku odstranil. Skutek sám je příliš výmluvný. Nelze kolem něho prostě přejít a neustanovit se na pevném úkolu, aby byl vysvětlen. Vogelsangy jsou rozšířeny po nejširší německé oblasti. I tam, kde někdy Slované žili a jinde, kde o někdejších Slovanech není nic známo. Německý Vogelsang polohou i okolnostmi zcela odpovídá slovanských Gledům, Glazům, Pohledům, Voglejím. Je otázka, kterak srovnat všecky ty zřetele, aby výklad na konec mohl být pevný, přesvědčivý, neochvějný?

Ještě malá potyčka zcela mimochodem!

— Vogel, Vogelei, Vogeleis a pod. rovná se Vogled, Voglej, Voglez, Pohled! Buďsi! Zní dost pravděpodobně. Leč Vogel s a n g! Toť tvar příliš vyjádřený! A příliš často se opakuje. Takřka typicky vystupuje. Kdyby měl pochodit ze slovanštiny, musel by zde mít svůj původní v z o r e k, stejně výrazný, typický. Zde nějaké jen Voglej, Vogled, Pohled prostě nestačí.

— Tvaru Vogelsang odpovídá nejlépe voglezan, vogledan (vrch, břeh).

— Neznámé slovo!

— Neznámé d n e s, ale známé snad k d y s i! Je množství takových slov, dávno zapomenutých, vyžilých. Slovo kdysi žilo, zachovało se už jen ve svém německém patvaru.

— Jakým právem se toho možno domýšleti?

— Právem nesčetných analogií. Slovanské k o n c o v k y v německém otisku dávají p l n á s l o v a. Hradi š t ě — Radel s t e i n, Ostr o v — Oster h o f e n, Luž a n y — Laus s a n g. Složce Vogel s a n g odpovídá obdoba Vogl e z a n, Voglezany.

— Možná! Leč přímý nějaký d o k l a d byl by jistější.

— Strpení! Snad i ten ještě se najde!

* * *

Německý Vogelsang tedy bývalé slovanské obezřiště — v o g l e z a n y! Důsledně vyvozeno z poznatků, které skýtá materiál místních názvů i jiné vědomosti.

Však tu náhle zdvíhá se odpor.

— Kterak možno, aby původ názvu byl

slovanský, když jméno Vogelsang se nachází i v končinách, kde o trvalém pobytu Slovanů není ničeho známo?

— Proč by nebylo možno? Kde je stopa, byla i noha, která ji otiskla! Kde objeven zbytek slovanského zřízení, tam i Slované byli!

— Šílenstvo!

— Proč šílenstvo?

— Protože podobného cosi tvrdit právem vyvolá nejen odpor, ale přímo posměch všeho vzdělaného světa.

— Což tak směšného na věcném vývodě?

— Vzdělaný svět nedbá vývodů. Má své přesvědčení a na tom stojí. Ví, že v Porýnsku, na horním Dunaji, ve Švýcarech, v Tyrolsku nikdy žádní Slované neseděli.

— Kterak pak „vzdělaný svět" došel své — vědomosti?

— Nesejde, jak jí došel. M á ji prostě. To rozhoduje. Kdo chce slout vzdělancem, je povinen sdílet přesvědčení vzdělaného světa.

— A poznal-li, že je liché?

— Jak známo ze zkušenosti, že věci obecně za pravdu považované byly dvacetkráte vyvráceny, byly pevnými důkazy do jiného řádu a světla, ba i třeba docela na hlavu postaveny, ale vzdělaný svět přece tytéž staré pošetilosti pořád ještě a znovu zase — opakuje a za nevyvrácenou pravdu drží . . .

— Proč by tak vzdělaný svět činil?

— Je taková jeho příroda. Vzdělaný svět je důvěřivé množství, neschopné vlastního úsudku. Nemá ani času ani chuti zabývati se jakýmikoli doklady a vývody. Trvá nejraději na tom, čemu odedávna zvykl. A tak už zní historická

vědomost vzdělaného světa: na západ k Rýnu, na jih od švýcarských a tyrolských Alp Slované „nikdy nepřišli“ . . .

— Bylo by tedy lépe, nechat milý vzdělaný svět i s jeho přesvědčením stranou a držeti se mluvy věcných dokladů?

— Tím spíše, že i jiná hlediska a zřetele zajímavý poznatek úplně potvrzují. Nejen materiál místního názvosloví, ale i přímé historické prameny dosvědčují přítomnost slovanského živlu na Západě a Jihu dnešního Německa za dob nejstarších.

— Jaké prameny?

— Jediný na doklad, ale rozhodující. Životopisec Karla Velikého, Eginhard, současník doby, svědčí výslovně, že z národů, kteří seděli tehdy mezi Labem a Rýnem, byli většinou Slované.*)

— Tomu-li tak, byl by snad vzdělaný svět zprávy tak zajímavé si přece povšiml!

— Nevíte, proč si nepovšiml! Jisto je, podobných zajímavostí není málo, o nichž vzdělaný svět nemá ani potuchy. Nejen za Karla Velikého, ale už za dob starořímských a ještě dříve bylo a muselo být s národy mezi Rýnem

---

*) „Konečně podrobil (Karel) všecky ty národnosti, jež obývají germánskou zemi mezi Rýnem a Vislou, mezi mořem a Dunajem, mluvící jazykem velmi sobě podobným, zachovávající však mravy a způsoby velmi různé... Jako vynikající mezi nimi sluší jmenovati Veletabi, Sorbi, Abodrity, Bohemy, neboť proti těmto bojoval Karel). Ostatní pak, jichž počet daleko větší jest, podrobili se mu dobrovolně“... Veletabi, Sorbi, Obodriti jsou známí Polabané mezi Labem a Vislou usedlí, Bohemi jsme my Čechové. A ti ostatní, jichž počet „daleko větší jest“ a kteří sedíce mezi Rýnem a Labem „podobným jazykem hovořili“, jsou právě Slované — usedlí na západě, dnes poněmčeném.

a Labem docela jinak, než si milý „vzdělaný svět“ představuje.*)

— Co z toho?

— Krátce, jde-li o poznatek, který stojí trochu práce a lopoty, nelze nikterak se ohlížeti na smích nebo zlost, odpor nebo hluk tak zvaného „vzdělaného světa“. Nepadá zde nikterak na váhu.

— Nýbrž?

— Historické prameny dosvědčují přítomnost slovanského živlu v pravěku na širém prostranství střední Evropy. Místopisné doklady pak skýtají zřetelné a výmluvné pomníky (Vogelsangy a j.) tehdejšího důmyslného a mocného — zřízení živlu.

Dalších osudů věci a názvu Voglézany = Vogelsang možno dle daných okolností se dohadovat. Místa kdysi potřebou života šťastně objevená, zkušenostmi věků osvědčená, hodila se výborně úkolům novým, později, kdy způsob života dávno už nabyl jiných forem. Někdejší strážné a pozorovací stanice Ohledany — Voglezany, sloužily později tu jako tvrze nebo hrady a zámky Vogelsangy, nebo zachovány na časy pozdější jako dvorce, osady nebo prostě body v kraji, o jichž jména dnešní potomci někdejších praobyvatel marně si lámou hlavy.

Bylo těch výšin někdy „voglezných“ množství v německém kraji, tak velké množství, až název „Vogelsang“ dávno zobecněl v ústech německého lidu. Jméno stalo se později typickým pro určité polohy a účely.

Když počátkem třináctého věku německý

*) „Tacitovi Germáni“ předchozí kap. tamže.

rytíř Landsberg ve službách výbojného řádu zavítal ke hranicím slovanského Pruska, bylo již jaksi v duchu i smyslu doby, že obrannou tvrz, kterou tu nad Vislou založil, nazval Vogelsangem, jak bylo před tím odedávna už zvykem nazývati podobná místa v Německu. Možná, že sám ještě na místě zastihl i starý původní název slovanský, který mu jen tím živěji připamatoval jméno ve vlasti dávno běžné.

Obdobným pochodem ocitl se název Vogelsang i v poněmčeném území v Čechách. Sem je zanesli němečtí kolonisté povolaní českými panovníky, aby pomáhali zalidňovat zpustošené domácími rozbroji kraje. Přistěhovalý Němec zaslechnuv domácími obyvately jmenovati tvrze, hrady, osady i prosté výšiny názvem „voglézany", přijal zvuk za známé sobě dávno z domoviny jméno Vogelsang. Tak dostaly své jméno dědiny (hrad, zámek) Vogelsang u Jablonného, u Plané, u Tachova, u Kašperských Hor i jinde po Čechách.

Neméně však podlehl původní tvar názvu úkladům dob i v samotném území s l o v a n s k é m. Zde jednotná kdysi slovanština během věků znenáhla se rozvětvila v různá n á ř e č í a konečně i ve zvláštní j a z y k y slovanské. Dávné s l o v a n s k é názvy přijaly v českém území svůj zcela odlučně č e s k ý zvuk. Co kdysi slulo Glazem nebo Glezem, pozbyvši někdejšího významu, obrátilo se na bezvýznamný Klas, či Hlas či Klad, nebo přehlasováno na Hled — nebo Klet nebo jinak. Původní Oglezan (breg, vrh), Voglezany. otřely se v pohodlnější Glezany a časem v zapomenutí dávného významu přešly v docela tvrdý tvar čistě místního názvu K l e c a n y. Zámek a obec Klecany v údolí vltavském nedaleko Prahy skýtají

typickou ukázku někdejšího, k účelům ostražným a pozorovacím znamenitě voleného bodu, jenž časem z příčin branných nutně byl opevněn. Výhodná, nesnadno přístupná poloha na vysokém břehu v ohbí řeky, velkolepý rozhled podél řeky vzhůru až ke Hradčanům pražským, velitelský obzor protějšího níže položeného břehu po řece dolů až k Levému Hradci, možnost postřehu i výměny signálů s body vzdálenějšími podél toku vzhůru i dolů! Jediná návštěva místa přesvědčí o významu polohy pro dobu, kdy všechen mocnější postup krajem ať obchodní, vojenský nebo vůbec společenský vázán byl, bráti se údolím větších řek.

Zcela obdobnou polohu, účelnou a výhodnou jako Klecany dolů po Vltavě, vykazuje jiná obec zajímavě rozhozená po svahu i temeni kopce záludně stuleného v záhybu údolí Berounky. Navštivte V o n o k l a s y, vesnici naproti Dobřichovicům u Prahy nedaleko Karlíka. Vystupte z údolí podél stavení, zde různo rozsetých po obou svazích, až vzhůru k poslední chatrči na vrcholu kopce! Podivíte se důmyslu, jenž zde v dávnověku uznal potřebu založit ostřežnou stanici. Jaký rozhled po všem údolí i po protějším hornatém břehu Berounky až k výšinám zbraslavským a dále ku Praze podél vltavského toku!

A název místa?

V o n o k l a s y! Rozmarný přesmyk tvaru, s jehož původním zvukem, obsahem a smyslem nevědomá pozdější doba nevěděla si už rady: Vonoklasy — V o g l é z a n y!*)

---

*) Podobných přesmyků hojně se vyskytuje. Dnešní české slovo č l o v ě k (rus. čelavjek) vzniklo přesmykem hlá-

Staré slovanské *G* valem v Čechách měklo buď v dechnuté *H* (gledy — hledy, glasy — hlasy a j.) anebo tvrdlo v příkré *K* (gledy — klety, glazy — klasy). Staré slovanské „goralka" (pálenka, dosud na Slovensku i v Polsku) u nás dávno vyslovujeme „kořalka", starý „poglazný" (dozorce, hlídač) na někdejších dvorech stal se „poklasným" na dnešních, někdejší „glazní" na starověkých glazech a glezanech (rozhlednách) stali se „hlásnými" na věžích a hláskách středověkých měst a hradů. Někdejší „glazar" (strážce, pozorovač) zachoval se dosud v osobním jméně Klazar, jakož i v pokladě německého jazyka, pro odstín pohledu tupě před sebe upřeného zachoval se výraz „glotzen" (poulit zraky) ze starého slovanského „glazit" (rusky g l a z a = oči!).

Vogelsang není ovšem ani jediný ani svého rodu (voglej, vogled!) nejčastěji se vyskytující tvar ve zněmčeném našem území. Byl z velikého množství druhých jen vyzvednut, protože svou typickou podobou zvláště se hodí na výmluvný doklad. Častěji než Vogelsang vyskytá se ve zněmčeném území českém výšinový název Vogel h e r d, jemuž na české straně odpovídá asi název Horohled (Hořehledy, Vohřeledy a pod.). Vyskytá se vedle množství tvarů pobočných téhož typu: Vogeleis, Wengeleis, Wengels, Engels (Wengels-Engels-Berg) a pod. Je však radno — přílišným náhrnem látky nerozptylovati pozornost čtenáře.

Z dosavadního vysvítá:

a) Nápadné zjevy místního názvosloví vynucují si úsudek, že bývalo kdysi s valnou část

---

sek ze starého č o v u l j a k (:čuti, cítit, čúvati, slyšet, dávat pozor! Tedy tvor citlivý, schopný pozoru). Podobně z l e- t o r o s t = ratolest atd.

*

slovanským území, jež dnes a od nepamětna pokládáno jest za německé;

b) Spolehlivě historické prameny dotvrzují ten fakt!

c) Určité typy místních názvů (Vogelsang — Voglézany) jsou zřetelné doklady dávných zřízení zapadlé doby, jež nutně byla slovanská.

* * *

Zjevy v přírodě mají svou souvislost. Také děje lidské jsou příroda svého druhu.

Zastavíš se nad jménem Vogelsang někde hluboko v německém kraji. Podle všech zákonů poznání je původ názvu slovanský. Tomu-li tak, nemůže zjev být osamocen. Byla-li doba opravdu slovanská, pak nebude jediný pouze předmět, jediná osamělá stopa, jež by nasvědčovala někdejšímu stavu věcí. Musilo by v nejbližším okolí být názvů více, tak nápadně zvoucích, aby bylo pátráno po jich původu.

Něco vás nabádá, provésti hned svoji zkoušku.

Hluboko v lůně jihoněmeckého kraje, v okolí Štutgartu namanula se vám stráň s názvem Vogelsang. A vůkolní polohy a jich názvy? Pod strání, hned naproti předměstí Bothnang, s bařinatým luhem Bothnanghaide. Bothnang, jméno v německém kraji často se vyskytující, vždy v místech vodou bohatých, soudě dle mnoha analogií, sluší pokládati za — Vodňany. V sousedství dále močálovitá pláň Krähenwald = Krahava, Krhava. Město samo Štut g a r t, bývalý G r a d, Gorod — město. Ve středu města návrší s rozhlednou, Kriegsberg = Kres, Krs (křesadlo, žíhadlo), sig-

nálová stanice. Naproti výšina Lausbühl — Las, Glas (pozorovna?). Hřbet, Prag, dnes proražený tunelem — Prah — Praha. Předměstí nad řekou Nekarem,*) plocho položené, nijak s přilehlými ostrovy nevyvýšené, a přece: Berg = Breg, břeh. Vedle Geisburg — Kazbor (ukazovací stanice) a j.

Tak od kraje do kraje, od místa k místu. Pustíte se pěchou přes hory, doly a lesy. Průvodce vám cestou jmenuje kopce, skalky, potůčky, samoty, rybníky. Žasnete, jaká jména! Buď zcela, buď zpola slovanská! Zde, tak daleko od všeho slovanského života!

Spousty vědeckých dokladů mimoděk vzbuzují otázku: která to asi byla d o b a, o niž tu běží? K d y asi byly národopisné poměry v Evropě takového rázu, že hory a doly, jezera a řeky, města a jiné předměty v kraji dostávaly tytéž názvy na severu i na jihu, na dalekém východě i na dalekém západě? Kdy to bylo, že nad Rýnem jako nad Labem a Vislou, na břehu baltickém i středozemním, nad horním i dolním Dunajem města slula hrady — grady (gardy, belgardy, stargardy, novgorody a pod.). Kdy strážné vrchy sluly Stráže v Porýnsku (Strasberge) jako v Čechách a na Balkáně! Kdy podle svého významu dostaly své jméno Strasburk v Elsasku i Strasburk v Pomořanech a v Korutanech, Frankfurt na Mohanu i Frankfurt v Braniborech (kudy žádní „Frankové“ nikdy se „nebrodili“!) Která asi přibližně doba opatřovala své potřeby a záměry t a k s h o d n ý m zřízením a označovala t ý m i ž názvy svá opatření míst v Porýnsku

*) V Čechách máme také řeku Nekaru, Negarku) Nežárku), máme Ogaru = Ogarku (Oharku a Ohři) a máme Garu, Garku (Žárku, Šárku potok)!

jako v Pomořansku, nad horním Dunajem jako nad Dol. Dněprem, nad mořem Jaderským jako nad Černým, v Čechách jako v Makedonii (Mělník zde i tam, Prilep — Prilip, Gostivar — Hostivař, Brjaslav — Zbraslav a j. v.)?

Jisto je, ve středověku, kam až sáhají nejstarší písemné záznamy, ty dávné neznámé poměry jsou už namnoze rozvráceny, pamět o nich už zastřena.*) Za to literatura starověku obsahuje množství dokladů vymáhajících pevný úsudek. Rozvoj vzdělanosti řeckořímské předcházela patrně doba, kdy poměry společenské a kulturné po všem prostranstvu evropské pevniny jsou asi na témže stupni vývoje jako poměry v Helladě za doby Homérovy (1000 před Kristem), tu i tam platilo už podobné zřízení veřejného života**) a platil týž aspoň co do základu mravní názor a zákon. Nebyla doba řeckořímská pro evropský svět žádným „prvním světlem" vzdělanosti vůbec. Byla leda novým utěšeným rozmachem dávné obecně platné kultury — všeevropské.

Roku 89 před Kristem oznamují z Říma velkou událost.

Dobyta země Venetů na severu Jaderského moře! V poloze výhodné na pobřeží Jadranu zřízena mocná římská kolonie a pevnost Aquileja. Nově založené město dočkalo se později známého rozkvětu. Nepraví se však, proč Římané nové stanici své světovlády dali právě tak nápadné, jinde neslýchané jméno? Na jménech tenkrát asi nesešlo. Ani o tisíc let později, při tvrzi bojovného řádu německých rytířů nad Vislou, kro-

*) Tamže str. 94—95.
**) Tamže str. 92—93.

nikář nesděluje, proč byla nazvána Vogelsangem. Aquilea je latinský protějšek německého tvaru Vogelsang, přetvar slovanského Voglej jako Vogelsang tvaru Voglezany. Trčel tu před tím nad mořem pevný hrad (město) starých Venetů Slovanů (dnešní Grado). Voglej byla pozorovací stanice v sousedství města. Voglej sluje místo u sousedních Slovinců dodnes. A že slovanský název je původní, o tom více než přesvědujících dokladů podává celá topografie benátská.*)

Pamětihodné datum! Už za doby okolo Césara, za plného rozkvětu římské říše, je patrně už v úpadku vláda jednotné kultury, o niž tu běží, kultury, která kdysi udávala barvu a ráz životu na širém prostranství mezi mořem Jaderským a — Severním.

* * *

Zbývá ještě stanice, Úřední věda!

Úkol tu je zjevný. Úřední věda má v patrnosti vykonanou práci, sleduje hnutí duchů, srovnává snesené doklady, snaží se vyrovnávat vzniklé rozpory názorů, konat vrcholné dílo činnosti poznávací! Aspoň by měla.

— Co praví Úřední věda k otázce Vogelsangů?

— Odmítá vše, co tu předvedeno.

— Má snad Úřední věda po ruce doklady pádnější, vývody více přesvědčivé?

— Nikoli. Odmítá bez důvodů. Nechce o ničem slyšeti. Mluví o diletantismu a tím pokládá vše za vyřízeno.**)

---

*) „Venetie či Benátky", tamže.

**) Kap. „Diletantism", tamže.

— A přece, Vogelsang! Tak nápadný zjev! Volá, aby byl vysvětlen.

— Úřední věda přijímá za svůj výklad J. Foerstemanna, německého vědce, svrchu uvedený.

— Jména tvrzí, hradů, osad daná z „idylických nálad"? Vogelsang, proto, že tu možno naslouchat „ptačím zpěvům"? To přece křičí nejbujnějším — diletantismem!

— Nevadí. Výklad pochází od muže, který platí za autoritu v Německu. Sluší se, aby byl za ni přijat též u nás.

— Bez námitek a přezkumu? Třeba se vývod příčil všemu rozumu? Toť holý — dogmatism.

— Záleží, kdo má slovo! Výklad autority je něco jiného, než výklad — diletantismu.

— Což doklad a vývod sám o sobě nemá váhy, ať je pronáší kdokoli?

— Všecko na osobě záleží!*)

Marná řeč. Úřední věda, uzavřená společnost, malá Církev. Má své zákony. Nezbývá než dvojí: buď se podrobit, anebo dát se — vyloučit.

Nespočet dokladů zřetelně nasvědčuje: z panujících jazyků dnešní vzdělanosti nejstarší je slovanský. Najmě všecky západní a t. zv. moderní jazyky jsou mladší organismy. Jsou dílem teprv novější vzdělanosti, obsahují množství prvků, slov a tvarů zřejmě slovanských, na doklad, že v dávnověku neznámém stará slovanská vzdělanost jistě předcházela, nežli nadešel starověk, který zrodil dnešní naši vzdělanost. Ta stala se teprv dědičkou své předchůdkyně.**)

---

*) Kap. „Dvě vědy", tamže.
**) Kap. „Stopy vztahů", tamže.

Úřední věda nechce o tom slyšet. Pokládá slovanský živel za kulturně n e j m l a d š í v Evropě.

— Jaké důvody ji k tomu vedou?

— Důvody — autority. Třeba jim v ě ř i t, prostě je p ř i j m o u t a opakovat, protože n e d o v e d o u — přesvědčit. Dnešní germánské a románské jazyky vykazují množství slov a pojmů zřejmě slovanského původu. Nelze je vyložit ani z germánských ani z románských kořenů ať pojmových ať mluvových. Za to se vykládají takřka samy — ze slovanských.*)

— Aspoň příklad!

— Stačiž jediný! Slovo t a n e c. Všecky moderní jazyky je znají. Něm. tanzen — Tanz, franc. danser — danse, slovan. tančit — tanec totéž slovo, tentýž pojem. Základný š i r š í pojem děje, z něhož tanec se vyvinul? Lehký pohyb, tělo snadně se podnášející dokola, pohyb, jenž se časem stal rytmickým, k němuž se připojila i hudba. Ejhle slovanský kořen: tanutí, tanjet, tan — vznášet se (tanout, zatanout) stávati se lehkým, tankým, tenkým, pol. taniec, tanio = lacině, lacino, levno, lehko. Dříve se tanulo, tankalo, později se tančilo, tancovalo.

— A úřední věda?

— Má jiný výklad. Slovo tanec dostalo prý se do evropských jazyků — z íránštiny.

— Jakou cestou?

— Velmi učenou. Úřední věda vypravuje: „Byli Slované a Íránci už za pravěku bezprostřední sousedé. A stali se jimi zase (!), když asi v šestém století před Kristem objevil se (!) nad Černým

*) Tamže.

mořem záhadný národ Skytů, mluvící najisto (!) řečí iránskou. Nutno tedy rozeznávat dvojí styky a vztahy slovanskoiránské: jedny byly prajazykové a týkaly se zpravidla (!) i baltštiny, slovanštině tehdy(!) velmi blízké, jakož i celé spojené ještě větve arijské, tedy také staré indičtiny — druhé, pozdější, uplatňovaly se pouze mezi samou praslovanštinou s jedné a skytickou iránštinou, základem dnešní osečtiny s druhé strany...*)

— Osečtina, skýtština, iránština, indičtina... ach ouvej, jaká tasemnice knihočišného mluviva! Nemyslíte-li, že by opravdová věda dovedla se vyjádřit — životněji?

— Úřední vědě zamlouvá se právě tenhle způsob. Pokládá jej za zvláště důstojný svého stavu...**)

Širší pojem i kořen slova tanec má slovanština ve svém vlastním podkladě, aniž má zapotřebí shánět se po něm až někde v iránštině. Do románštiny a germánštiny dostalo se slovo jako mnoho jiných podobného ražení. Tanec = Tanz, jako ranec (chranec) — Ranzen — branec, branice =

*) Prof. Dr. Janko. „O pravěku slovanském“ 1912.

**) Jako tanec z iránštiny, tak prý je slovo pluh — z germánštiny (ploužit = vláčet, úsilně brát se ku předu, se plížit, plazit: kořen, plh, plz, plž!) Sklo je prý zase — z gótštiny (rusky podnes stěklo, staroč. stklo, hmota žárem stekla). Jméno řeky Dunaj prý pochází buď(!) z „pozdě bastarnského (!) anebo(!) z gótského“. Zatím srovnej jen staré jméno Dunaje (dle pramenů): Tûnnava, Tonaha, Donava, Dûnava a kořen ton, tonouti, tůň, slova po vší slov. oblasti rozšířená, výtoň, zátoň a pod. Don, Donec, Dunajec a pod. Starý Miklosich zase nedal jinak, nežli že prý je Dunaj slovo — keltské. Jaké tedy? Pozdě bastarnské či gotské či keltské? Možno, jak vidět, dle libosti přihazovat v té licitaci učených — slovíček.

bronce, chránice, granice = Gränze, klanec, klánice = Lanze, ždánec, ždánice = šance, konati konec = ganz a pod. Vývody prostého pozorování. Úřední věda stíhá je svojí kletbou. Nesrovnávají se s výroky jejích autorit, příčí se jejím základním pojmům a představám. Slované za starověku — podle jejích úředních představ — nebyli vůbec národem po našem smyslu, neměli prý jazyka dost vyvinutého, aby z jeho bohatství bylo bývalo možno, dodávati látky a formy jiným mladším jazykům a pod.

Z této liché, nepřirozené, napříč nejvážnějším dokladům vyvoděné představy prýští všecko prapodivné chování Úřední vědy. Tak hned hledisko, jaké zaujala vůči nejstarším písemným památkám českým.

— Čechové a vůbec Slované neměli za stara žádné své vlastní vzdělanosti! Třeba mít v podezření každý doklad, který by vydával jiné svědectví!...

Toť hledisko úřední vědy v otázce Rukopisné!

V básni „o pobytí Tatarů“ je řeč o „starém Kyjevě“.

— Jakže? Už ve třináctém nebo čtrnáctém věku že by nějaké slovanské město mělo slout starým? Totě zjevný modernism! ironisovala úřední věda.

A ne-li Kyjev,*) jak měla být pokládána za „starou“ teprv — Praha!

Jiná starožitná báseň líčí útok nepřítele na Prahu a město obtočené hradbami. Kdy asi udál se útok? Někdy už počátkem jedenáctého století?

---

*) Bytnost Kyjeva možno stopovat až do časů Herodotových!

Jaká naivnost padělatele! Což není historicky známo, že první obezdil město Prahu teprve Václav I. kol r. 1250?

Úřední věda stahovala své učené brvy:

— Domnění, že by město pražské a jmenovitě Staré město bylo mívalo zdi ode dávna, hned od nepamětných časů a aspoň již v desátém století, zakládá se na mylném výkladě jednoho místa v Cosmovi...*)

Úřední vědě začíná život a vývoj českého národa a vůbec slovanského živlu — Cosmou. Vůbec prvními kronikáři. Co před tím bylo, nepokládá za hodno povšimnutí. Že na evropském západě dobýval pevná města už Julius César? Že touže dobou i dříve jiní měli s podobným odporem co činit v končinách dnes jihoslovanských? Že na východě nad Dněprem znal velké opevněné město už Herodot (500 před Kr.)? A veliký Alexander svou dobou že lámal si zuby na pevných hradbách hlavního města Sogdianů, Marakandy (dnešní Samarkand)? A krátce kol na Východě i Západě, na Jihu i Severu evropském národové už za nejstarších známých dob opevňují svá důležitá města a sídla, jenom právě v samém srdci Evropy, nad Labem a Vltavou podle názoru Úřední vědy měl by si sedět nějaký výjimečný národ zcela idylicky, libuje si mravy a poměry arkadické a nijak se neohlížeje po tom, co vůkol ve světě se děje?**)

Povšechný stav společenský a vzdělanostní národů evropských za starověku zrcadlí se zře-

*) Historický rozbor básní Rkp. královédvorského a Zelenohorského. Napsal Jaroslav Goll 1886.

**) Tamže str. 50—52, Tacit o národě „Hermundurů“ na horním Labi.

telně v samotné literatuře starověku. Obraz ten je v naprostém odporu s předpojatou představou Úřední vědy. Výmluvné pak doklady krajinského názvosloví nad jiné zřejmě dosvědčují, že bylo za starověku v Čechách jako všude v blízkém i dalekém okolí velmi pečlivě postaráno jak o bezpečnost národní tak o společenskou. Samotny názvy okolních výšin kolem města vydávají neklamné svědectví,*) že byla Praha už za oněch dávných dob důležité středisko života, místo opevněné, hájené, chráněné všemi vymoženostmi současné techniky bezpečnostní (služba ostražná, pozorovací, signálová).

— A v době, o kterou tu zvláště běží?

Pro tu dobu, již hodně pozdější, možno uvésti doklady ze přímých dokonce pramenů historických!

Letopis Fuldenský uvádí výslovně, kterak že bylo s pevnými městy v Čechách kol r. 872, kdy „nedaleko Vltavy" svedena bitva mezi vojskem arcibiskupa Liûtprechta, který do země vpadl a mezi vojskem knížete Bořivoje, jež prý zde bylo na hlavu poraženo:

— Kníže Bořivoj (Goriwei) s ostatním lidem hledal útočiště v pevných městech, jichž dobývati Němci se nepokusivše, se mnohou kořistí odtáhli...

Tak se mají věci mezi oběma hledisky. Mezi snahou „diletantismu", dopátrati se světla po stopách dokladů, jaké se nabízejí, a mezi Úřední vědou, která vrchnoporučenským výrokem snaží se zakřiknouti nepohodlnou sobě — zvědavost. Neslýchali jste nikdy, aby proti vývodům mate-

---

*) Tamže str. 94—95.

matiky, fysiky, astronomie, nebo jiných přesných věd zvedal se někde odpor „domýšlivého“ diletantismu. Přesné vývody mluví samy za sebe, nemají zapotřebí autority, přesvědčují. To dostačí. Jakmile však se najde věda, která pomocí společenského zřízení chce vydávat za pravdu věci, které se příčí prostému rozumu, ihned přirozeně zvedá se odpor. Nelze jinak. Prostý rozum nedá si vzíti právo, vypověděti svoji důvěru tam, kde tak bez okolků s patra t. zv. vyššího názoru se hlásá, že vlastně dvakrát dvě „najisto“ se rovná — pěti.

* * *

Zjednali jste si žádoucí přehled názvoslovné látky určitého okresu. Srovnali jste zřetele, paprsky světla, pouhá zdání i pevné údaje a zkušenosti, jež látka přináší. A hle, s podobností pravdě téměř matematickou vyšla nakonec na jevo rovnice: Vogelsang — Voglezany.

Jaký průsvit do reálného světa dávno zapadlých věků! Staví se tu na oko zřízení života, poměry společenské, obranné, vzdělanostní, národní. Vše vůkol nabývá určitého světla barvy a tvaru. A to přispěním jediného názvu, jejž podařilo se vysvětliti. A takých množství nepřebrané obsáhá pole místního názvosloví. Jakou kořist možno očekávat, až bude všechna látka ovládnuta, rozdělena, soustavně prozkoumána!

Pracovníků již se hlásí na všech stranách. Co před sto lety zdálo se přeludnou vidinou vytrženého věštce, idea Kollárova o vzdělanosti dávných Slávů, opřeno vývody věcných poznatků, znenáhla zřetelno a nepochybno staví se před oči. Literatura nejcennějších dokladů je nahro-

maděna, denně donášejí se nové a podrobnější výtěžky z končin pracovních daleko od sebe vzdálených, jež o sobě navzájem ani potuchy neměly. Na doklad jen tři ukázky z posledních takořka dnů. Mluví samy za sebe.

Mladý r u s k ý badatel J. M. Sěmenkovič předložil rozsáhlou studii zpráv a pramenů starých S k ý t e c h Herodotových.*) Řetěz dokladů nevývratný. Nemožno dále pochybovat: Herodotovi nejbližší sousedé světovládné Hellady jsou přímí krevní předkové dnešního obyvatelstva jižné Rusi.

Jiné dílo z protilehlého konce slovanského světa za Dunajem! Kniha b u l h a r s k é h o jazykozpytce, žáka Louise Legera v Paříži, arci trochu vzpurného, Kotljanina! Množstvím přesvědčivých dokladů ukazuje bulharský „diletant", jak dnešní panující vzdělanosti evropské a jejich jazyky pramení z mohutného zdroje staré vzdělanosti bulharské (slovanské) a její ctihodného nástroje kulturného.**)

A třetí na konec, práce n ě m e c k á! Rozbor vynikající ukázky středověkého básnictví západoevropského, známé p í s n ě o R o l a n d o v i. Rozloživ látku i text velezpěvu v dějové jeho živly a jazykové prvky, ukazuje autor, německý učenec, s plnou zřetelností ku vlastnímu — s l o v a n s k é m u obsahu i původu díla.***)

---

*) Г е л о н ы и М о р д в а. Матеріалы и изслѣдованія по исторической географій верховьевъ Дона и Оки. В. Н. Семениковича. Москва 1913.

**) В. К о т л я н и н ъ: Ный Българитѣ (My Bulhaři!) Произхожениего ни atd. Софія 1910.

***) D a s R o l a n d l i e d als Geschichtsquelle. Eine Studie von F. E. M a n n, Leipzig 1912.

Možno s plnou jistotou předvídati chvíli, kdy pravda o slovanském dávnověku pronikne k plnému vědomí i převážné části německého učeného světa. A potom ovšem i slovanská naše ouředlná Věda cestou své předepsané autority dospěje k žádoucímu poznání, aby se splnilo slovo proroka, jež praví: všecka hromadná tělesa podléhají zákonům — duše davové! A což je milá úřadní věda jiného, než hromadné těleso, opatřené potřebným zřízením k účelům obecného — blaha a pořádku?

III.

NÁHODY A NAMÁTKY.

CETKY.

Zkušenost ze soudní síně! Němé stopy dějů, nicotné na oko známky, předměty bez významu a ceny, knoflíky, cetky, šarapatky často bezpečnější vydávají svědectví než nejvýmluvnější horlivost svědků úřadně povolaných. V Uměleckoprůmyslovém museu přednášel profesor Chytil „O české koruně a jiných korunách panovničích". Prostřed výkladu vyzvedl pozoruhodnou cetku: věnovací nápis na pásce svatoštěpánské koruny uherské! Vlastně tři nápisy na emailovaných deskách pod podobami panovníků:

Michal, v Kristu věrný panovník Římanů Dukas,

pak

Konstantin, císař Římanů Porfyrogenetos

a dále

Geobitz despotos, věrný kralés Turkie.*)

Korunovační dar byzantského císaře králi uherskému. Podobky vznešených osob s nápisy jsou z 11. století. Gejza I. (Geovic) vládl v Uh-

*) *Μιχ(αλη) εν χ(ιστ) ω πιστος Βασιλευ(ς) ρομαιωνο δυκα(ς)*... atd. A třetí nápis: *Γεωβιτζ δ'ς πιστος κραλες τουρκιασ.*

*

rách r. 1074—77. Císař Konstantin věnuje korunovační památku věrnému — k r á l i T u r k ů !

— Králi Turků? Kdypak vlastně přišli Turci do Evropy? Někdy ve čtrnáctém věku!

— Není řeč o tureckém králi, nýbrž o uherském!

— Což se Uhři tenkrát jmenovali Turci?

— Bezpochyby.

— Kterak se dostali k tomu jménu?

— Čert ví! Možná, byli sami Turci, pakli jejich král stal se tureckým králem. Snad přešlo na ně jméno po zemi, které dobyli.

— Zem na Dunaji, od Karpat po Drávu? Jak možno tvrdit, že se jmenovala t u r e c k o u?

— Do dnes jsou tu místa a celé kraje, jež tak slují: Turska, Turec, Tuřany, Turopolje, Turčany (Turócz)... Množství podobných názvů!

— Uhersko později dostalo se pod vládu skutečných Turků. Snad dnešní jména pošla odtud?

— Táž jména se vyskytují i v zemích, kam Turci n i k d y nepronikli. Jsou hory Turské ve Štyrsku a Korutanech až do Tyrol, jsou Turska a Turčany v Čechách, Turynsko v Němcích, Turin v Italii! Samo Štyrsko a Tyroly, což jsou jiného než přehlasované Tursko a Turlany? Curych ve Švýcarsku za dob římských slul Turich, Turyk nebo Tursko. V curyšském museu vidět kamenný římský pomník s nápisem: Prepositus stationis T u r i c e n s i s...

— Z dějin přece neznáme než jediné Turky! Ti přišli z Asie! A ví se, kdy.

— Jméno, jak vidět, nespolehlivý druh. Přeskakuje s předmětu na předmět...

— Což není známa historie Turků od počátku do konce?

— Všecko je známo, až na to — jméno.

— Což je po celou dobu tak nejmenoval všechen svět?

— Jmenoval. Jenže sami se tak nikdy nejmenovali a podnes se nejmenují.

— Jak pak se jmenují?

— Sami si říkají — Osmanli...

U čerta, jaký zmatek! Od jakživa měli jste svoje přesvědčení. Ve školách, v literatuře, na veřejnosti, všude Turci byli Mohamedáni v Turecku, byli nepřátelé křesťanů a měli hlavní sídlo v Cařihradě. Po staletí jméno přechází z úst do úst, z knih do knih, je pevná vědomost, skutečný majetek vzdělanosti. A najednou nějaký nápis se vyzvedne! Hloupá emailová páska... A všecko dosavadné přelíčení Dějin aby snad bylo — na hromadě?

* *
*

A druhá cetka! Kralés Turkije! Vedle jména i název. Císař Byzantský oslovuje svého přítele, panovníka na sousedním trůnu, po slovansku — králem. Jedenácté století, řecký nápis, koruna uherská, titulatura — slovanská! Jak to srovnat?

— Možná, titulatura není slovanského původu!

— Nýbrž?

— Prý se „král" ve slovanských ústech jenom tak přesmyklo z německého „Karl". Veliký Karel tak hrůzoplodně se zapsal do paměti slovanských sousedů v Polabí, že jim název Karl = král — navždy splynul s představou vrchní moci. Také první Přemyslovec královské hodnosti dostal svůj titul teprve z Němec.

*

— Leč, Uhry! Zde podnes se píše a čte král = király!

— Snad blízké sousedství!

— V Čechách Vratislav II. získal svoji hodnost r. 1086. Ale Gejza I. uherský r. 1077 je už — mrtev. A přece z Cařihradu je titulován králem. Byli tedy „králové“ v Uhersku dříve nežli v Čechách! Kde se tu vzali?

— I do Uher mohlo slovo proniknout z Němec.

— Slovo, snad! Ale titul? Němečtí císařové přec uherské krále nedosazovali. Aspoň ne za byzantské říše. Jak se dostalo slovo do byzantské diplomatické řeči?

— Také srbští panovníci ve starých listinách se podepisují „králi“.

— Tím hůře! Do Srbska v těch dávných dobách německých vlivů tuze málo zasáhlo!

— Kdož ví! Možná, taková móda! Nikdo se netáže, odkud móda se vzala. Najednou je tu, rozšířila se.

— Móda, budiž! Móda však je vázána vždy k pojmu, k věci. V Rusku slovo a pojem král = korol je také obecné slovo. A přec až kam sahají prameny, panovníci ruští nikdy se „králi“ nenazývali.

Kde se tu vzalo slovo?...

Záhada!

Po celé šíři slovanské oblasti slovo a pojem král, król, korol od nedohledných časů je známo. Jenom se neví, kde se vzalo. Různé domněnky se vyslovují. Které dát přednost? Nejcennější domněnka není-li vždy ta, která věci nejpřirozeněji vysvětluje? Kárat, kara, pokar, kázat, kázeň, kazna všemi slovanskými

jazyky znamená výkon mocenský, projev vrchní silné vůle, která vede k pořádku, po případě stíhá — trestem. Kdo udílel rozkazy, měl právo a moc kárat, byl káral, karol, korol, karel — král...

— A jméno Karel že by původně bylo bývalo jen slovem? A znamenalo snad kárala, velitele, panovníka?

— Všecka jména byla původně slovy, měla svůj význam!

— Leč, jméno Karel vyskytuje se po prvé v Němcích! Kde se tu vzalo? Z němčiny je nelže vyložit.

— Snad z latiny? V listinách se čítá Carolus.

— Teprv od středověku! Staří Římané žádného Carola panovníka neznali.

— Za prvního středověku zas žádní Slované v Německu nebyli.

— Kdož ví?

— Dějiny o tom nevědí. Současné prameny uvádějí tu zcela jiná jména národů...

Jméno, těkavý živel! Není národa v dějinách, aby byl od počátku zůstal na někdejším svém jméně. Dnešní Italové bývali kdysi Římany, Frankové bývali Němci, dnes jsou Francouzi! Obyvatelé Čech nazýváni kdysi Boji, Hermundury, Bohémy, Pemáky, až dnes teprve jsme obecně uznáváni, čím jsme asi byli od počátku, Čechy. Jméno národa, divné vlastnictví! Není na ně spolehnutí v toku časů. Neradno na něm mnoho stavět! Co vědí Dějiny o národu tureckém v desátém a jedenáctém století? A přece zřejmé stopy nezvratně dokazují, tři sta let před tím, než dnešní Turci dle Dějin do Evropy přišli, už na Dunaji seděli mocnáři, kteří se nazývali — králi Turků.

Kolikrát uprostřed přelíčení drobná cetka přivodí obrat překvapný! Je-li už jinak i v soudní síni Dějin?

* * *

V písemných památkách českých pozdního středověku, ve zpěvech a pověstech dvanáctého a třináctého věku, jednající osoby, hrdinové a reci mají namnoze jména cizokrajná, podobná německým, francouzským, italským nebo všelijak pomatená. Žádný div! Tou dobou Čechy už byly v čilém styku se vším světem na západě a jihu. Literatura je tu v plném souhlase s Dějinami. Jiná věc je nápadnější. Ani s památkami s t a r é h o n ě m e c k é h o písemnictví n e n í jinak! V Eddě, v Nibelungách, v Beovulfu, v Gudruně a jinde pohanský svět se stýká s křesťanským, severní s jižním, západní s východním a slovanský čtenář rozezná tu snadno vedle živlu germánského silně vyjádřen i s l o v a n s k ý. Odkud a jak by to bylo možno? Dějiny přece nevědí nic o takové poloze národů staro- a středověkých ve střední Evropě, aby mohla být řeč o kulturném vlivu slovanském do světa germánského!

Patrno, „Dějiny" ledaco — nevědí.

Ve středověké legendě německé zbožný rytíř na své toulce zažije zvláštní dobrodružství. Zabloudil v lese a dojde k podivnému hradu. V královské nádheře, v nádobách drahocenných chován je tu vzácný poklad neobyčejného významu. Tajemný předmět, jenž dává možnost smrtelníkům obcovat přímo s vůlí boží. Z daleka putují nejvzácnější rytíři, aby se zasvětili jeho službě. Přístup jen čistým hrdinům je otevřen, kteří přestáli těžké zkoušky. Tajemný poklad je symbolem

duchovní moci a slávy. Jeho jméno je Svatý Grál. Střeží jej zvláštní sbor rytířů, kteří slují královští (Gralritter), jejich náčelník je král-králů (Gralkoenig) a hrad plný veleby sluje královským (Gralburg). Do Němec legenda o sv. Grálu dostala se z Francie. Vznikla prý někde v Bretagni v šestém či sedmém věku. Je prý původu keltského. Většina jmen v legendě vedle románsko-francouzských jsou však čistě slovanská. Hlavní rek, bludný rytíř jmenuje se Parzival (Boříval, Bořivoj), jeho strýně Žihuna (Siguna), jeho služebný pacholík Ivan, starý muž, u něhož je rytíř cestou hostem, píše se Gurnemanz von Graharz (krhař, krahař?) a krasavice, která mu zde padla do oka, Ljaska (Liasse). Jiná dáma, již po rytířsku hájí proti trýzniteli Orlovi (Orilus), nese krásné jméno Ješuta (Jeschuta), poustevník pak, u něhož rytíř na konec dochází nejvzácnější rady, muž živící se jen vodou a bídnou stravou, sluje Trevrizen (trezvic, trezven, střízlivý). Kde se ta podivná jména za okolností historicky tak nemožných mohla nalézti tak daleko — na západě? — Snad se tam dostala pozdějšími styky? Snad odněkud z Čech, nebo z jiných slovanských zemí?

V Čechách vyjma snad pozdější překlady, nic o takové legendě nevíme. Jinde ve Slovanech také ne. Ostatně nejde o živly jen podružné! Sám hlavní hrdina a vlastní idejné jádro legendy nesou slovanské názvy. Jisto aspoň je, slovo „král nepřesmyklo se ze jména „Karl“ teprv snad někde v Čechách a ve století jedenáctém! Bylo najisto známo daleko na Západě už za hlubokého středověku. A dávno před samým — Karlem. Tak jisto, jako že jméno zakladatele

velké říše německo-římské není ve starých písemnostech zaneseno dnešním německým způsobem „Karl", nýbrž že se čte vesměs prvotněji: Caroll, Carel, Carell a p.

A ještě něco je jisto!

Slovo král, károl, korol z dnešních jazyků na Západě docela vymizelo. Zachovalo se tu pouze co jméno osobní. Za to na Východě, po celé oblasti slovanské všude se vyskytuje jako slovo běžné a hojně užívané.

Ve starých pohádkách a povёstech hrdinové ani neměli zvláštních jmen. Byli jen králové, princové a princezny, bohatýři stateční a rytíři. Ve starých pověstech německých velmi oblíbeno je jméno hrdin Walter. Němci je rádi vykládají jako Wald-Herr — lesa pán. Zdá se však míti spíše význam kněžic, princ, mladý pomocník. Po slovansku vladyka, vladar, vladař (Walthari-Lied). Král ve starých zpěvech německých není panovník dnešního smyslu. Týž hrdina v jednom verši nazýván je Koenig, v jiném téhožzpěvu prostě Herr nebo Held nebo Vogt. Vogt si Němci odvozují z lat. advocatus. Později bývali skutečně už jen podřízení „správci" krajů nebo hradů. Tak se dostali i do Čech jako fojti.*) Prvotně však vogt znamenalo vůbec hrdinu, reka, bohatýra:

das rieth ihm seine Muter die Koenigin Gerlind
und ihrer Lehre folgte der junge Vogt geschwind ...

*) Mají slova své osudy. Původ svůj namnoze ztrácejí v nepaměti národů. Lipsko bylo kdysi město slovanské. Němci je vyslovovali Leipzig. Pozdější pokolení slovanská už také mluvila o Laipciku a chodila jen do Laipciku. Tisíce slov a tvarů tak proudem věků připraveno o svou legitimaci. Lid ve starých německých zpěvech nazývá své hrdiny „der voit" rozhodně už dříve, než byla latina v hospodářství německé říše jazykem úředním.

Zde a všude vogt ještě ve smyslu vévoda, hrdina náčelník. A vskutku neznělo slovo původně bezpochyby v o g t, nýbrž rovnou v o j t (vojvoda, vojta, vožd).

Der v o i t von den Sahsen

nazýván je v jiném zpěvu v ů d c e Sasíků.

Slovanská titulatura v řeckém nápise uherské koruny svatoštěpánské má svůj symbolický význam. Je to tiché svědectví dávných dějů a poměrů. Psané dějiny nic o těch poměrech nevypravují. Leč svědectva jsou příliš zřetelná. Mluví o dávné k u l t u ř e Slovanů hluboko ve starověku.

Že tomu výroky mnohých povolaných svědků odporují?

Obvyklý výjev ze soudní síně! Svědectva proti sobě! Záleží, které více váží? Ani na velkém přelíčení Dějin věci jinak nechodí.

1. března 1912.

SLOVANSKÝ CAŘIHRAD?

Myšlenky z pohnuté chvíle.

Nejen horečkou války chvěje se té chvíle*) starý Cařihrad. I jinak zdá se vratkou půda v městě na Zlatém rohu. V předvečer válečné výpovědi stihla poplašná zvěst: hlavní chrám cařihradský, proslulá Aja Sofia, hrozí se sřítit! Trhliny objeveny ve zdivu. Jen rychlá oprava může odvrátit katastrofu! Nebude-li brzo podniknuta, osud Aje Sofie bude neodvratný. Jedno-

*) Balkánské, r. 1912.

ho dne se shroutí jako benátská kampanila. A znovu opět vztyčit velkolepou stavbu? Nešlo by tak snadno, jako se znovu postavily čtyři kolmé stěny benátské zvonice! Kopule cařihradské svatyně je stavitelské dílo světové pověsti. Vedle svatopetrského chrámu v Římě a svatopavelského v Londýně není báně na světě směleji vyklenuté. Přátelé památek uměleckých úzkostlivě se táží: Co se stane?

Turci nedají se poplachem rozčilit. Mají svou víru v osud. Má-li stavba se shroutit, shroutí se! Je to její kismét! A kromě toho nemají Turci peněz. A ke všemu válka propukla! Co je platno, opravovat trhliny ve zdivu budov, kde se chvějí sloupy celé říše?

A ne-li Turci, kdo jiný měl by se starat?

Aja Sofia, pravda, není jen mohamedánská svatyně. Je i světová památka umělecká. Všechen vzdělaný svět měl by se tak trochu zajímat jejím osudem. Prve, než Turci dobyli Cařihradu, Aja Sofia bývala chrámem křesťanským. Tisíc let bezmála s temene bílé báně svítil už do kraje zlatý kříž, když náhle byl zaměněn půlměsícem. A lidová pověst s jistotou očekává, že sláva kříže zas se vrátí. Dá-li vzdělaný svět křesťanský něco na svoje symboly, neměl by zůstávat zcela lhostejným vůči zprávě poplašné.

Kterak se k ní zachová užší svět pravoslavný nebo širší křesťanský, nevíte. Jisto je, kdyby časy byly pokojné, dílo s l o v a n s k é h o ducha mohlo a mělo by zajímat především všechen vzdělaný svět slovanský.

— Aja Sofia, dílo s l o v a n s k é h o ducha? Jaký anachronism! Nelze přece dějiny stavět na hlavu! Chrám sv. Sofie podle vlastního návrhu

postaviti dal v šestém století po Kristu císař východořímský Justinián. To je známo. Tenkrát o Slovanech na poloostrově Balkánském nebylo ještě řeči.

— O národním jméně „Slovan" nebylo řeči, ale Slované na poloostrově přece jen byli. Justinián, původce chrámu, sám byl rodem a vědomím Slovan.

— Ve světě vzdělaném nikdo o tom neví!

— Snad o tom vzdělaný svět neví. Neslyšel o tom nic ve školách. Ale věc je nicméně správná.

— Slované v polovici šestého století? Kdež jich byl tenkrát konec! Ještě daleko od Balkánu, někde na druhém břehu Dunaje teprv si seděli.

— Klamná domněnka! Přítomnost Slovanů na poloostrově, po celé jeho šíři a déli, lze stopovat do hlubokého starověku.

— Fantasie!

— Doklady mluví. V nejstarších pramenech vyskytují se jména osob i míst docela shodná s dnešními. Čistě slovanská jména!

— Hříčky!

— Nikoliv! odhad velmi střízlivých badatelů. Šafařík v Starožitnostech přiznává jménům slovanský ráz „beze všeho filologického násilí".

— Justinián není přece jméno slovanské!

— Není. Nežli však nastoupil na trůn, nástupce Justina I., doma, v rodném okolí jmenoval se Upravda. Justinián je pouhý překlad původního jména.

— Justinián pocházel z okolí Tauresia v Thrácké Phrygii.

— Thrácká Phrygie je dnešní Bulharsko. Tauresia byl řecký hrad na pomezí. Upravda byl rodem z Vedriny v okolí hradu. Vedrina je slovanské jméno. Dodnes v Bulharsku se vyskytuje.

— Kdo pak to vše zaznamenal?

— Velmi spolehlivý svědek, Justiniánův pěstoun a životopisec, Theophil. Praví ještě víc! Uvádí jména císařova otce, matky i sestry. Otce po domácku jmenovali I z t o k, docela po slovansku...

— Jakáž pomoc! Pro vzdělaný svět to všecko neexistuje. Neví o tom nic, neuznává Justiniána Slovanem.

— Ale pravda zůstává přece pravdou, třeba jí svět v dané chvíli neuznával? Neuznává-li ještě dnes, uzná zítra. Ostatně, těžko neuznávat, co do očí bije. K r. 555—56 mluví se v pramenech na př. o „řeckých" vojevůdcích D o b r o g o s t u a V s e g r d u. Byli prý rodem „Antové". Přímý doklad s l o v a n s k é h o živlu v současných dějinách! Ne-li, pak ani my zde na Vltavě se svými Všehrdy a Dobrohosty nejsme žádní Slované, nýbrž nějací „Antové" bezpochyby. Slavný Justiniánův vojevůdce Belizar už na školách vám býval podezřelý jako špatně psaný a vyslovovaný Bělij car! To by mohla být hříčka. Jenže o válečném k o m o n i Belizarově výslovně sděluje kronikář Prokop (taky hezké „římsko-řecké" jméno!), že se jmenoval B ě l a n, protože měl od uší ke chřípím krásnou — b í l o u lysinu...

— Druzí badatelé vzdělaného světa přece také znají číst prameny!

— Ale snad neznají nebo nechtějí znát slovansky. Vykládají prameny příliš po smyslu — písmen. V pramenech je stále řeč o Barbarech,

o jazyku a způsobech barbarských. Justinián je rodem Barbar. Jako císař obklopuje se krajany Barbary, mluví nejraději svým domácím „barbarským" jazykem. Který že by to jazyk byl a že nemohl být ani jiný jazyk, než slovanský, nikdo však ve světě vzdělaném — nedbá.

— Pravda, aspoň — vzdělaný svět slovanský měl by se trochu zajímat o takový objev!

— Žádný objev! Věc dávno známá. Jen mlčením pomíjená!

— Proč pomíjená?

— Snad slovanský vzdělaný svět nehlásí se ke svému, aby nevzbudil nevoli — ostatní vzdělanosti...

Lépe přervati dialog!

Už pěvec Slávy dcery zařadil Upravdu-Justiniána do svého slovanského Nebe.

Ocenil význam „barbarského" umělce-tvůrce na trůně světovém.

— Upravda byl původce a učitel tak řečeného byzantského slohu, v němž řecké a slávské živly splývají. Ráz slohu je pokoj, prostota, velikost. Z té jeho působnosti dá se vysvětlit ustavičná náchylnost slovanských knížat k Cařihradu, bulharského Borise, moravského Rastislava, Svatopluka, uherského Kocela, ruského Vladimíra a srbských županů... Chrám sv. Žofie byl vzorem slovanského slohu, jenž do Italie k Longobardům přešel, časem po všem křesťanstvu se rozšířil a do počátku středověku zde byl vládnoucím, anobrž i k Arabům se dostal. Podle něho stavěn i chrám sv. Marka v Benátkách, sv. Vitale v Ravenně, dóm v Pise atd. Karel Veliký uvedl jej do Germanie, Vla-

dimír na Rus, kde chrám sv. Žofie v Kyjevě rovný je svému vzoru nejen jménem. Z téhož upravdovského slohu vzdělala se novější římsko-řecká architektura...

Celé svazky Dějin umění slušelo by teprv přiměřiti poznanému faktu.

Nebyl Upravda autorem plánů a nákresů jen k cařihradskému velechrámu. Byl zákazníkem a podnikatelem tak velikého množství vzácných staveb, že pouhý výčet zabírá celý svazek pilného zaznamovače (Prokop De aedificii).

Není věru tak lhostejná věc, jakého že byl rodu a národa ten barbar-umělec na světovém trůně za prvého středověku!

* * *

Mezi křesťanským lidem na Bosporu koluje pěkná legenda. Turci dobyli města, křesťané hledali útočiště ve svatyni. Kněz právě sloužil mši. Jak nepřátelé pronikli dovnitř chrámu, kněz uchopiv kalich, odešel od oltáře a zmizel v postranní chodbě. Stěna se za ním zavřela. Až chrám opět se vrátí do rukou křesťanských, vyjde kněz s kalichem a doslouží započatou mši.

Dnešní stav věci ve světovém městě platí v mysli křesťanského lidu pouze za přechodný. Pět set let tureckého panství je mu pouhá episoda dějin. Zase nadejde den a na temeni svatyně zastkví se — zlatý kříž.

— A trhliny na budově? Jestli tisíciletá stavba jednoho dne se sřítí?

— Tím hůře pro Islam a jeho osudy! Řvavý symbol, že rozpadá se v trosky panství půlměsíce?...

Tu chvíli veřejnost evropská je arci zaujata jinými otázkami. Za Balkánem hřmí děla. Odnesou-li vítězství zbraně slovanské?

Horečně napiatí hledíme v ústret událostem.

V říjnu 1912.

IDEY — BARBARŮ.

Pěkný vzmach bylo onehdy dopřáno provésti presidentu Spojených států! Sedět si klidně doma ve své pracovně ve Washingtonu, vztáhnout ruku prostě nad psacím stolkem, stisknout nějaký knoflík: a tu chvílí sta mil od místa, daleko na jihu, na úžině panamské shroutí se poslední překážka tvrdé zemské hmoty, aby vody dvou širých oceánů, od počátku světa od sebe oddělené, mohly k sobě! Událost úctyhodná! Skutečné rozhraní dob v rozvoji země a lidstva!

Arci, neobešlo se bez jisté dávky kulturné koketerie to symbolické gesto presidentovo. Všecko lidské dílo je už takové povahy. Bez trochy zevní okázalosti ani by netěšilo.

Jsme proto tolik hrdi na velkolepý výkon své mocenské vzdělanosti. S pýchou si opakujeme příslušná data. Jakou bude míti délku, šíři a hloubku nový průplav, jaké spousty země tu pohnuty a odklizeny, jaké vzdory a překážky zdolány. Jaké tisíce lidských hlav a rukou spřeženy k dílu, miliony zlata vynaloženy, tisíce kilometrů cest křížem krážem na povrchu zeměkoule co příště ukráceno!

Ejhle, triumf století, novodobé vzdělanosti!

Jaká smělost myšlenek, jaký obrovitý výkon soustavy pracovních sil!

— Však co se toho dotýče, neběží vlastně o žádnou novotu! Myšlenka, překročit úžinu, spojit oceány, neproletěla lidským mozkem teprve za našeho věku. Sám první objevitel Nového světa, jak známo, hledal už v těch místech vhodný přechod.

— Hledal! Jenže nenalezl.

— Ne-li on, nalezli jiní. Do poslední doby obstarával spojku mezi Východem a Západem úžiny zvláštní vlak.

— Těžkopádná spojka! Teprv dvacátému století bylo souzeno pojmout titanský záměr odtrhnout od sebe celé světa díly...

— Devatenáctý věk už dovedl totéž! U Suezu odtržena Afrika od Asie.

— Devatenácté nebo dvacáté! Jedna doba, jeden duch! Novověká vzdělanost!...

— Ani starověk nebyl méně smělý. Spojku mezi Středozemním a Indickým oceánem opatřil dávno před Kristem egyptský despota.

— Průplav rovinou pouště! Poměrně snadný úkol. Zde u Panamy přemožen celý horský pás, převaleny miliony krychlových metrů nejtvrdší hmoty...

— Pomocí dynamitu a elektřiny! Staří holýma rukama podnikali nemenší siláctvo. Samy pyramidy nejsou-li navalené hory? Což ochranný římský val mezi Rýnem a Dunajem! Anebo čínský průplav od severu na jih mířený napříč Nebeské říše! Což je konečně nějakých sedmdesát kilometrů roztržené u Panamy kůry zemské proti nesmírné hmotě na sta mil přes hory doly se vinoucí tisícileté — Čínské zdi?...

Čím tedy vlastně vyniká novověk nad dávnověkem? Smělostí záměrů, vítězným siláctvím nad překonaným vzdorem hmoty?

Jistě ne!

* * *

Také na svaté Rusi mají svou ukázku vodocestného divu světa. V nitrozemí planina Altajská bývala rozvodím mezi přítoky moří Kaspického a Baltického. Od časů Petra Velikého už té roztržky mezi oběma vzdálenými vodstvy není. Pohoří přeťato průplavem. Vodstva obou protilehlých končin Evropy spojena důmyslným průkopem. Dílo osmnáctého věku. Průkop vykonán mezi lety 1704—1712. Ovšem nebylo vše na ráz hotovo. Dokončit všecky práce vodocestné soustavy zabralo úsilí celého věku. Dnes turisté, návštěvníci, kterým zbývá dost času, aby si mezi Moskvou a Varšavou stranou odskočili, zajíždějí do Višného Voločku shlédnout grandiosný výkon lidského ducha a síly!

Není konečně samojediný na světě. Jinde mají podobné divy. Osmnácté století zakládalo si právě na toho druhu vodocestných velevýkonech.

Jiná věc je však hodna povšimnutí!

M y š l e n k a, spojit obě vodocestné sítě uvnitř nesmírné rozlohy ruské říše, nevytryskla teprv z hlavy velikého Petra ani jeho doby. Je mnohem starší. Vlastně p r a s t a r á.

Praotec ruského písemnictva, Nestor, vypravuje ve své kronice:

— Byla cesta z Varah do Hřek a ze Hřek po Dněpru. A vrch Dněpru v l a k (volok) do Lovoti. Po Lovoti řece do Ilmenského jezera velikého, z kteréhož jezera teče Volchov a vylévá se v jezero

veliké Nevo. A toho jezera ústí vchází do moře Kanajského a po tom moři lze jíti až do Říma...

Cesta z jižného moře k severnímu! Tak staří cestovali. Brali se po toku vod, měli svoje pomůcky dopravné, svoje stanice cestovné, svoji znalost světa, svůj přehled, svá důmyslná zařízení.

Vrch Dněpru vlak!

Náklad dopraven vzhůru po Dněpru, až kam to šlo. Třeba však ještě dále, přes rozvodí! Odtud pak po druhé vodě směrem k moři. Bylo vše opatřeno. Zboží vyloděno a v l á č e n o po suchu na protější lodě. Vrch Dněpru vlak! Tak vznikla osada Vyšnoj Voločok, dnešní město. A po staletích, novověký car, duchem a směrem starého v l a č i s k a, nařídil vytyčit p r ů p l a v.

Jak asi chodily věci na „voloku", lze si domyslit. Jsou přibližné záznamy a poznámky po ruce.

Kníže Oleg, u Nestora, podniká válečnou výpravu proti Řekům. Veliké vojsko vypravil. Nesčetné lodice pustily se dolů po Dněpru, plaví se po moři ke břehům cařihradským.

Zde třeba vystoupit a brát se dále po pevné zemi. Kterak?

— I poručil Oleg vojsku svému, aby kolesa udělali a postavili k o r á b y n a k o l e s a. Když byl pokosný vítr, napiali plachty a s pole táhli k městu...

Sta lodí vydá se na cestu po vodě. Nadejde potřeba vystoupit na sucho. Z lodí stanou se vozy. A pochod jde dále po pevné zemi. Doba má svoji techniku, svůj důmysl za míru i války. Má své cesty obchodní i válečné, svou theorii i praxi, má svůj přehled i názor života, svoje umění i svoji vědu.

Známy jsou ze středověku velikolepé výkony pochodové výprav válečných, vpády Hunů, Avarů, Vandalů, Normannů a pod. Hejna dravých kobylek, se řeklo. Však ten podivuhodný pohyb třeba vésti, třeba řídit a opatřovat! Výprava přitrhne od severu, vniká ústím řek Rýna, Sekvany, Loiry vzhůru po vodě do nitra země. Na horním toku vod vystupuje, pokračuje po rozvodí, a po řece Rhodanu spouští se k moři Středozemnímu. A přes Italii a Balkánský poloostrov vrací se do svých severních vlastí. Jaká okružní cesta! Jaký velevýkon technický!

Možná, barbarský podnik? Třeba však přiznat, nehledě k jiným opatřením, ti „barbaři" prokázali aspoň znamenitou vědomost současného — zeměpisu. Ne-li? *)

* * *

---

*) Ti starověcí „barbaři" a středověcí „vandalové', byli asi podobní „divoši" jako dnešní národové, když proti obě vytrhnou do války. Poslední válka donesla o tom doklady, otevírající oči všemu vzdělanému světu, pokud si všímá zjevů. Chování tisku bylo poučné. O protější straně nemluvilo se jinak než o „barbarech", kteří se dopouštějí „vandalismů". Evropa dvacátého věku shledala se náhle obydlena divokými národy z třetího někdy století před a po Kristu. Kdyby dnes nějaká náhlá potopa zničila všecky zprávy a doklady psané a tištěné na jedné straně a zůstaly by po ruce jen výroky a záznamy strany druhé a na takovém základě pak byl pořízen „přehled událostí", jaké by to dalo — Dějiny! A právě takové jsou naše Dějiny středověku. Dějepisná věda nám neustává opisovat a za dějinnou pravdu vnucovat zprávy středověkých (:latinských:) kronikářů zcela jednostranné. Podle nich Vandalové, Hunové, Avaři a pod. byli sami barbaři. S druhé strany nic nevíme. Zprávy se nezachovaly. Co snad bylo, bylo zničeno. Bývá zvykem vítězných kultur, zničit a vyhladit stopy vzdělaností, jež byly povaleny.

Dávnověk měl svoje formy života, novověk má zase svoje. Podivno jen, jak některé zjevy se opakují.

Dávno před tím, než u Panamy pomýšleno na průplav, přejížděl mezi přístavy na Východě a Západě úžiny — vlak. Spojku mezi vodními cestami obou oceánů obstarávaly jiné síly. Na suezské převlace, nežli proražena cesta nosnému živlu, zastávalo přepravu nákladů šestnáct set velbloudích hřbetů. Napřed zboží vláčeno, potom plaveno. A tu hle, týž zjev, doložen z nejstarších časů.

Vrch Dněpru, volok!

R. 483 př. Kr. perský král Xerxes na zámořské výpravě, aby si zjednal vhodný vstup na evropskou pevninu, kázal na dnešním poloostrově Athosském vylámat průjezd pro své lodi. Místo někdejšího průplavu, znatelné dosud, sluje podnes Provlaka. Bylo nad jiné vhodno pro zamýšlený podnik. Býval tu před tím mezi oběma zátokami patrně — vlak.

A jinde nejinak. Zřízení odpovídalo potřebám doby. Náklad dopravovaný po vodě bylo třeba po suchu přepravit dále, k jiné vodě. K tomu cíli na vhodných místech zařizována pomoc. Vrch Dněpru volok! A kronikář neuznává potřebu nic dále vysvětlovat. Každý slovu rozuměl. Zřízení bylo obecné. Na místech přepravných vznikaly osady, obce, města. Mnohá se udržela dodnes a zachovala i j m é n o svého ú č e l u. Nápadno je množství míst, jež označena jsou jménem někdejšího určení: Voloků, Vločisk, Vlačisk, Vlaků, Přívlak, Provlak a pod. Mnohé arci zapadlo v rumu věků. Nejstarší český kronikář Cosmas zmiňuje se o poloze v žateckém kraji mezi řekou Ohří

a přítokem, tehdy stejně označené (qui dicitur privlaka), dnes zapomenuté. Pozoruhodno ovšem, co se jeví při místech v polohách obdobných, v kraji neslovanském, románském a j. Objevují se tu názvy ku podivu připomínající zvukem totéž slovanské slovo. Vyskytují se tu jména Volk, Walk, Balg, Blag, Falk, Falken, Falkoni etc. A vždycky místo vykazuje stopy někdejší lopotné přepravy. V sedmihradských Alpách, mezi ouvodím Maroše a rumunským přítokem Dunaje, napadá jméno průsmyku Vulcan. Nějakou stopu činnosti „sopečné" ovšem marně bys tu hledal.

Barbaři starověku měli své podmínky života. Jinak odpovídali příkazům svých potřeb, než my, synové novověkého pohodlí, tolik je jisto. Co však se dotýče smělosti myšlenek a velkoleposti pracovních výkonů, nijak si s naší mnohomluvnou neohrožeností nezadali. Dojista byla jejich podnikavost aspoň idejně — původnější.

V listopadu 1912.

CO SLAVIT?

Veliké jubilejné datum národní u našich sousedů! Dne 28. ledna uplynulo jedenáctset let, co skonal ve svém sídelním městě v Cáchách zakladatel svaté Římské říše. Snadno lze dopátrat se jisté souvislosti mezi prvním křesťanským císařstvím ve staré Germanii a mezi ideou dnešní veleříše německé mezi Rýnem a Vislou. Opojený sebecit však žádá víc. Starý, čistě

zeměpisný pojem Germanie Němci prostě si vyložili za dnešní — národopisný. Staré Tacitovy Germány vyhlásili za Němce. Co slulo tehdy „germánským“, přeloženo mrštně za dnešní „německé“. Tak se dostal Karel Veliký ke svému významu jakéhosi předchůdce a zakladatele dnešní německé světovlády. Pyšný imperialism na Sprévě jménem Karlovým oslavuje jaksi trvání víc než tisícileté svého ducha i země.

Sluší při tom zářném slávoobraze jako ve vší slávě toho světa rozpoznati silnou příměť sebeklamu. Ve svém názoru na poměry někdejší Germanie má dnešní germánský svět proti sobě výpověď nejdůležitějšího svědka doby. Životopisec Karlův, Eginhard, současník a přímý důvěrník císařův výslovně potvrzuje, kterak že za jeho doby národové žijící mezi Rýnem a Labem nebyli nikterak, co dnes jmenujeme Němci. Karel sám nebyl rodem Němec nýbrž Frank. Frankové byli východní a západní. Na západ od Rýna zasahovali hluboko do staré Galie a stali se později Francouzy. Na východ vězeli ve staré Germanii a stali se později Němci.

Jací ještě národové mimo Franky za doby Karla obývali širé prostranstvo na východ od Rýna, životopisec velmi určitě naznačuje.

— Konečně podrobil (veliký panovník) všecky ty barbarské a divoké národnosti, jež obývají germánskou zemi mezi Rýnem a Vislou, mezi mořem a Dunajem, mluvící jazykem sic velmi sobě podobným, zachovávající však mravy a způsoby velmi od sebe různé. Ty všecky tak dokonale podrobil, že jim bylo odvádět jemu daň . . .

Co se „divokosti a barbarství“ dotyčných národů dotýče, netřeba slovo zpravodajovo tuze obraceti na vážkách. Mezi politickými a vojenskými soupeři tehdy jinakých titulů navzájem neužíváno a jak obecně známo do dnes jiných — se neužívá.

Významnější je poznámka Eginhardova o jazyku různých těch národností sobě navzájem „sic velmi podobném“.

— Který jazyk to asi byl? Kteří že národové seděli vlastně na velikém prostranství mezi Vislou a Rýnem?

Životopisec velikého panovníka nezůstává přímou odpověď dlužen.

— Jako vynikající mezi nimi sluší asi jmenovati: Veletaby, Sorby, Abodrity, Bohemy, neboť proti těmto bojoval (Karel), ostatní pak, jichž počet daleko větší jest, podrobili se mu dobrovolně...

Rozvrh velmi zřetelný! Veletabi, Sorbi, Abodrité jsou známí z historie Polabané, seděli mezi Labem a Vislou. Bohemi jsou Čechové. Zbývají ti „ostatní“, kterých byl daleko „větší počet“. Ti sedíce mezi Labem a Rýnem, různili se sic velmi svým „mravem a způsobem“, ale mluvili jazykem s prvnějšími velmi „sobě podobným“.

Tak podle zprávy nejpovolanějšího svědka nezbývá z veliké germánské říše než velmi poskrovnu oné látky, kteráž by mohla posloužit k okrasným účelům dnešnímu — jubilujícímu němectví.

* * *

Je vděčná četba ten životopis psaný z počátku devátého věku! Pisatel, církevník vzděla-

ný na vzorech staré římské kultury, ctitel a přítel zesnulého vládce, ujal se svého úkolu s láskou a pílí hodnou svého předmětu. Jeho líčení významné osobnosti jest zároveň sytý obraz doby.

Karel, povaha silná, hluboce založená, chtivý vědy a poznatků, stojí na výši vzdělanosti svého času. Je přítel vyšší snahy, milovník a fedrovatel umění, sám horlivý podněcovač dobra i krásy a neúnavný stavitel. Spravuje moudře obrovskou svěřenou mu říši. Oddán vševládné Církvi, která jeho hlavu ozdobila korunou císařskou, rozený válečník, usiluje s nemalým štěstím, upevnit i rozšířit její i svoje světové panství. P s á t Karel n e z n a l. Vzdělanost doby, niterná víc a citová, obcházela se tehdy snadno b e z té vnější dovednosti. Tím pečlivěji obklopuje se Karel sluhy a rádci, kteří vyznají se v tom tajném umění. — Při stole rád naslouchal vypravěčům nebo p ř e d č i t a t e l ů m. Dával si předčítat z kronik a z dějin starověku Spisům svatého Augustina rád ucho nastavoval, obzvláště pilně sleduje výklady o říši boží...

Měl učitele gramatiky, retoriky a dialektiky. Nejvíce však ho zajímalo hvězdářství. Ba i v písmě pilně se c v i č i l, ač s n e v a l n ý m úspěchem. — Blánky a tabulky míval v posteli pod polštářem uchystány. Když chvíle zbývala, sáhal po nich, snaže se s t r o j i t na nich p í s m e n a. Jenže s tím p o z d ě z a č a l a nepřivedl to daleko...

Nás na té podobizně více než tisícileté ovšem nemálo zajímá otázka jazyková. Kterým asi jazykem m l u v e n o u dvora svaté Římské říše „g e r m á n s k é h o j a z y k a“? Dovídáme se, Karel prý byl výborný řečník „svým krajan-

ským jazykem". Znal však i c i z í jazyky. Latinu ovládal jako svou mateřštinu. Za to řecky spíše rozuměl, než mluvil.

— A to tak vtipně, že to vypadalo až urážlivě! dokládá životopisec poněkud pythicky.

Karel n e m o h l se cítit N ě m c e m. Mateřština, o kterou tu jde, byla řečí východních Franků. Životopisec jinak ho nejmenuje než Frankem. Pojem n ě m e c t v í teprve p o z d ě j i proudem věků se vytvořil.

Znal-li Karel s l o v a n s k y?

Výslovně o tom nikde zmínky. Je však velmi pravděpodobno, že z těch „cizích jazyků", které z n a l, byla právě s l o v a n š t i n a na předním místě. Je také zcela přirozeno, že se pisatel Eginhard o té věci nezmiňuje. Byl cizozemec, latinník, pro poměry a rozdíly mezi „barbarskými národnostmi" říše neměl zájmu. Znal jen Karla křesťana, panovníka a válečníka. O jeho krajanství zmiňuje se leda mimochodem. Těžko si představit, které jiné „cizí jazyky" byl by mohl císař ještě ovládati? Všichni druzí národové byli daleko. Jen Slované byli blízko, byli sami č l e n y ř í š e, byli přímí s o u s e d i Franků.

A přece jsou obraty v textu knihy, které dovolují určitěji soudit. Nepečoval vládce jen o blaho a vzdělání svého užšího národa. Zákony Franků kázal doplnit a opravit. Dále pak nepsaná práva „všech sobě poddaných kmenů" p í s e m n ě zaznamenat, rovněž staré písně a zpěvy lidu o činech a bojích starých knížat kázal prý napsat, aby jich nebylo zapomenuto. Také jal se císař skládati mluvnici své mateřštiny.

Pěstitel hvězdářství, pozorovatel dějů vesmíru, milovník přírody a hospodář všímá si i ka-

lendáře, dav m ě s í c ů m j m é n a jazykem svého národa.

— Ježto Frankové až dotud užívali pro ně buď latinských, buď c i z o j a z y č n ý c h názvů! poznamenává pisatel.

Poznámka hodná zvláštního povšimnutí! Které „cizojazyčné" názvy to byly, jichž Frankové p r o m ě s í c e užívali? Latina, konečně mocenský a módní jazyk, nosič nové vzdělanosti své doby. Latinských názvů mohli Frankové snadno užívat. Ke všem druhým národům měli však příliš daleko. Který tedy „cizí" národ je tu v sousedství tak těsném, aby životně mohl se dít j a z y k o v ý v l i v tak mocný, o jaký tu běží?

Odpověď dává v ě c sama.

U všech ostatních národů vůkol ujalo se v kalendáři názvosloví tu latinské, tu řecké. Jediní Slované mají s v é společné pravěké názvy pro počasí a označení roku. Svůj r o k zvali Frankové a po nich později i Němci po slovansku j a r e m. A když rok, tož bezpečně i všecky — počasy roku. A zde Karel provedl svoji o p r a v u. Stal se jakýmsi očisťovateiém svého rodného jazyka po vzoru sousedním.

A vskutku! S t a r o ř í m s k é pohanské názvy měsíců v y m ý t ě n y docela. A nově zavedené domácí? Tu už docela v duchu a smyslu svých s l o v a n s k ý c h vzorů naznačují p ř í r o d n í s t a v y dotyčných období. L e d e n = E i s monat.. K v ě t e n = W o n n e (vůně) monat... atd.

Ostatního lze právem se domyslit.

Měl císař více ž e n a milostnic. Některé z nich, zdá se, byly Slovanky. Tak Vacerada (Fastrada) aspoň přímo se hlásí svým jménem. Asi dcera některého z říšských knížat slovanských.

Věru těžko soudit, že by ze dvorských komnat v Cáchách nebyla zněla jako domácí jazyk také — slovanština.

* * *

V obecném podání vznáší se představa prvního německého císaře, Karla Slovanobijce, odvěkého nepřítele a vraha všeho Slovanstva. V podrobném obraze životopisce není po tom všem ani stopy. Nebyla doba národních sporů. Otázky národnostní, jazykové tak málo zaměstnávaly mysli, že o nich není téměř zmínky v současných listinách a zprávách. V tom je i zárodek pozdějších zmatků a bludů, jež vznikly. Karel bojoval sic proti Slovanům, ale bojoval také a mnohem více proti jiným národům. Bojoval na všech stranách, často na více stran zároveň. Byl takový dědičný úkol správce veliké říše, rozlehlé od moře k moři. Nesmírná oblast teprve urovnávala své základy. Čtyřicet sedm let Karel panoval a z toho plná třicettři léta zaujala mu jeho válka proti Sasům.

— Neboť Sasové, jakož všichni téměř národové obývající Germanii, byli divocí povahou, klaněli se modlám a našemu náboženství nepřáli, nepokládali nijak sobě za hřích porušovati božské i lidské řády...!

Tak řečí diplomatů, způsobnými obraty z oboru vyšších kulturních potřeb vždy zastírány vlastní záměry politické. Sasové a „jiní národové Germanie“ nechtěli prostě nad sebou trpět cizí poručnictvo. Co zbývalo, než dokonat násilím, kde domluva nestačila. Bojováno tak proti Španělům, Britům, Italům, Longobardům, Ba-

vorům, Avarům, Normanům a válkám nebylo konce.

Proti Slovanům volali císaře do boje vlastně zase jen druzí — Slované.

— Pak vedena válka se Slovany, již obyčejně Vilci, vlastně však svým národním jazykem Veletabi slují... Podnět zavdalo, že Ljutici neustálými vpády do země Obodritů, někdejších spojenců franckých znepokojovali a žádnými příkazy se nedali ukrotit...

Také o válce proti Čechům je řeč. Ale nápadně stručná, jakoby jen mimochodem.

— Také později propuklé vojny proti Čechům a Linonům neměly dlouhého trvání.

Autor oslavného spisu, kde může, snáší kadidlo, aby velebou obklopil obraz svého světce. Česká válka neskýtala, zdá se, dost vhodné látky tomu účelu.

Kulturné úsilí doby mělo svou náboženskou draperii. Křesťanství proti pohanstvu! znělo heslo. Byly však chvíle, že i výslovné heslo a odznak bez okolků svinuty a odstaveny do kouta na pokyn mocnějších zájmů. A jako Slované a Frankové často statečně v jedné řadě bojovali jménem kříže, tak jindy bez okolků křesťané s pohany vytáhli proti společnému odpůrci.

Ještě dvě stě let po Karlovi byly slovanské znaky a prapory v říšském vojsku v nemalé úctě. A dokonce slovanské znaky pohanské! Roku 1005 Jindřich I., chystaje se na výpravu proti Polákům, nabízí přátelství chrabrým Ljuticům a Redarům. Ti dosud přes dobyvačné snahy nového učení neochvějně stáli ke svým starým bohům. Se svými modlami na žerdích přirazily pluky slovanské k boku královského

vojska. Naskytla se tu episoda, o které vypravuje očitý svědek Dětmar Meziborský. Nějaký dvořan z družiny královské, neuměje přemoci své nábo-ženské city, neuctivě poškodil pohanský odznak válečný. Hrozila roztržka. Nezbývalo, než roz-rozhodným skutkem odčinit urážku. A Jindřich neváhal ani na chvíli. Na rozkaz krále vinníku ulo-ženo, vyplatit na místě patnáct talentů za po-škozený obraz pohanské modly. A to byl Jindřich, uznaný římskou církví — světec!

Tak ta stará svědectva leda nejskrovnější měrou skýtají živné látky jubilejné oslavě něja-kého tisíciletí německého — velmocenstva.

V únoru 1914.

SLABINY DĚJEPRAVY.

Válka je válka. Vojska venku v poli se na-padají nejdrásavějšími zbraněmi a mezi tím li-dičky, kteří zbyli doma za pecí, podléhají svým náladám. Bývalo tak za všech časů. Dnes je úko-lem novin, zachytávat slovný výraz nakvaše-ných nálad. Noviny odporných sobě táborů na-vzájem udržují hrubou palbu slov. Barbarství a vandalism jsou z výtek, jež nejčastěji se vrací. Je to přirozeno a bývalo tak vždy. Dnes noviny, za starých dob obstarávali to zrcadlo veřejného mínění pisatelé kronik. Jakýsi rozdíl tu, prav-da, je. Novodobé noviny skýtají leda obraz chví-le. Zítra noviny už nikdo nečte. A což teprve za rok! Za to staré kroniky pilně čítány po celá pokolení a ještě po staletích vyhledávány jsou a považovány jako vzácné prameny

d ě j i n. Tak se ty pojmy „barbarství a vandalismu" dostaly — do historie. A s nimi tolik zmatků a — falešných představ.

— Nu! A je snad něco nesprávného na takových představách?

— Nevíme, co je na nich správného. Víme jen, jsou docela — jednostranné. Víme sice, jak soudili latinští kronikáři o všelikých těch Hunech, Avarech a Vandalech, ale nevíme za to docela nic, kterak tihle „divoši" soudili o svých milých, velevzdělaných sousedech. Víme jen, že se s nimi ocitli v poměru — válečném. Jiného o nich nevíme. Nezaznamenali o sobě sami nic. Nebylo u nich zvykem — psát kroniky...

A zas tedy malý rozdíl mezi dnešním stavem věcí a těmi vzdálenými časy! Dnes má každá strana s v é noviny, vyleje si do nich svoji žluč. Možno ty stranické výlevy různých táborů srovnat, možno utvořit si jakýs průměrný, nestranný úsudek! A po čase, když doba sporů a vášnivých výlevů přešla, všecko se opět zapomene. Lidičky a národové mohou spolu zase zcela slušně vycházet a zachovávat k sobě vzájemnou spravedlnost. Toho všeho za starých zlých časů n e b y l o. Vylitá jednou žluč, zachycená kronikami, n e v y r o v n á n a vylitou písemnou žlučí s d r u h é strany, dostala se d o h i s t o r i e a tropí zde svoji neplechu na věky věků.

— Či snad někdo chce tvrdit, ti Avaři, Huni a Vandalové mimo dobu války že byli jen zcela krotcí a způsobní obyvatelé? Že snad ani kuřeti neublížili.?

Možná dost! Nebyli jsme tenkrát na světě, nemohli jsme se p ř e s v ě d č i t. A oni nemyslili na n á s potomky, nestarali se o náš úsudek. Ne-

psali kroniky, nezanechali po sobě žádných písemností, bláhovečkové! Jediné, co nám je teď jasno, že o tom vůbec — nic nevíme...

* * *

Z národů nejvíce začerněných po stránkách Dějin nejsou-li Hunové středověku? Král Hunů, Attila, „metla křesťanstva", jehož říše v pátém století sáhala od břehů Rýna až bezmála k Černému moři, platí za vzor sveřepého krvežíznivce, jehož působnost v záznamech současných zobrazena zvěrskými kusy. Jméno Hun nám souvisí s představou bohapustého plenu, loupeže a vraždy.

— Nu a? Či je tu snad někde cítit člověčinu?...

— Tož si aspoň představte, že jsou vážné doklady, které nasvědčují, že je to všecko jen nízká pomluva a hanebné na cti utrhačství. Jak jinak bylo by možno, aby týž Attila, král Hunů, cestou lidového podání byl se dostal přímo — do poesie! A k tomu ne jako zlotvor, nýbrž jako vzor reka ušlechtilých mravů, muž rytířského smýšlení, jako panovník zbožňovaný národem, jenž si klidně žije ve šťastné, pečlivě spravované a všeho požehnání pokoje požívající říši?

— Nějaká poesie! Měl snad král Hunů své dvorní pěvce? Taková čeládka odjakživa pěstovala ošemetné lichometnictví. Toho druhu chvála však smrdí...

— A pochází-li chvála právě — z protější strany?...

Attila, král Hunů, je vskutku z předních postav středověké německé básně hrdinské „Nibelun-

gů". Skladatel, poeticky naladěný mnich některého kláštera dolnorakouského, někdy v polovici dvanáctého věku, shrnul zajímavou látku. Obeznámen s látkou, jaká kolovala ve zpěvech a pověstech lidu, stvořil podle ní své pěkné, duchem doby nesené dílo. Vlastně středověký národní román. Attila, král Hunů, po německu Etzel, ztrativ milovanou choť, krásnou Helgu, dovídá se o burgundské kněžně Krimhildě. Sličná princezna vynikající jak krásou tak i jinými vlastnostmi byla by věru hodna, zaujmouti po zemřelé místo po jeho boku na trůně jako pečlivá a něžná matka národa! Etzel vypravuje tedy vzácné poselství do Wormsu, sídelního města burgundských knížat na Rýně. Krimhilda po nějakém váhání svoluje, stát se jeho chotí. Vydává se s posly na dalekou cestu. Úmysl kněžnin není zcela čistý. Ač křesťanka, přijímá nabídku mocného pohanského vládce, ne tak k vůli cti, jaká jí prokázána, ale spíše aby vyhověla své touze po kruté pomstě. Je sama vdova, jako je Etzel vdovcem. Nepřátelé u domácího dvora zabili jí zákeřně prvního chotě, statečného Siegfrieda. V hloubi svého srdce přisahala jim krvavou odplatu. Nějaký rok po svatbě snuje v duchu záměr, požádá krále Etzela, aby pozval přátele z Wormsu na návštěvu ke svému dvoru. A když se dostaví, přikáže, bídně je povraždit. V krvavém díle sama činem zúčastněna hyne. Etzel, ztrnulý hrůzou, prolévaje slzy hořké bolesti, stane nad hrozným dílem vzteku a zkázy.*)

---

*) Dietrich und Etzel weinen dô began
sî klagten innecliche beidiû mâge ûnde man...
...mit leide was verendet des Künëges hôchzît,
als ie diu libe leide zu aller jungiste gît.

Román o Siegfriedu a Krimhildě svou bohatou podrobnomalbou dějů i postav skýtá podivuhodný obraz středověkého života rytířského, dobových mravů a názorů. Právem je pokládán za dokumentárné dílo své doby. A co tu právě zajímavo! Etzel, král východní, *pohanské* říše, vůči *křesťanskému* rytířstvu západnímu zde nejen nijak si nezadá *jemností mravu*, a vším, co znači souhrn *dobové vzdělanosti*! Naopak, svým jemnocitem a přímou ušlechtilostí všeho způsobu i smýšlení, daleko *předčí* své spoluhrdiny od západu. V líčení *křesťanského* básníka svědectví dojista velevýznamné.

— Tedy dvě svědectví proti sobě! Zde poeta-skladatel, tam kronikář-dějepisec. Oba si odporují. Komu z nich dát za pravdu?

— Komu spíše věřit? Klidnému *podání* lidu, jaké se rodí za *doby míru* a pokojného spolužití národů? Anebo zprávě z *doby válečné*, kdy ke slovu se dostala — slepá vášeň?

Jaký by to byl dějepis, který by dnešní dobu chtěl vylíčit na základě politických pamfletů a časových karikatur navzájem spolu rozvaděných táborů?

A co jiného jsou naše „vědomosti“ o životě a povaze starých „barbarů“, tak hanebně pomluvených nevědomými pisateli zpráv? Co jiného, než karikatury zachované nám ze starověku i středověku?

* *
*

Dějiny světa jsou prý soudem světa! Soudem snad. Zdali spravedlivým? Attila, náčelník divokých hord! Attila ježatý, kosmatý divoch,

do zvířecí kůže zašitý, záštím a vztekem supající asijský jezdec, vrah lidstva!

Takovou představu jste si odnesli z dějepisné hodiny ve školní škamně.

A tu, hle, podobizna téže historické postavy s jiného hlediska:

Král Etzel dvůr měl skvělý a znal ho celý svět,
tak že v družině jeho lze bylo uvidět
sám výkvět slavných hrdin, jež zrodila kdy zem,
ať blízká nebo dálná, ti zevšad spěli sem.

Tu v každý čas se střetli, co ztěžka jinde zřít,
jak Krista bojovníci i mnohých pohan štít,
ač mrav i víra různy, byl po svém každý živ,
král hostitel byl vzorný, všem stejně milostiv...

Kde je pravda?

Kdo byli vlastně Hunové? A v čem záleželo jejich barbarství?

Pravda, jde tu o malý anachronism! Hold básníka Nibelungů je ze dvanáctého století a pověstný král Hunů je z pátého. Leč na osobě a datu ani nesejde. Spíše na pojmu povšechném. Všechen evropský Východ ve století dvanáctém jako ve století pátém světu na Západě platí za barbarský. Etzel Nibelungů snad ani není Attila z pátého věku. Jméno Etzel je časem i zvukem jistě bližší jménu Kocel, slovanského knížete na středním Dunaji ze století devátého. Národ Hunů ve středověké literatuře je pojem tuze neurčitý. Německy Hunové slují Heunen (Hejni, Hojni) a zváni jsou tak jindy Uhři, jindy Slované a jindy zase — Turci. Dějeprava, stranický soudce! Po stránkách svých kronik líčí děje a události, vzniklé ze sporů a zájmů. A ty zaslepují úsudek! Za to p o d á n í l i d u, prosté a nezáměrné, těší se svou

poesii a vděčně zmocňuje se látky, kde a jakou ji právě najde.

Jaká jen to byla nádhera při svatebním veselí kněžny Krimhildy v podunajské residenci! Jaká panstva sjížděla se tu ze všech končin!

Tlum bohatýrů ruských a s nimi chlubný Řek,
dál Polák jel a Valach, co muž to statný rek.
a podiv mocný budil jich ořů hrdý dav
i kroj a zvyky jezdců a různých vlastí mrav...

Tak před komoněm krále tu cválá skvělá druž,
ze čtyřmecitma pánů byl kníže každý muž,
všech mysl ušlechtilá, mrav dvorný na rovnu
a jediná všem touha: jen uzřít královnu : : .

Dnešní odpůrci po válce snadno se vyrovnají. Tisk po čas bojů na obou stranách konal svou povinnost. Protivníci tu i tam nenazýváni jinak než divochy, schopnými vší špatnosti. Plamen války pohasne, vášně vychladnou a chladná rozvaha opět znenáhla se dostane k rozumu. Vzájemné „co jsme si, odpusťme si" nabude své platnosti. Přehmat proti přehmatu, lež proti lži, tisk proti tisku! Jedno druhé ruší. A potomkům bude lze s jakous takous nadějí ve spoustě šílených projevů domakávat se jakéhos přibližného poměru pravdy. Aspoň se tak utěšujeme.

Leč ubohý Attila se svými Huny! Středověké prameny prohlásily jej vzorem šelmy nijak ještě nedotknuté vzdělaností, surovým vzteklivcem, krvežíznivým tygrem. A žádné ohlasy druhé strany nejsou po ruce, aby slova rozběsněné chvíle pomohla vyvážit a uvést na pravou míru. Hunové už v Dějinách zůstanou Huny, surovými, divokými jako Avaři, Vandalové a jiné nešťastné oběti dějepisné Vědy,

která nad nimi pronesla svůj ortel, protože byli tak neprozřetelni a nezanechali po sobě žádné vztekem a vášní zmatené a prolhané — písemné zprávy. V říjnu 1914.

PÍSMO A VZDĚLANOST.

Národové, přírodní bytosti. Žijí vedle sebe, měří se spolu a neustále se hašteří. Neustálá hádka o to, na koho má slunce nejprv svítit, komu náleží přednost. Známý spor sousedova Frantíka s Kubíkem: čí kohout lépe se čepejří na smetišti? Čí vrata na návsi jsou větší? A protože je nejzvučnějším heslem přítomného světa vzdělanost: který národ je vlastně vzdělanější?

Třeba zjistit stupeň a váhu, rozumí se. A to zas obstarává zvláštní měřítko.

— Nejspolehlivější — statistika! Srovnat číslice! Kolik lidiček zná čísti, kolik nezná?...

Je to dnešní vyznání víry. Nikdo o něm nepochybuje. Všecka vědomost lidská obsažena je v knihách. Kdo zná číst, má přístup, je vzdělanec. Kdo nezná, je analfabeta, je pro vzdělanost ztracen. Obecně přijatý způsob odhadu, pokrokový, neklamný. Nejlépe na procenta, kolik těch a zase těch.

— Nejvzdělanější člověk v okrsku byl by tedy vlastně obecný písař! Čte a píše celý život! Od rána do noci!...

— Záleží také, co kdo čte, rozumí se!

— A nemožno-li číst i nerozumné, nesmyslné a všelijak zmatené věci?

— Arciže, možno! A dokonce, kdo ví? Snad většina čtenářů ani jinak se nebaví!

— A kdo čte nerozumné a zmatené věci, nestává-li se sám nerozumným, zmateným?

— Což jiného, ó Sokrate?

— A kdo je nerozumen a zmaten, není-li vlastně skutečnou protivou — vzdělance?

Vskutku! Záležitost poněkud ožehavá, volit měřítko ceny a hodnoty!

* * *

Mají doby své předsudky. Náš předsudek je písemnický. Přehlížíme řadu století, jaká se táhne od vynálezu tisku. Víme o velikém rozmachu vzdělanosti, jaký nastal s rozvojem tisku. Není dnes vskutku vzdělance, aby se neznal v písmě. Obě představy, vzdělanost a písmo, tak nám spolu srostly! Nedovedeme si je odloučeny ani představit. Není vskutku možno, aby někdo byl vzdělán, aspoň po našem smyslu, aniž se nejprve seznámil s abecedou a kalamářem. A tak usuzujeme krátce: kdo se nevyzná v písmě, není vzdělanec. A ještě kratčeji: vzdělanost a písmo vlastně — jedna věc. Všecka vzdělanost začíná písmem. Dokud neznalo písmo, nemělo lidstvo žádné vzdělanosti.

Je to lichý soud, holý předsudek. Odporuje skutečnému poznatku i přesným zprávám. Vůbec všemu rozumu. Je jisto, byla dříve vzdělanost, než bylo písmo. Byly celé vzdělanosti, zralé a vzácné a neměly písma. A jsou dosud. Byli vzdělanci, hlubocí myslitelé, proroci a mudrci a písmen neznali. Byli učitelé lidstva, jichž učení dodnes, po tisíci a tisíci letech, je zachováno jako dědictví nejvzácnější, ale psaných slov nečetli, aniž konali písemné záznamy.

Staří Řekové znali sice písmo. Měli o něm dávno vědomost, ale vysoká jejich vzdělanost obcházela se bez něho. Ba víc! Nejpřednější zástupci starověké vzdělanosti pokládali znalost písma za věc pro účel vzdělanosti přímo — škodnou. Znali umění písařské, jeho nástroje a prostředky, znali péro, znali papír, věděli, jak se píší listy a skládají knihy, ale pokládali to vše za dovednost velmi zbytečnou, která je na újmu vlastním úkolům vdělanosti.

— Síla ducha lidského lépe a dokonaleji se vyvíjí bez tohoto klamavého prostředku! soudí Plato ve svých rozmluvách (Fédra).

A nezůstává důvody dlužen.

— Člověk vidí se nucena, tužit rozum a paměť, prohlubovat je a tou cestou se dopracovávat pravdy. Znalý písma spoléhá na svůj papír. Jen ledabylo nabádá svého ducha. Spoléhá, že snadno najde v knihách, co a kdy bude potřebí, pouštěje vlastní vědomost mimo hlavu. Takový jen se zdá, že něco ví, v pravdě neví...

Netřeba dovolávat se kritiky starého mudrce na úkor významu dnešní vzdělanosti. Na tom nesejde. Každá doba má svoji. A každá vzdělanost má svůj ráz. A rázem naší novověké vzdělanosti je právě písemnost. Ale tolik je jisto: byly doby, které se nezabývaly písmem a přece měly vysokou svoji vzdělanost. Nikdo dnes nepochybuje, Plato byl vysoce vzdělaný muž. Za to je velice pochybná vzdělanost velikého množství dnešních lidiček, ačkoliv je o nich známo, že se výborně vyznají v písmě.

Je s tím navlas jako s naší elektřinou. Zřízení dnešního života je už tak proniknuto elektrotechnikou. Elektrické světlo, telefony, telegrafy

znají na poslední vesnici. My staří ještě víme, jak se žilo, když nebylo ještě elektrických závodů, ale přijde generace a ta si už život bez elektriky nedovede ani představit. A přece, jaký to býval život! Řada století velkolepého divadla, vzácného libo- a dobrobytu, nejlahodnější úpravy a drahocenné vzdělanosti! Už starým Řekům byla povědoma tajemná síla elektřiny, ale obcházeli se bez jejího přispění v životě, jako se obcházeli bez písma. A jak vysoká byla jejich vzdělanost! Čítáme dnes tisícileté památky poesie starých národů, Indů, Hebreů, Hellenů a jsme u vytržení. Jaká skvostná idyla jen tahle návštěva Odyssea na Ithace! Jaký život ideálný! Jaká vzdělanost v těch domácnostech před tisíci a isíci lety, v těch dvorcích dřevěných na břehu moře, kde nebylo knih ani elektrického osvětlení a přec tu panoval tak krásný mrav a život tak plný lahody!

— Jak by neznali staří písma! Odyssea, Mahabharata, Bible a jiné dokumenty starověkých vzdělaností přec byly — napsány!

Byly. Ale — kdy? Po věky přechovány v paměti národů byly sebrány a zaznamenány až pozdě. Tisíce jiných památek, které nebyly sebrány, se ztratilo. Byly to vesměs doklady podivuhodně vypěstované paměti. Byla to vzdělanost, o jaké zase nemáme žádného ponětí my, vychovanci vzdělanosti písma. Byly takových vzdělaností řady, ale nevíme o nich. Nemáme po nich písemných památek a usuzujeme licho, že nebyly. Nedovedeme se jinak dívat. Spoléháme příliš na svoji znalost písma, jak řekl starý mudrc. A proto se — klameme.

* * *

Vzdělanost lidstva, zvláštní stav jeho duše. Přicházejí ty stavy jeden po druhém. Nastupují svou vládu. A že duše je věkovitá, také její stavy trvají věky. Rozvíjejí se, dostupují vrcholu a zase odcházejí. Mizí jako počasy v přírodě, jako doby vývoje na povrchu zeměkoule. Jedna doba o druhé neví. Lidstvo, bytost krátké paměti. Cítí a žije leda s v ů j p ř í t o m n ý stav, o minulý nedbajíc. Neví, z jakého vyšla a do jakého se ubírá. Lidstvo uvědomuje si jen svůj c h v i l k o v ý stav. A zdá se mu vždy, právě s ním že začíná teprv svět a jeho vzdělanost. Rozdělujeme své dnešní vědomí na dobu starověku, středověku a novověku. A připadáme si tak učeni! Nevíme nic o vzdělanostech, které předcházely. A zdá se nám, že nemohly předcházet žádné. Nedovedeme si je představit. Zapadly docela v zapomenutí.

Ani v nějakou starou s l o v a n s k o u vzdělanost nevěříme, která by nám mohla být bližší. Náš písemnický předsudek nám brání. Bývá sice o takové něco slýchat, ale zní to všecko tak nepodobno pravdě. Po starých Slovanech nepřešla na nás žádná p í s e m n á památka. Nemohli t e d y mít žádnou vzdělanost. A připadá nám bláhovo, o tom mluvit.

Je přece množství dokladů a památek, které nasvědčují, že taková vzdělanost b y l a. Musila být a byla m o h u t n á. Dávala době svůj ráz dříve, než došlo na naši dnešní vzdělanost. Ale písemného nic po ní nezbylo. To je, co nám tak vadí. A mimo ráz své dnešní vzdělanosti nedovedeme myslit.

A přece je věc tak jasna. Obsahem každé vzdělanosti jsou věci, které třeba člověku z n á t,

které třeba u m ě t a kterým se třeba u č i t. A vědět, znát, umět, učit — samá p r a s l o v a, běžná všem nářečím slovanským. Důkaz, vědělo, umělo, učilo se něco, snad mnoho už za oné neznámé, vzdálené doby, kdy ještě všecky ty kmeny byly spolu sjednoceny. A toho, c o věděli, uměli a č e m u učili, byl vskutku celý veliký soubor. Tak velký soubor, jak veliké je množství slov, výrazů, pojmů nejrůznějšího myšlení a konání, jež jsou dodnes s p o l e č n y nářečím od tisíciletí od sebe o d t r ž e n ý m. A takový veliký souhrn pojmů, představ a výrazů, což jiného značí než obraz dotyčné — vzdělanosti?

Ale písemného nic nezůstalo! A proto, jako by nebyla. Vzdělanost analfabetů! Neumíme si ji představit. Jsme zajatci svých písmenek. Otroci své abecedy. Nedovedeme mimo ni myslit. Zůstává pro nás jediným měřítkem, podle něhož ceníme všecku hodnotu lidí. A necháváme mluvit svou statistiku. A přisaháme na ni. Počítáme čtenáře. A neptáme se dále, ani co čtou, ani co z toho mají. A „Věda naše" nás v té nevědomosti — potvrzuje. V listopadu 1914.

BLUFF.

Řady představ, jako pěšinky v lese, křižují všemi směry. Než se nadáš, obrátí se pozornost v jinou stranu. Pád P ř e m y š l e, jako jiná událost živě zabavil mysle i jazyky. Napřed lidičky debatují, vykládají své odborné vědomosti a znalosti, ale najednou, jak se řady představ protínají, sklouzla řeč na pole docela vzdálené.

— Co chcete! Sto a jedenatřicet dní vzdorovala! Tvrdá kost! Však si oblehatelé notně zubů vylámali!

— Proč pravíte vzdorov a l a? Přemysl je mužského rodu.

— Jméno o s o b y snad je mužského rodu, ale jméno m ě s t a? Také Litomyšl, Litovel, Plzeň, Čáslav, Boleslav a jiná města jsou ženského rodu...

— A bývala všecka mužská! Smysl se tak pokazil. Zapomnělo se vlastního p ů v o d u jmen. Ve starých letopisech možno ještě se dočísti: „vytáhl na Starý Boleslav, na silný Plzeň, na pevný Čáslav" a pod. Byly to původně h r a d y. Měly názvy po svých zakladatelích.

— Možná! Jenže jazyk, živý organism, podléhá změnám. Kdysi se říkalo Starý a Mladý Boleslav, teď se říká Stará a Mladá. Konečně, co sejde na rodu slov? Je to tak neurčitá věc! Tak nahodilá! K o s t e l je mužského rodu, p o s t e l ženského. Proč tak a ne naopak? Holá věc zvyku, jazykové praxe. Zdá se, duch jazyka, zdravým pudem hnán, sám rozeznává dle okolností. Udá se, jméno osobní a místné jsou docela shodna. Byli nějací Jaromírové, Vladimírové, Jaroslavové, Boleslavové, Přemyslové a po nich nazvány hrady, později města. Tak se soudí. A duch jazyka už zakročuje. Aby se věc nemátla, jméno zakladatele zůstává mužského rodu a věc, kterou stvořil či založil, přijímá rod ženský. Řeknu-li, milý Boleslave! — myslím osobu. Má drahá Boleslav! — tu je už zase město! Nestojí to sice v paragrafech, ale každý hned vycítí. A v tom je duch jazyka. Netřeba z n á t pravidla, třeba je c í t i t. Pak tedy: Přemyšl „vzdorov a l a

131 dnů“ je řečeno zcela duchem jazyka, jako probudil*á* Litomyšl nebo zněmčil*á* Litovel! Ostatně, což sama prostá lidská m y s l není také rodu ženského? A pakli už m y s l, proč ne i — p ř e - mysl?

— Protože zase zámysl, pomysl, výmysl a nesmysl jsou — mužského.

— Holý rozmar! Ani stopa logiky.

— Právě proto! Řeč, taková bylina. Řídí se tajemnými zákony. Jenom žádnou tak zvanou logikou. Náš ty dobrý kníže Přemysle! Anebo snad d o b r é kníže? Je k n í ž e rodu mužského nebo s t ř e d n í h o?...

Jak na křižovatce pěšinek! Kam to jen sběhlo — od válečného původně thematu!

* * *

Ostatně, třeba rozeznávat. I ten výklad o „zakladatelích“ je pouhá domněnka. A dost pochybná. Kdo pak založil Přemyšl — v Haliči? Český kníže jistě ne. A i ten je pouhý muž báje. Není vůbec známo, kdy město nebo hrad byly „založeny“. V desátém století už se mluví o Přemyšli, jako se mluví o Krakovu, o Krakovci, Děvínu, Vyšehradu a jiných hradech v Čechách, v Haliči nebo jinde. Krakovec prý založil kníže Krok! Kněžna Libuše zase Libušín, Kaša Kazín! A jiné pohádky! Takový předsudek zakladatelský. Krakovů je ve světě množství. Kdyby každý byl měl mít své „původce“ — jmenovce, kolik by to dalo knížat Kroků! Stejné místní názvy vyskytují se v krajinách od sebe nejvzdálenějších. Kde se vzaly Kolín na Labi a Kolín na Rýně? Benátky na jihu a množství Benátek na severu? Štrasburk

na západě a Štrasburky na východě? Jisto je, jména zakladatelů to nejsou. Spíše se vyskytnou jména opačného původu. Mužové, zvaní podle míst, odkud pošli. Znáte jména Gottfried von Štrassburg, Beneš z Loun, Menhard z Hradce, Jiřík z Kunštátu, a pod. Snad i Přemysl z nějaké — Přemyšle pošel?

— Hoho! Cosmas výslovně praví, byl první zákonodárce český znám podle rozvážnosti své povahy.

— Dodatečný výklad! Z pouhé nesnáze vznikl! Pomáhá leda vysvětlit, jak už v desátém století jména byla tak stará, původ jejich tak vzdálený, tak temný, že si lidičky nevěděli s nimi rady.

— Jaká teprve rada dnes!

— Dnes je úkol snadnější. Dík mapám a seznamům máme dnes větší rozhled. Snad ještě nemůžeme tvrdit, co a jak tehdy bylo, ale najisto aspoň už můžeme tvrdit, co nebylo. A jistě nebylo, aby jména míst pocházela od nějakých zakladatelů. Leda v případech nejřidších, které jsou známy a proto ani nepadají na váhu. Pruský Královec založil král Otakar, to je jisté.

— A přece jméno Přemyšl pro muže, který „přemýšlí", je tak na snadě!

— Dnešní úsudek! A právě proto lichý pro doby jiné. Každá doba svým způsobem usuzuje. Také myslivec je staré slovo. Kde se asi vzalo?

— Bezpochyby, kdo hodně „myslil", jak by nejlépe ulovil zvěř!

— Pak by mudrci, písaři a všeho rodu umělci a řemeslníci ještě spíše zasluhovali názvu „myslivců". Ti o svém úkolu ještě více — přemýšleli.

— A přece všecky věci mají svoji souvislost! Proč je mysli t e l, kdo myslí, ale mysli v e c, kdo — střílí?

— Čert ví! Nebývá snadno věci zjistit. Divné kořeny se najdou. M y s ve slovanštině znamená část polohy, výběžek na pobřeží, vyvýšené místo v kraji. Je množství míst, která slují Mysy, Myše, Míšně, Myšle, Myslíny, Myslice, Myslovice a p. Také jádro města Přemyšle tvoří k o p e c se starým hradištěm. Je odtud velkolepý r o z h l e d po okolí. Na místech vyvýšených stávaly tu kdysi s t r á ž e. Obracely zraky do dálky, napínaly pozornost. Kdo tak stál na m y s u, upínaje pozornost, snad se o něm říkalo, že — myslí? S t r á ž n í k byl myslivec. A později pojem upiaté pozornosti snad se přenesl a rozšířil i na jiné pole.

— Možná, že bylo tak. Možná, že jinak. Kdož ví?

— A tak by tedy P ř e m y s l nebylo o s o b n í, ale čistě krajinného smyslu jméno, jako Přebor, Přerov, Předěl? Jako Příbram, Přívoz, Příkaz. . .??

— Záhada!

Hmota jazyka má své hlubiny. Jsou tak plny tajemných vztahů a souvislostí! Stopy neznámých dějů, pochodů nejpodivnějších jsou zachyceny v její otiscích. Proniknout k jejich smyslu a významu bylo by odhalit roušku minulosti, vystihnout tajemství lidstva, vyložit počátky a vývoj vzdělanosti.

* * *

A zase křižovatka!

— Víte, jaké je teď nejmódnější slovíčko? Bluff! v novinách, v saloně, v denní rozprávce,

co není než na oko, co má ošálit, vytřít zrak, všecko je „bluff“. Anglické slovo. A protože anglické, vyslovuje se blef či blaf.

— Jaká pak modernost! U nás odjakživa oblafnout znamenalo někoho napálit. Kdo mluvil na prázdno, byl blafal.

— Po sprostu! Ale napsat *u* a vyslovit *e* či *a*! V tom to vězí!

— Jako v obchodě s módním zbožím! V zastrčené uličce pražské vyrobí se pár rukavic, pošle se do Anglie za fatku. Za průplavem dostane výrobek anglickou známku, vrátí se do výkladní skříně na Příkopě a tu se prodává jako nejvzácnější chic.

— Iluse! V ilusích je půvab života. A půvab už stojí za to, aby se platil.

— Bluff!

— Ostatně polovic anglického slovníku neníli takový bluff? I francouzského! A jiných! Vezměte sportovní hantýrku našich klubů! Start! Místo, kde se společnost potká, střetne, odkud vychází! Start = Střet! Goole — koule, kulaté těleso, míč. A sám sport! Hra sil! Borit, sporit, spor! Náklad síly! Borec, předborník, vzpoura, zpurný! . . .

— Vykládat všecky jazyky po slovansku! Manie. Holý bluff! Copak stará Britanie měla se Slovany?

— Kdo ví? Podle Césara ve staré Galii panoval týž jazyk jako v Britanii. Mladí Galové lepších rodin odcházeli do Britanie za vyššími naukami. A Galové zas si dobře rozuměli s obyvateli — alpských zemí. A jako za Césara bylo ještě v prvním středověku! Sv. Havel a jiní věrozvěstové přicházeli ze Skotska na horní Rýn a

Dunaj, hlásat Kristovo Evangelium. Zde i tam pořád jeden jazyk!

— Jenže mezi Rýnem a Dunajem sídleli, jak známo, Keltové!

— Na jméně nesejde. Po tom starém společném jazyku zbyly kořeny v dnešních jazycích. Staré památky! A jak jsou výmluvny! Vezměte takový starý kulturný předmět! Kdy a kde na příklad zazněl po prvé krajem hlahol zvonu? Nikdo neví. Ale jazyk dobře zachoval stopu toho děje ve své hmotě! Zvon po francouzsku cloche, německy glocke, angl. clock! A vlastní význam slova a kořen?Ve slovanštině: glagol, kolokol, hlahol, halas — hlas. A ve franštině dodnes: glas = zvuk umíráčku!

— Bluff!

Je-li blaf slovo původně keltické, nemluvíme-liž bezpochyby všichni dodnes — kelticky?

V březnu 1915.

Z KUCHYNĚ.

S válečnou dobou také otázky stravovnické a kuchyňské dostaly se ke cti časových rozprav.

— Co chcete? Válečná mouka není tak zlá. Ty žemle jsou dnes chutnější než bývaly často za míru!

— Možná. Jenže byste neměl říkat „žemle“. Říkáme houska.

— Chyba! Houska leda pro zvláštní podobu. Husa, húska, house schoulené se zastrčenou hlavou. Staří pěstovali rádi takové podoby. Také žemle má svůj určitý tvar...

— Ale není naše slovo. Zřetelné německé semmel.

— Ne-li spíš — naopak?...

A už se přesmykla látka! Proč ne? Občas neškodí trochu odbočit. Konečně i v kuchyni a pekárně není-li část kulturného díla? Kdo dříve vařil a pekl, byl starší u vývoji, než kdo se živil na syrovo.

— A kuchař i pekař nám právě přišli z ciziny! Původ je zjevný: kochen, koch, küche, kuchyň, cuisine (ital. cučina), cuire! A baecker = pekař!

— La, la! Jsou ještě jiná příbuzenstva. Naše kuchat znamená krájet, vyvrhovat, upravovat. Na jihu říkají kuchat místo vařit. Na severu zase kusat. Rusky kušať znamená jíst. Totéž slovo v různých dobách a končinách se rozuteklo do různých významů. A kousat, kusat, po kuse zpracovávat potravu mezi zuby, poskytlo základní širší pojem. Okoušet, okus náleží už k podrobnostem kuchařského umění. A kdo všecko chystá, kuchá, na kusy krájí, okouší a celé umění ovládá — není-li — kuchař?

— Ale pekař se rozhodně učil u — bakera, baeckera!

— Ani zdání! Pekař byl, kdo stál u pece. Kdo pekl a měl vůbec péči, aby bylo — co jíst. Naší dnešní „péči" (starost) na sever od nás říkají opeka, opieka. Poručník, který se stará o sirotky, sluje opiekun. Péci, tedy tolik co pečovat, starat se. A pekař se stará, aby moučný výrobek byl dobrý. Upravuje těsto, hněte je, žmolí, dává výrobku vnější formu. A co uhnětl, je hnětka, hnětynka, hnětlík. A co užmolil, je žemle. A ze žemle teprv vyšla — semmel, jako z hnětlíku vyšel — knedlík, knödel.

— A kde pak to všecko stojí psáno?

— Ve hmotě jazyka. Ta zvídavému zraku otevírá tak své hutné vrstvy a mezi nimi vyjevuje ty nekonečné souvislosti.

— A kdo praví, že to vše přišlo tak a nejinak?

— Tisíce dokladů má tu slovo! Jeden ukazuje ke druhému. Skládají tak spolu nezvratné pravidlo, zákon.

Na oko hříčky se slovy. A v podstatě? Ne-li hned celá nauka o vývoji — kultury?

* * *

Jednou, za vlídnější ještě pohody mezinárodních poměrů, zanášel vás rychlík balkánským krajem od jihu na sever. Byl parný den a k poledni se blížilo. Vlak neměl hostinského vozu.

— Boga mi, gospodine, nezastavíme-li se brzo někde aspoň na vidličku? ulevili jste si průvodčímu na přecházce.

— Asi za čtvrt hodiny budeme v X. Tam je možno se občerstvit.

A bylo. Malá sic stanička. A vlastně ani žádná restaurace. Leč stranou od peronu bylo pozorovat něco jako výčep. Tlačilo se tam kolem dost lidiček. Také jste se přiblížili. Natáčeli tu piva, rakiji nalévali, něco zakousnout v papíru podávali. Na velikém plochém podnosu krájela žena klín jakési spekliny do kulata jako dort zformované. Jen to svítilo mastnotou a ještě se kouřilo. Neznámá krmě, patrně domácí, národní. Neměli jste do toho chuti. Ale šla na dračku. Výběru nebylo. Přihlásili jste se rychle také o klínec, než bude vyprodáno. A s teplou kořistí v prů-

svitném mastnotou obalu v levé a sklenicí dobrého čerstvého piva ve druhé ruce spěchali jste ke svému vagonu. Vlak dlouho nepostojí. Třeba mít se k světu!

Cestou k vozu sebrali jste momka. Zevluje tu, ať vám podrží sklenici, mezitím co budete zápolit se svým lovem. Postojí zatím u vozu. Až budete hotovi, vrátí za vás pěknou, broušenou sklenici. Postál, podržel.

S jistou nedůvěrou začali jste se obeznamovat se zákuskou. Zprvu čichem, pak špičkou jazyka, konečně zcela srdnatým pozřením notného sousta. Nezdálo se špatné. Jakási svrstvina skrájené, nudlovité hmoty, něčím nějak promísená, prošťávněná. Něco na způsob našich šunkových flíčků, jenže bez šunky. Velmi sic mastné, ale velmi lahodné. Krátce, pochoutka.

— Jak tomu vlastně říkáte? vyzvídali jste na momkovi, mlsně olizujíce prsty od posledního sousta.

— Što veliš, gospod?

— Kako vi kažete ovomu jelu? tlumočili jste jaks taks svou zvědavost.

— Ovo jelo ako sa kaže? opakoval udiven.

— Jest, jest!

— Ovo sa kaže — l i v a n e c . . .

Nevěřili jste sluchu. Lívanec? Lívanec, tady na malé balkánské stanici? Tisíc kilometrů a víc od naší domácí kuchyně? Což není lívanec ryze č e s k é slovo a jídlo? Do včerejška jste soudili, že je. Patrně není. Tak žiješ v nevědomosti o nejprostějších věcech! Tak jsme si doma v Čechách pochutnávali na lívancích a soudili jsme, že se naše matky asi naučily lívance dělat a jmenovat někdy tak od svých matek. A ty leda zase od

svých, ne-li matek, tedy babiček. A to že asi bude konec řetězu v podání. A zatím, bůh ví, až kam to sáhá! Lívanec! Prastaré, věkovité slovo! Skutečné praslovo. Až někam k dobám dosahuje, kdy zde na Balkáně a nahoře pod Krkonošemi stejně jmenovali věci, kdy tu panovaly stejné mravy, měli stejnou kuchyň a různá jídla stejně si označovali. Je tomu už tak dávno, nikdo ani nepamatuje! Tak dávno, že se věci a jejich názvy zatím docela rozešly. Dnes náš lívanec a zdejší lívanec, docela neshodné, od sebe vzdálené pojmy a představy!

A jiné věci vám přicházely na mysl!

Polévce tu říkají jucha (juha, jiha, jížka), oběd jmenují objedem, večeři večerou. A jiné věci domácího denního řádu zrovna jako my. Sám doklad dávných poměrů a stavů společnosti! Už za těch dávných neznámých dob, kdy na té široširé oblasti mluvilo se týmž jazykem, panoval všude pevný řád a společenský pořádek. Dílo denní bylo přesně rozděleno. Rodina i čeleď scházely se v určitou hodinu k přihotovenému zatím obědu i k večeři. Pořádek byl tak pevný, že den rozpadal ve své části, určované blíže ustálenými obraty „před obědem“, „po obědě“...

— A když bylo po obědě... anebo „dne tolikátého... před obědem“... zní oblíbený obrat starých českých Letopisů. Naznačují tak blíže denní dobu událostí, za dob, kdy ještě v každé domácnosti nevisely na stěně hodiny.

Na jihu staré rčení udrželo se podnes v platnosti. V bulharských listech možno denně čísti: ta či ona událost, návštěva, přehlídka nebo pouličný výjev odehrály prý se toho onoho dne, „pred či poslje objed“, místo dopoledne či odpoledne.

Tisícileté dokumenty!

Jak se to vše rozchází s představami do nedávna ještě u nás platnými o minulosti slovanské! — Slované tehdy velmi nečistí a špinaví připravovali pokrmy hrubé a nechutné. Teprve od Němců naučili se umění kuchařskému...

Věřili tak naši buditelé. Sám Dobrovský je nazývá ještě „roh und wild“. A mnohý vychovanec nejmodernější Vědy ještě tak soudí!

* * *

Jsme děti temnot, odkázáni leda na světlo chabých svých smyslů. Kahanec vědomí stačí nám osvítit leda úzký okrslek nejbližší chvíle a prostoru. Co bude, nevíme, co bylo a bývalo, zapadlo do tmy. Čítáme pilně, co zaznamenali jiní, kteří tápali před námi a sotva se vyznáme v tom zmatku. Sbíráme sami drobty a ohledáváme stopy, pátrajíce po nějaké niti, která by vedla k světlu. Ale všecko je tak lopotné a paměť selhává na každém kroku.

Známe dnešní poměry a vysvětlujeme si včerejší. Jsme přec tak chudi! Tož jsme si jen vydlužili všecko. I slova pro nejbližší potřeby jsme si vydlužili. Knedlík není-li vlastně = knoedel? Jako je špendlík = spennadel! Že kdysi „spennadel“ znělo — spínadlo, zapadlo do tmy. Jako že „knoedel“ bylo vlastně uhnětené těsto. Zapomnělo se všecko. Nevíme nic o poměrech, které by byly způsobily, aby to tak bylo přišlo. Ti, kdož tenkráte žili, nevzpomněli na nás, nezaznamenali nic, abychom mohli vědět a se vzpamatovat! A co nebylo zapsáno, neplatí, neexistuje pro nás.

A tak shledáváme své drobty a bavíme se svými dohady.

— Jaký v tom smysl, obracet slovíčka na ruby a ohmatávat tvary!

— A přece veliký smysl! Jako sbírat — zkameněliny.

Posmívali se horalé nějakému bláznu, který k nim občas přicházel sbírat kamínky. Oni je zahazovali.

— Co máte s těmi kamínky?

— Mají velkou cenu, znají mluvit!

— Co pak mluví?

— Povídají neklamně, tady, kde jsou dnes vaše hory, bývalo kdysi moře. Nikdo o tom už neví...

Bývalo veliké moře vzdělanosti po širém prostranství za dávných dob, na které už se zapomnělo. Nikdo už o něm nechce vědět! Ale kamínky, slova zřetelně o něm vypravují.

V červenci 1915.

VYMOŽENOSTI.

Z doby povodně.

Pyšně vyšlapovali si onehdy Pražané po kamenných deskách svých nábřežních pásů! Shlíželi přes železné zábradlí dolů do špinavých vln rozvodněné Vltavy, jak bezmocně odrážejí se o tvrdé stěny. A měli při tom své myšlenky! Ti tam jsou časové, kdy bylo třeba lekati se rozkaceného živlu! Rozvodněná Vltava, dík žulovým stavbám pobřežným a důmyslné síti

podzemních stok a splavů, navždy přestala být postrachem obyvatelů královského města. Také triumf moderní techniky!

— Jaké pak modernosti! Za všech časů tak bývalo. Vždycky lidé byli vtipni a uměli se opatřit, jak právě zkušenost kázala a potřeba!

— Úpravy řeky naši předkové přec tuze si nehleděli!

— A což pražské — j e z y na příklad?...

Vskutku pražské jezy! Tak jsme na ten pohled uvykli! Docela jsme zapomněli, že bylo také jednou třeba, ty jezy — postavit. Máme představu, jako by jezy náležely už k samotné přírodě královského hlavního města. Vltava v Praze! Široká, mohutná vodní plocha mezi Starým městem a Malou stranou! Ani si nedovedeme Prahu jinak představit. Zdá se nám, že tak musila vypadat řeka od časů Libušiných. Velkolepý pás vody, kterému dnes obdivují se cizinci! Imposantní zrcadlo, ve kterém se shlíží všecka nádhera proslulého panoramatu!

A přece je to všecko jen zastavená, nadržená voda! Nebýt jezů, voda odteče. A co by zůstalo? Někde uprostřed řečiště úzká, mělká žilka proudícího živlu, ne širší, nežli Vltava třeba u Chuchle nebo pod Babou. A vlevo, vpravo? Nízké, táhlé, nehezké břehy, oplachované leda občasnými povodněmi. Všecka sláva, všecka nádhera pohledu — tatam.

— A víte-li, komu vlastně vděčí obraz Prahy za svoji malebnou základnu?

— Komuž pak! Pražským mlynářům, rozumí se. Potřebovali více vody, postarali se. Dali vodu zadržet.

— Chyba lávky! K vůli bolestem nějaké živnosti nemění se rázem celý obraz krajiny.

— K vůli čemu pak se mění?

— K vůli zřetelům vyšším, naléhavějším, řekněme — historickým. Pražské jezy na příklad děkují svůj vznik... Hádejte komu?... T a t a r ů m, kteří ve 13. století svými vpády ohrožovali Evropu...

Jsou taková dáta v Dějinách! Znamenala kdysi o h r o m n ý p ř e v r a t. A dnes? Nikdo o nich neví. A zatím? Událost přešla, dnové mí-její, léta, století. Nové dojmy vytlačují staré. A co se zdálo na věky vtisknuto do paměti, znenáhla se zastírá, zapadá, je vytlačeno, z a p o m e n u t o. Nakonec vypravují si lidičky o tom, co dědové zažili, pouhé b á j e. Pravdu nikdo už n e z n á.

Tak bylo i se vznikem pražských jezů.

— Jezy pražské, dle svědectví Dalemila, byly současně s obezděním Starého města r. 1241 zřízeny... aby do nově zřízeného p ř í k o p u p ř e d b r a n a m i dostatečné množství vody se vlévalo... Strach před vpádem Tatarů přiměl krále Václava roku 1241, dát obezdít Prahu a vésti vodu z Vltavy d o p ř í k o p u... tu, kdež se do nedávna řetězový most Františkův nalézal. Voda pak, kolem Starého města u značné hloubce proudíc, byla dovedena až k místům, kde nyní most Františka Josefa stojí (v Eliščině třídě), kde zase z p ě t d o V l t a v y se vlévala...*)

A dnešní generace? Což ta ví o starém příkopu! Leda „na Příkopech“ se prochází „o Pří-

*) J o s e f S v á t e k: Ze Staré Prahy.

kopech“ něco žvatlá. Však to už jsou — docela jiné věci!

* * *

Dnešní Pražan právem je hrd na vnější obraz královského města. A panorama Prahy, dá-li se myslit bez stříbrné stuhy Vltaviny? A co by zbylo z té ozdoby vzácné, kdyby n e b y l o jezů? A jezy jsou dědictví třináctého věku. Zásluha tehdejších nesnází — v á l e č n ý c h. Jak by dnes stála Vltava, nebýt o p e v ň o v a c í s o u s t a v y středověku? Co se ptali hradebníci krále Václava po krasochuti potomků, kteří přijdou v devatenáctém a dvacátém století obdivovat „obraz“ královského města? Neměli jistě potuchy, jak přes širé prostory časů podají si jednou ruce novodobá estetika se starou — strategií. Těžko pronikat roušku budoucna. Kdož ví, jakým úkolům budou jednou sloužit podniky, jež pokládáme dnes za společenské, lidumilné, umělecké či kde jaké!

Ostatně neměla nadržená voda vltavská ani tenkrát úkol jen výhradně vojenský. Vzrůst města vskutku měl v zápětí větší spotřebu tekutého živlu. A spotřeba vody v Praze středního věku nebyla věru malá. Byla už tak mocná, že v občanském životě města dala vzniknout zcela nové, samostatné — živnosti.

— Donášením neb dovážením vody říčné do města živilo se od starodávna v Praze mnoho lidí, tak zvaných v o d á k ů (aquarii), jichž počet za Karla IV. tak se rozmnožil, že z v l á š t n í c e c h tvořili . . .

Nejen domácnosti obyvatelů volaly po vodě. Byly už mnohé závody a dílny a ty se dovolávaly

své potřeby. Dávno byla Praha čilé obchodní a průmyslové město. Pivovary a sladovny, koželužny a jirchárny, barvírny a brusírny nemohly se obejít bez mocného přítoku vody.

A nebylo těch závodů málo. Také tu nebyly teprve od včerejška.

— Již v XI. století se v Praze několik pivovarů nalézalo. Postupem doby pak tou měrou se rozhojnily, že za Karla IV. čítáno v Praze již 55 pivovarů a 86 sladoven, kde neméně než 287 sladovníků pracovalo...

Kronika města, zvláštní protokol. Možno se tu dopátrati všeho druhu dokladů života, jeho proměn a zmatků. Kdo by dnes řekl, že byly doby, kdy k vůli vodě sváděny mezi měšťany celé — krvavé půtky!

K roku 1489 zaznamenává Hájek:

— Sladovníci pražští svadili se s nožíři a pro tu vodu častokráte na potkání se bili a hanebně mordovali, někdy i zálohy jedni na druhé dělajíce. Purkmistr i rada města kázali proto některé původy toho vsázeti (do vězení) a jednoho z nožířů (dokonce) i stíti...

„Staré Letopisy" pak podrobně svědčí:

— Toho léta v pondělí před sv. Máří Magdalenou sladovníci a nožíři svadili se i zabili jednoho a nemohli jináč páni skrotit sladovníkův, až sťat jest Kokeysl nožíř...

Donáška i dovážka vody přispívala ovšem svým způsobem i k rázu pouličného života.

— Ve velikých sudech vodáci rozváželi vodu do závodů, čerpajíce ji nejen z řeky, ale i z příkopu městského, který byl za obezdění Prahy v letech 1240—1250 zřízen...

Příkop na mnoha místech překlenut byl můstky. Zděnou hradbou vedlo mnoho bran z města a před branami nemohl scházet můstek. Přecházelo se po něm na druhou stranu příkopu, do zahrad a předměstských obcí v okolí. Tam později podnětem Karla IV. zřízeno Nové město. Uličná spojka mezi starým městem a Vácslavským náměstím odtud podnes zachovala název „na Můstku“.

Časem každá forma života se přežije. Nestačily konečně ani jezy, ani donáška a dovážka vody. Dostavila se potřeba vodu po městě rourami r o z v á d ě t. A už tu byl nový zjev v obraze města: v o d á r n y ! V Letopisech připadá jim role dost významná. Kdy a kým postavena první pražská vodárna na Starém městě, není přesně známo. Za to je zachováno, kdy s h o ř e l a. Bylo to r. 1431. Vznikla tedy o nějaký rok dříve. A tolik aspoň je jisto, v patnáctém století nepotřebovali Pražané už běhat pro vodu do řeky a do Příkopu. Čerpali ji už na náměstích a dvorech, z k a š e n a nádrží. Jaký pokrok! Jaká vymoženost!

* * *

Procházíme se po nábřežích, kolem pražských jezů a vodáren a je nám podivem, jak ctihodné to zjevy starých dob. Mají dokonce svoje dějiny!

Ale jsou zase jiné věci nápadny.

— Jakže? T e p r v e v XV. věku že připadli Pražané na myšlenku, položit roury a d o v á d ě t si vodu z větší dálky? Proč tak p o z d ě ? Ve starém Římě přec už p ř e d t i s í c i l e t y měli zaveden svůj vodovod!...

Pravda, máme své dnešní pojmy. Jak rychle věci pokroku dnes se šíří. Na jednom konci Evropy — a co Evropy! třeba na jednom konci světa vznikne některá vymoženost doby — a už bleskem je známa, zavádí se po vší oblasti vzdělaného lidstva. Ta rychlost styku a dopravy je zvláštnost dneška. Staří byli zdlouhavější. Lidičky tehdy neměli naspěch.

Ejhle, doklad z vlastenecké historie!

Také umění vodovodů znali v Čechách už dávno před patnáctým věkem. Znali je, ale — nezaváděli.

— Na Vyšehradě pro skalnatost půdy žádných studní neměli a pro příkrou polohu byl přístup k Vltavě těžký...

Jak si pomohli na Vyšehradě?

— Proto už za starodávna zařídili si zde vodovod z pověstného pramene „Jezerky“ nad Michlí... A to nepochybně již ve XII. století, kdy vévodové čeští Vladislav a Soběslav ještě na Vyšehradě sídlili. Vévodský dvůr zde mnoho vody potřeboval...

A Staroměstští jistě znali vévodský vodovod vyšehradský! Ale sami na vlastní nepomýšleli. Necítili potřebu. Pokládali vodovod patrně za veliký přepych. Obcházeli se dlouho a dobře i bez něho. Co si mohl dopřát vévodský dvůr, nepotřebovala si hned dovolovat i městská obec. Dvě stě let minulo, nežli vymoženost troufala si pokročit z Vyšehradu až — na Staré město.

Má pokrok vzdělanosti svoje tempo. Příroda poměrů, patrně, sama je řídí. Od prvopočátku, co město vzniklo, trpěla Praha povodněmi. Kam jen psané dějiny sahají, každých pět nebo deset roků hlásí Letopisy velikou záplavu. Každé

století jednou i dvakrát podvrácen pražský most a strhány pražské jezy. A přece trvalo tisíc let, než došlo na dnešní pěknou úpravu nábřeží a vhodnou kanalisaci. Ale nicméně za všech časů stejně libovali si lidičky v blahu a spokojenosti, naříkali na útrapy a neštěstí. Dnes jako před tisíci lety. Zdá se věru, ty dojemné záležitosti lidského srdce a citu s vymoženostmi tak zvané vzdělanosti ani — nijak nesouvisí.

V říjnu 1915.

PAZI!

Důvody jako jiná platidla! Platí tak dlouho, až najednou nastane — změna hodnoty.

Kdysi před dávnými lety žáček ve škole dopustil se pravopisné chyby. Zdálo se mu, kde se vysloví *z*, třeba psáti také *z*. Svou úlohu podepsal svým jménem Jozef X. Pan učitel vytkl chybu a pověděl důvody.

— Jméno třeba psáti tak! Ne jinak píše tvůj otec. I já, tvůj učitel, tak píšu. Všechen vzdělaný svět píše Josef! Třeba psáti, jak píše všechen svět...

Důvod přesvědčoval, byl tedy platný. Žáček vštípil si ho v pamět. A od toho dne plných třicet roků podržel pravidlo. Stalo se mu zvykem.

Ale život znenáhla přináší své změny. Uzrávají napřed tiše pod povrchem. Až jednou se provalí. Jednoho dne podepisuje zase své jméno, zralý už muž si pomyslil:

— A přec to není správné! Čelné pravidlo zní, piš, jak v y s l o v u j e š. Vyslovujeme zřetelně *z!*...

A po třiceti letech podepsal zase: Jozef!

Nebylo bez námitek:

— Jméno je cizí, východní! Snad syrské či arabské. Tam prý vyslovují Jusuf! Či tak nějak. Rozhodně ostře: *ss*...

Leč námitku hned přebila nová:

— Nejsme na Východě! Nepíšeme ani syrsky ani arabsky. Po česku píšeme, jak vyslovujeme. Měkce: *z!*...

Změna hodnot! Staré platidlo pozbylo ceny. Tak jednoduché pravidlo a jaké někdy tají rozpaky.

— Kterak píšete p e s? Na konci *s* nebo *z?*

— Rozhodně *s!* Každé dítě ví, proč. Říkáme p s i, p s i n a, p s í krev! Ani *z* nevyslovíš. Kterak pak: pzi, pzina? Nesmysl. Řadu století je už dobropísemnost v té věci ustálena.

— A přece by se slušelo psát *pez*...

— Hoho!

— A důvodně! Pes, od pravěku společník člověka. Strážce bytu, domu, stáda. Nejcennější vlastnost čtyřnohého přítele vedle věrnosti byla vždy b d ě l o s t. B d í t, dávat pozor, být na stráži slulo za stara — p a z i t.

— Kdo to praví?

— Slovo zachovalo se dosud u pobratimů. Říkají p a z i t, ja pazju, pazim, on pazi. Sami dosud pravíme p á s t i — p o n ě č e m. Pásti stádo, co to jiného, než střežit stádo? Na jihu, od Adrie až k Černému moři čtyřnohý strážce stáda sluje p a s. Na severu široké *a* přehlasováno je v *e*. To je vše. A pastýř je strážce stáda, ne pestýř.

— Tuze hezké! Jenže náš p a s t ý ř nesluje tak proto, že pase.

— Proč pak?

— Každý sekundán poví, proč! Slovo je románského původu. Zní tu p a s t o r, p a s t e u r.

— A jestli sekundán se — mýlí?

— Nemýlí se. Je to pravidlo. Obecně platný názor...*)

Uznané platidlo. Má svoji pevnou hodnotu. Platí tak dlouho, dokud hodnota — se nezmění. A hodnota byla pevná. Přetrvala staletí.

* * *

Také u nás na severu kdysi vskutku p a z i l i! Hlídali, stáli na stráži, na hranicích i jinde v zemi. Jsou toho všeho ještě zřetelné stopy.

— Úrodná a bohatá krajina broumovská dělí se od Polička hřebenem pohoří... jež od náhlého srázu ke straně broumovské dostalo své starodávné jméno Stěny. Přes Stěny vedly stezky, jimiž spojení se Slezskem a Kladskem se udržovalo... Záleželo, aby tyto stezky oproti cizině byly c h r á n ě n y. Z těch příčin učiněny zde valy a záseky, jež střehly s t r á ž e pohraničné. Takto

*) Je takových slov množství. Krátce a bez okolků je odvozujeme z latiny. Následek minulých dějů vyhlazených z paměti. Ve starověku a prvním středověku nová západní vzdělanost na svém postupu vedla si po způsobu všech vítězů. Postarala se, aby vyhlazeny byly všecky stopy někdejšího panství její předchůdkyně. Vědomí souvislosti s minulem bylo zničeno. Vše, co bývalo, bylo zlé, špatné, hodno zapomenutí. Bylo povinností nevzpomínat minula leč s pohrdáním. Pozdější věda ochotně se přizpůsobovala. Z prázdnoty, která vůkol zela, učenci bez rozpaků vyvozovali své úsudky. Všecka slova, která jen poněkud páchla kulturou, pocházela z latiny nebo aspoň z některého západního jazyka. Nová pokolení rostla už v naprosté nevědomosti všeho, co předcházelo.

opevněným cestám říkaly pak pasy...*) vykládá znalec.

Starý název! Málem nikdo už neví, jak se tu vlastně vzal.

Tomek, ve svých „Pamětech újezdu Polického“, mluvě o pasech, uváděných v urbáři panství broumovského z r. 1677, poznamenává:

— O jednom z nich, totiž o tak zvaném pasu Polickém za Hutberkem, kde jméno „v pasích“ se dodnes zachovalo...

V pasích? Opevněné cesty — pasy? Jaké pasy? Dnes toho slova neznáme. Aspoň ne v tom smyslu. Dnes pohraničné stezky přes hory ztratily svůj význam. Netřeba je hájit. Kdysi tam „pásli“, vyhlíželi strážci do kraje, střežili cestu! Dnes potřeba zmizela a s potřebou vytratilo se i slovo a pojem. Jenom název se zachoval, ulpěl na místě. Říkají „v pasích“! Proč? Nikdo se netáže. Říká jeden po druhém. Zvyk, jako jiný v životě.

Ještě v 16. věku také v Čechách „pásti“ znamenalo střežiti, jak svědčí Králická bible:

— Neboť z tebe (:Betléme:) vyjde vévoda. kterýž bude pásti lid můj israelský... Mat. 2. 6,

Jinde zase jména Pazy, Pazíny, Baciny, Bacíkovy (Pazíkovy!), Pazavy, Pacovy, Pasovy a pod. označují místa kdysi střežená. A jako názvy míst i jména rodů se zachovala. Byla taková povolání. Kdo je vykonával, odnesl jméno a časem přenesl jméno na rodinu. Kdo dnes na pastvě hlídá dobytek, je pasák. Tehdy, kdo hlídal cestu průsmykem, kdo pazil na hranici,

---

*) Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách. Sepsal J. K. Hraše. V Novém Městě nad Metují.

byl p a z á k. Povolání bylo dědičné. Název činu stal se časem jménem rodinným. Děje a časy přinesly jiné způsoby života. Čin byl dávno zapomenut i slovo. Jen jméno ulpělo na rodech. Prázdná slupka, muchlaná všemi větry, utvářila se všelijak. Dnes osobní jména Pazák, Pacák, Pazar, Bacar, Basař a j. jsou leda holý zvuk.

— A odhad stáří? Kdy asi mohlo vzniknout takové jméno?

Těžký úkol? Není mezníků pevných, aby pomohly změřit vzdálenost a mezery časů.

O pasu Polickém svědčí něco urbář z r. 1677.

— Prý dle obecné pověsti byl opevněn v čase, kdy zahražovány hranice proti Tatarům r. 1241...

Dle obecné pověsti! Klamavý pramen! Obecná pověst mívá tak úzký obzor! Jen tak, kam lidská pamět dosáhne. A pamět lidská je tak krátká! Ukážou vám v kraji, v lese rozvaliny porostlé mechem. Pověst praví ,,švédské šance". A rozvaliny svědčí dávným — pohanským věkům.

— Proti Tatarům ve 13. věku jistě zahražovány hranice!

— Dojista. Jako zahražovány i později a také — před tím, kdykoli hrozila válka.

— A název ,,v pasích" na Policku že by byl ještě starší?

— Soudě dle různých obdob...

— Jak starý asi?

— Kdož poví! Jak staré je jméno Pacova na Táborsku? Ve třináctém věku bylo už hradem a osadou. Mělo už své jméno a původ jména — nikdo už neznal...

Kdy to asi bylo, co člověk evropský poznal vzácné vlastnosti přítulného čtvernožce, učinil jej svým druhem v domácnosti, na pastvě i na

lovu a pro jeho nadmíru bystrou bdělost a pozornost ho nazval: Pazem! Pazi! Dávej — pozor! Na vypuklých obrazech egyptských a assyrských vidět už psy v průvodu člověka. Jak zřejmo, druhy dávno ochočené, přivyklé. A stáří vypuklin? Na tisíce let před náš letopočet je kladou. Těžké odhady!

* * *

A přece má i pravopis svoji pravdu. Pes je nám dnes psem a nepřestanem psát slovo, jak je už psalo několik staletí. Oko lidské není stvořeno, vidět do nekonečných dálav, pronikat k nejzadnějším souvislostem. Je odkázáno vidět, kam právě dohled stačí.

— Na jihu od Jadranu až k Černému moři že místo pes volají pas? A v šedém dávnověku že předkové naši svého věrného druha domu i lovu pobízeli k bdělosti: paz! pazi! dávej pozor?... Jako se kdysi volalo: var! vari! = chraň se, varuj se, vyhni se, skryj!... Možná. Co dále však? Nikdo o tom nic neví, nikdo nepamatuje. Vše je tak daleké! A tak dávné! Vlastně už ani není pravda.

— Proč by nebylo?

— Protože každá doba má svoje okolí a co vidí sama, pokládá za svoji pravdu.

— Což pak by mohla vidět doba v našem případě?

— Vidí, že název čtyrnohého domácího druha je dávno ustálen jako pojem a slovo. Vede dávno svůj samostatný život v tělese i zvyku jazyka. Slovo pes odloučilo se dávno od svého původního kořene a zcela o své újmě zapustilo

si nové vlastní kořínky a ty si už nedá vyrvat. Říkáme pes, psa, psi, psovský a psina. Nic jinak. A zákon zní zcela jasně a nepochybně!

— Jaký zákon?

— Čelný v pravopise: piš, jak vyslovuješ! Třeba dbáti zákonů.

A, vyřízeno! S důvody, věru, jako s platidly. Jednou čas hodnotu povznese, po druhé pohřbí. Jednou se změnila písmena, protože se nalezl důvod. A tentokrát, ačkoliv by byl pěkný důvod pro změnu, písmena — zůstane. Což s důvodem, který zabíhá za meze současných obzorů? Chabé platidlo! Pozbylo hodnoty.

V únoru 1916.

Z PŘÍRODOPISU SLOVA.

Někdy vám kmitne hlavou: či snad lidičky pozbyli všeho smyslu pro význam slov? Jak se jen mluví! Zachytli jste cípek hovoru.

— Kde pak jste byli včera?

— Nu, na výletě.

— A jaká byla zábava?

— O jé! Nasmáli jsme se, to bylo děsné!

Bavili se snad špatně? Padala na ně odněkud hrůza? Byli snad naplněni strachem a děsem? Ani zdání! Nálada byla nejrůžovější. Samý smích. Výborně se bavili. To je právě vyjádřeno slůvkem „děsné“. Takový módní obrat. Všecko je buď „báječné“ nebo „velkolepé“ anebo „děsné“, co a jak právě na jazyk přijde. Jindy bývalo děsné, co hrozilo a strašilo, dnes je děsné, co baví a rozesmává. Nemá to smyslu. Anebo

lépe, smysl je docela obrácen. Stojí vzhůru nohama. Však to se právě l í b í. Rozmar mody. Všecko zpřevracet. I vlastní smysl slov postavit na hlavu.

Ostatně, kdo ví! Snad je v tom ještě víc než pouhý rozmar. Hlubší zákon života, potřeba změny! Jazyk cítí jakous potřebu, rozpínat svoji oblast, obsáhat nové pojmy a šířit. Bylina jazyk! Potichu, stále tak mění tvary, posunuje se, rozvíjí. Anebo vadne a upadá. U větších mezerách času a prostoru nejsnáze rozeznat takové změny. Několik mil od místa, nějaké století nazad, slova mají docela jiný smysl. Jsou věci, kterým se říká jinak v Praze, jinak na Plzeňsku nebo na Moravě. A jaký zmatek panuje v těch věcech mezi jazyky příbuznými, je známo. Totéž slovo kraj světa má třeba trojí a čtverý význam.

A časově?

Obraťte kteroukoliv stránku starých Letopisů. — A šli k starému městu, k bráně ješto sluje Odraná (v Praze r. 1440) a tu volali, aby je pustil branný... A když žena branného odmykala, vyhlédla d ě r ú ven a uzřela mnoho lidu oděného...

Vyhlédla dírou? Dnes nám díra znamená leda nepravidelný, náhodou či jiným násilím způsobený otvor. Anebo snad žena „branného" vyhlédla — oknem?

Ani to! Poznamenává Letopis zcela určitě dále: — I pověděla to muži a muž vstav, ihned učinil okřik, až oni... ihned zase běželi k d i e ř e, kudyž byli v e š l i. A v y š l i tudiež ven...

Díra, d v é ř e ve bráně! Dveřím vůbec neříkalo se kdysi jinak. Díra! Starý pojem, ctihodný stářím. A umění stavitelské také nevyskočilo naráz z důmyslu prvních budovačů. Dnes ovšem

každý stavitel hned v pláně a základě pomýšlí na všecky potřeby. Nechává ve stěnách potřebné — prázdné otvory. Jaká zkušenost! Jaký přepych! První stavitelé byli rádi, jen-li byl opatřen kryt proti větru a bouři. Stěny a střecha byly zatím hlavní starost! Jak potom se vstupem dovnitř? Jak vpustit člověka i vzduch a světlo? Otázka dalšího vývoje.

Potřeba a zkušenost nejlepší učitel. Do hotového krytu, do postavených stěn bylo třeba nějak se vdírat, prodírat! Do vzdorovité látky, půdy, podlahy, stěny, střechy způsobit potřebnou — díru. A slovo i věc sloužily tak dlouhé věky. A teprv když otvor opatřen vhodným závěrem, když bylo možno otvírat a zavírat vstup, původní „díra" dostala nový název — dvéře.

Jazyk, bylina! Rozvíjí se, roste.

* *
*

Jako nejcitlivější hyboměr, jazyk podivuhodně zaznamenává tiché, sotva všímané děje. A víc! Zachovává ve své hmotě jejich otisky. A tím způsobem do věků nejvzdálenějších podává zprávy o věcech netušených.

Smysl slova dávno se změnil. Dnes leda s přihanou, s nádechem humoru snad užíváme slova. Díra v nádobě, v pokrývce, v šatě! Fí, díra! Jen pobudové, zločinci a nezbedníci se posílají „do díry". Jistá souvislost však s někdejším smyslem přece se zachovala. V národním popěvku „kočka leze dírou, pes oknem". Zřejmý dvojsmysl. Dnešní kočka jistě zná všecky díry v domě, ale sama nejčastěji také vstupuje oběma hlavními „děrami" novodobého obydlí. A rčení „kde nechal

tesař díru"? Není-li jím zachycen všecek kulturně historický pochod stavebný? Dnes arci stavbou domu zaměstnána je řada odborů a řemesel, od zedníka a stokaře do zámečníka a sklenáře. Byly však doby, kdy stavba obydlí byl jednotný výkon. Dům se vším pohodlím obstaral tesař. A kde on ve stěně zanechal „díru", tudy právě se vcházelo a — vycházelo.

Za těch dob vzdálených národové měli k sobě blíže, než se domníváme v domýšlivosti dnešního pokroku. Stopy ve hmotě jazyka neklamně svědčí. Německé thür (dvéře) je zřejmá někdejší naše díra. Nasvědčuje, kterak s mnohými obory práce a umění také způsob zřízené domácnosti ze starého slovanského majetku vzdělanostního přešel v nový německý.

Příbytek časem rostl, doplňoval se, rozšiřoval a když ke stavbám obytným přibyla i stavení hospodářská, všechen majetek obklopen hradbou. Také do ohrady vcházelo se otvorem, dvorem, dveřmi. Vznikl dvor — dvůr. Zde hospodář původně střežil a chránil svůj dobytek. Naučil se mu hovět, pěstovat jej, chovat. Vyvinul se chov různé užitečné zvěře (hovada, hovězí). Mít svůj dvůr znamenalo pěstovat živý majetek, mít svůj chov (ch = h, hov). Čas a prostor rozdělil jazyky. Naše dvůr a německé hof dnes znamenají týž předmět. Nám slova chov a hov podržela smysl zcela odtažitý. Původ slova je však zřejmý.

Blahobyt rostl, život stával se složitým, bohatým. A dvůr, ohrada původně jen hospodářská, stal se panským sídlem. Konečně, majitelem byl sám kníže a panovník. Dvůr stal se střediskem vší veleby společenské, sídlem přepychu a lesku.

Ve dvoře knížecím zřízen vladařský stolec (trůn), obklopen vší nádherou. Slovo stolz (stolec) v němčině podnes znamená představu honosnosti a pýchy. Mnoho základních představ dvorských a vladařských utkvělo tak ve hmotě německého jazyka ze staré slovanské zásoby. Sám symbol knížecí moci a slávy, koruna, neznámá klasickému starověku, je původní chorona, chrana, pokrývka hlavy. Koruna a věnec (chranec, kranz) mělo prvotně týž smysl. Řekové a Římané leda vítězům ve válce a v závodech ovíjeli (chránili) hlavu lupením nebo kvítím. Také odznak síly a váhy, vladařského slova, pečeť, má zřetelný otisk v německém názvu petschaft. A množství jiných. Povalečná čeládka, hledající v přepychu a pohodlí dvorské služby jen vhodné opatření svých požívačných choutek, není-li trefně poznamenána prastarým přiléhavým přezviskem hofschranzen (žranice)?

Slovo se klade ke slovu, pojem k pojmu. Představy se rozstupují, tříští se a třídí, okolnosti času a kraje přičiňují po svém a když řada věků minula, z těchže základních zvuků a pojmů znenáhla docela — různý jazyk se vyvinul!

Bylina, jazyk!

* * *

Čím dále nazad do věků jazykové památky různých končin se navzájem více sobě blíží. Podivuhodný zjev! Slovanské památky desátého, jedenáctého věku leda znalec od sebe rozezná. Od severu-li či jihu, od východu či západu? Tak je si vše podobno!

A nejen jazyků pokrevných!

Otevřete si sbírku stanov starého německého práva, proslulé „zrcadlo Sasů“ (Sachsenspiegel). Kterékoli místo vyzvedněte. Němčina dvanáctého věku!

— Schreyet aber (ieglicher Mann) das Gerüfft und Ungericht (křivda a bezpráví), das an ihm begunst wäre (na něm spáchané), das muss er volfordern mit rechter Klag (vypořádat, žalovat dle práva), denn das Gerüfft ist der Klage Anfang...

Dnešní němčině křivda je popřené právo (recht = rectus, unrecht = bezpráví). Starý saský zákoník užívá ještě původně slovanského názvu gerüfft, grift = kriv, křivda). A množství druhých! Gewehr = úvěr, gerade = výhrada (věno, dcery, ženy), borge, bürge = poruka (zástava), antwort = návrat (věci odcizené), staupen =stoupa (lešení hanby), pranger = branka (místo hanby ve bráně města, pranýř) atd.

Všecka středověká literatura německá plna je dokladů, jak býval těsný styk těch starých jazyků a vzdělaností. Pojmy a představy všech oborů práce a vědění se tu naskytají. Ve psaných pramenech dějin sotva se dočteš zmínky těch zajímavých styků. Hmota jazyka však, sama nejstarší a nejspolehlivější pramen! Dosahuje až nejstarších pomyslných dob, kdy ještě z prostého dojmu smyslů skládány první představy složité.

Kdo se sháněl po věci ztracené, užíval především zraku. Hledaje musel hledět. Také, kdo byl na stráži, obracel zraky: ohlížel se, hlédal, hlídal. Kdo měl sloužit, musil dbát rozkazů, pilně napínat sluch. Byl slouchající, sloužící, sluha (slucha, h = ch, höriger,

gehören). Lidé měli také ještě vyvinutější čich. Kdo hledal, pomáhal si čichem, čuchal. Polákům dodnes znamená čuchat = hledat (szukać). Rovněž Němcům (suchen). U nás dnes, kdo ledabylo těká, hledaje po pokoji včerejší den, slyší o sobě, že kolem „šuká“ (č = š, ch = k.). Nějaká píď času nebo prostoru a slovo má už jiný zvuk, jinou barvu, smysl jiný a význam. Změn a proměn do nekonečna. A někdy ta píď třeba značí celé věky. A následek — různé jazyky.

V květnu 1916.

IV.

ČEHO SE DOČTEŠ.

MEZI ODBORNÍKY.

A zase v koutku s přítelem slovozpytcem! Ollomont ve Švýcarsku a Olomouc na Moravě, jak se to rýmuje? Odborník se přihlásil o slovo! Třeba se vrátit k jeho vývodům, jak se sluší a patří. Je tuze rozezlen na všetečný diletantism, jenž se tak zapletl do věci.

— Má-li otázka vědecké jádro? Možno-li mluvit o Slovanech ve starém Švýcarsku? Proč ne? Jenže otázku nerozřeší žádný diletantism, nýbrž jenom opravdová práce povolaných odborníků!...

A hrozný chřest brněním „seriósního vědectví".

Nu, konečně, mohlo by znít jako zásada! S cesty diletantism! ať je místo a dráha pro povolanou opravdovou práci! A ne-li, nechť se zakročí policejně proti výkladům, které se jeví skutečným evropským skandálem! Olomúc a Ollomont? Slované a Švýcarsko? Jaký nápad nezpracovaný, lehkomyslně nadhozený!

A tedy vědyplné slovo povolaného odborníka:

— Je-li jaká souvislost mezi moravskýmOlomúcem a švýcarským Ollomontem? Pro myslitele s t ř í z l i v é h o není o tom přec žádné pochybnosti: jmeno původně není a n i s l o v a n-

s k é, a n i g e r m á n s k é, nýbrž kelto-románské!...*)

Probíráte se dílem známého předáka německé stařinovědy, Karla Zeusse. Na jednom místě je tu řeč také o Holomúci (Olmütz).

— Hlemuci, Hulomić d. i. Chlemuci, Chelmuci scheint slavisiert aus Chelomates, dem alten Namen und ist Chelmice, Chlumec, Kulmic in deutsch-slavischen Gegenden. Colomezza schreibt den d e u t s c h e n Namen eine Urkunde v. J. 832...**)

Tedy na konec n ěm e c k é jméno?

Dva hlasy odbornické proti sobě. Oba navzájem se vylučují. Který má pravdu? Jen dvojí tu možno: buď má pravdu náš odborník, ale potom, dle jeho výroku, německý odborník***) není žádný — střízlivý myslitel. Anebo nemá pravdu náš odborník, ale pak pronáší výroky svrchovaně lehkomyslné a měl by být po smyslu svých vlastních policejních choutek ihned složen se svého úřadu jako zástupce přísné vědy, který pěstuje zcela nevědecký způsob řeči. Má-li však náš odborník p ř e c e pravdu, pak je, božínku, teprve zle! Slovanská věda beře na slovo vědeckou autoritu Karla Zeusse také v otázkách slovanského starověku! Přijímá tedy za své výsledky práce myslitele, který patrně — není střízliv! Není-li to skutečný — evropský skandál?

A jiný velmistr německé odborné vědy, Müllenhoff!†) Slovanských jazyků nezná, ale ve

*) Čechische Revue roč. 1908.

**) Deutsche und die Nachbarvölker.

***) A zároveň autor pěkného špalku „Gramatiky jazyka keltického".

†) Müllenhoff, Deutsche Alterthümer.

svém proslaveném díle o německých stařinách předvádí za to zcela „lehkomyslně nadhozené nápady“, srovnává nejnahodilejší podoby slovanského názvuku s německými a vyvozuje odtud dalekosáhlé vědecké závěry. Jméno řeky Vltavy na př. shledává být původu německého (Walddache) a má odtud zajisto, že Němci měli českou zemi dříve osazenu než Slované! A slovanská věda pokládá Müllenhoffa za vědeckou autoritu také v otázkách — slovanského starověku!...

Povězte, lidičky, kde počíná teď opravdová a povolaná „odborná práce“ a kde končí pouhý lehkomyslný diletantism? Kde je nějaká důslednost a věrnost ku přijaté zásadě? Kde zůstal náš statečný odborník a obhájce vyvýšenosti opravdového „vědectví“ naproti přehmatům „lehkomyslného diletantismu“? Proč nepropuká spravedlivým svým hněvem na pravém místě? Proč svůj zápal pro věc „seriósné vědy“ a svoji bojovnost odbornickou neobrací raději tam, kde diletantism začíná být vskutku nebezpečným a škodným, protože vystupuje jménem a vahou tak zvané na slovo brané — vědecké autority?

* * *

A ještě slůvko o diletantismu!

Není-li kultura dílo všelidské? A výsledky kulturné snahy nejsou-li všelidský majetek? Třeba se zajímati o svůj majetek! A tak už je vysloven existenční důvod i přirozené právo — diletantismu. Vzdělanec se zajímá o věci vzdělanosti. Má povinnost se zajímat. A protože kultura má své obory a těžko býti odborníkem třeba jen směrem jediným, nezbývá, než dru-

hými směry být aspoň diletantem. Život je celek a všecky obory po zákoně přirozenosti spolu souvisí, prostupují se navzájem. A práce všech oborů tudíž navzájem se podporuje, i — obmezuje. Možno-li být opravdovým pracovníkem svého oboru a nezajímat se o věci oborů sousedních? Možno-li být odborníkem v jednom a nebýt diletantem v oborech sousedních? A tak dílo všekulturné postupuje svým přirozeným chodem! Snaha diletantů podléhá kritice odborné, ale práce odborná zase, nemá-li zkostnatět v holý mechanism výkonu řemeslného, nutně podléhá kritice — sousedních diletantismů.

Jméno Kolín n. R. zdá se vašemu diletantismu nějak souviset s jinými názvy evropského místopisu. A ta souvislost by nasvědčovala, že staří obyvatelé oněch krajů pilně se zabývali kolovými stavbami. Názvy místopisné tomu nasvědčující mají rozhodný slovanský názvuk! Soudí tedy váš diletantism, ti staří obyvatelé že byli asi Slované. Odborník velmi se proto rozdurdil. Panující věda historická jinak vykládá původ jména.*) Odborník vtipkuje o vašich vědomostech historických.

Táže se vás, kde je jaký historický doklad, že by v kraji porýnském za staré doby vůbec

*) Pomocí latiny, rozumí se. Všecka vzdělanost tu počíná Římany. Založili na Rýně stanici Colonia, odtud prý Coeln = Köln. Před Římany tu nic nebylo. Zatím však je jisto, že Římané jen přizpůsobovali svoje jména místním názvům, které už nalezli. Tak Tergeste = tržiště, Brigantium = Březnice, Carnia = krajina, Aquileja = Voglej, Ravenna = Rovná a pod. Ještě ve středověkých listinách nachází se Kolínské pobřeží s názvem: Colinhove.

byly známy kolové stavby? Jestli dnes, ve zralejším věku znovu nahlédne do známé knihy Julia Césara „o válce gallské", najde tam věci, jaké kdysi na gymnasiu nemohly žáčka konečně tuze zajímati, ale které dnes zkušenému muži mohou způsobit — milé překvapení.

Množství měst v celé Gallii, od jihu na sever a přes vodu až do Britanie nalezl César opevněno. Dobývá města za městem a popisuje složení hradeb i způsob stavby (kn. VII., kap. 23.).

A na Rýně?

Sám výpis stavby Césarova dřevěného mostu přes hluboký a prudký veletok (kn. IV. kap. 17), stavby, provedené za horlivého přispění přátelských kmenů domorodých, svědčí o vysokém stupni techniky kolových staveb vodních okolního obyvatelstva tehdejšího.

Ostatek potřebné vědomosti o věci doplní odborníkovi trocha diletantského zájmu pro údaje oborů — sousedních. Německá archaeologie zná v krajinách porýnských stopy mohutných hradeb a příkopů, které se táhnou místy na míle cesty a tvořily patrně obvody určitých území. Příkopy opatřeny byly hradbou kolovou. Němci jmenují svůj objev „Römerwälle" a mají pro jméno svůj výklad. Německý výklad je velmi neurčitý. Pravděpodobněji možno tvrdit, že byly hradby ne římské, ale obranné dílo domácího obyvatelstva. Jméno technického prvku, z něhož byly složeny — jak už bývá — časem přešlo na celek díla. Slulo palice, palce. Palicemi (koly) ohražen obvod území. Jménem hradby pak časem označováno všecko ohražené — území. Obyvatelstvo zatím zněmčeno, zněmčen i tvar

starého slovanského názvu: „palce“ už vyslovováno — pfalz. A vyslovuje se posud.*)

Podle německých historiků jméno Pfalz prý pochází z latinského názvu obydlí okružních náčelníků: palatium! Název širokého obvodu podle jediné budovy? Trochu násilně přivleklý výklad! Leč, vyberte si!

Odborný termin vojenský pro kolovou hradbu, z franštiny přešlý do všech moderních jazyků, je stejného původu: palissade = palice.

Slovo není prý původem slovanské, ale kelto-románské! Vskutku, jsou v románských jazycích zbytky kořene: pal, palum = kus dřeva podél obroubený. Palác, palatin atd. jsou už odvozeniny. Ale všechny slovanské jazyky dosud zachovaly tvar i význam slova při plném životě. Pala, palka rusky znamená hůl, česky a jihoslovansky palce, palice rovněž. V duchu češtiny dodnes zachován pojem paličatý = tvrdý, vzdorný, schopný odboje.

Dříve než předměty své kulturné potřeby učil se pravěký člověk jmenovati, co mu bylo bližšího, než části vlastního těla? Dříve než podobu obroubeného dřeva jmenoval živý vzorek, podle něhož podobu urobil. Svůj vlastní prst, všemi slovanskými jazyky zvaný — palec! Zdali také — kelto-románsky?**)

* * *

*) Německému mluvidlu ostré p rádo přechází v pohodlnější pf: porte = pforte, pepř = pfepfer, pape, pop = pfaffe, palec = pfalz atd. A město Pforzheim na příklad — nepadejte na znak! jsou ještě druhé věcnější důvody, které volají po analogii! — možno právem míti za někdejši = Porjece, Pořečí neb Poříčany! Na naší Šumavě tak převlaka mezi Volary a Prachaticemi překřtěna = Pfefferschlag!

**) Příklad jeden za mnoho jiných. Podrobnější ohledávka třeba ukáže jiný výklad místního názvu správnějším.

Zdali starověcí obyvatelé Porýnska a Švýcarska nebyli vlastně Slované? Shledáváte důvody a zdá se vám, že se naskytují velmi pádné?

Bláhovina! Váš odborník je jiného názoru. — O těch věcech může usuzovat jen skutečný zasvěcenec vznešené bohyně Vědy (der hehren Göttin!)! Jen kdo přestoupil práh jejího chrámu, kdo zná obracet v předepsaných posvátných knihách,*) a dočetl se tam, čeho třeba vědět o starých a nových jazycích indoevropských, semitských a turkotatarských, o nářečích rhaeto-keltických a keltorománských, jenom ten ó, Sokrate...

A tak dále! Nevíte ovšem, kolik rhaetokeltštiny, semitštiny a turkotatarštiny váš milý strážce chrámu vznešené bohyně sám asi má nastřádáno ve svém malíku! Leda občas udá se vám nahlédnouti do příslušné literatury a tu je dost zábavno, kterak pánové odborníci ve svých projevech o překot tu jeden druhému navzájem vyčítají dokonalou těch věcí — nevědomost.

Jisto je tolik, ten los má společný bohyně moderní vědy se starými božstvy: chrám její dotud jen zůstává obklopen zástupem poslušných vyznavačů, dokud se nepotřebuje obávat vzpoury „nezasvěcenců", dokud věštby a příkazy božstev se nezpříčí příkazům — prostého rozumu.

A tu je náš případ!

Německá věda vykládá o věcech slovanské minulosti věci, které se nedají srovnat s prostou

---

Kolín snad prosté golín = holín, holina, holá neporostlá půda kamenitá. Viz skalnaté Gollink (= holínky) v Alpách, hole v Tatrách atd. Jinde Holešovy a pod.

*) — Vezmi jich devět, ó synku, a desátou sám z nich udělej!

*

znalostí slovanského světa přítomného a minulého, jsou v odporu se všední zkušeností běhů životných a staví se kolmo napříč zákonům — přirozeného vývoje. Jestli slovanská věda k vůli příjemnému sousedství cechovnímu „výzkumy“ své německé družky přijímá za své a jejímu postupu nadržuje, tím hůře pro ni! Ať si přičte následky. V září 1908.

PŘETRŽENÁ PAMĚT.

Život nedělný zjev! Věky letí, doba stihá dobu, jedna druhou potírá, vytlačuje, vyvrací, ale přítomno nerozvedně přec souvisí s minulem a přechází do budoucna. Proto je četba starých tak zajímava.

Ve staročeském dokumentu napadl vám zajímavý obrat:

— Leč by na sebe něco horšího potáhnouti chtěli, kteréž by je, kdyby v témž království déle se zdržujíce postiženi byli, n e š t ě d o v a l o...

Štědovati? Neštědovati?

Staročeské slovo! Dnes ho už nikdo neužívá. Čech mu nerozumí. Zabýváte se však trochu slovanštinou. A náhle se vám rozbřesklo. Dávno vám trčelo v paměti jihoslovanské: š t e d i o n i c a ! Dole na jihu, v Přímoří, jmenují tak své moderní peněžní ústavy, své s p o ř i t e l n y. Také Poláci říkají szczędić, spořit! A spořitelnám — „kasy oszczędnóśći“! A což my sami, neříkáme-li komu náhle připadla hromada peněz, že má — š t ě s t í ? A kdo má tolik nahromaděno, že může rozdávat a kapsy nezapíná, není-li za to jmenován

štědrým? A už staré slovo je vysvětleno! Štědovat! Štědit! Mluvilo se tak jindy v Čechách jako jinde ve Slovanech. A už rozumíte, co pisatel starého dokumentu chtěl naznačit.

— Kdo by (z vypovězených) déle v zemi se zdržujíce byli postiženi, nebudou horších věcí ušetřeni... (štědováni).

Štědovat = šetřit, střádat, hromadit, spořit! Spořitelna = štědilnice.

V Čechách slovo vymizelo, dole na Jihu se zachovalo. Tvořilo kdysi s jinými společný jazykový podklad. A se sty a tisíci jiných, podobných, vymizelých zde, jinde zachovaných, tvoří neklamný doklad dávné jednotné kultury. Neboť, což je jiného množství slov, než svědectví stejného množstva představ a pojmů? A množství pojmů, co jiného nežli obraz duchovného života určité doby?

Věta nahoře vytržena je z listu, zaslaného dne 21. července 1627 císařskými komisaři v Čechách pánům měštěnínům na radnici litoměřické v záležitosti vypovězeného „českého bratra", mistra Pavla Stránského ze Zabské Stránky.

Mistr Pavel, autor proslulého svou dobou spisu o Vší obci království Českého. Spis za zmatků pobělohorských měl obeznámit cizinu s věcmi českými. Proto sepsán latinou, jazykem tehdejší diplomacie. Nověji, s nemalou péčí přeložen a vydán Emanuelem Tonnerem.*) Pro dnešního čtenáře četba nadmíru vděčná.

* *
*

*) M. Pavla Stránského vypsání Vší obce království Českého. Vydal Em. Tonner. V Praze 1893.

A nejen po stránce jazykové! Latinský text u Stránského leda místy a pořídku proložen je českými slovy, jaksi dokumentárného rázu.

Za to vlastní obsah! Jaké průzory v bohatství a hloubku duchovného života národního minulých věků! Jak silné vědomí slovanské na příklad dýše ještě z toho archivného pomníku sedmnáctého století! Doba přec dávno spečetěné národní dekadence české!

— Jazyk jejich (Čechů) od řeči Rusů, Poláků, Chorvatů, Slovencův a ostatních národů jména slovanského *jenom nářečím* se různí, poněvadž pak jest krásný a bohatý i k rozpravám o *všech předmětech* způsobilý, tudíž *předkové naši* o jeho ozdobení, vytříbení, rozhojnění i na potomstvo přechování velice a šťastně se přičiňovali, ano i zákony jej zabezpečili . . .

Od věků vlekl se v Čechách o tom spor, jaký je vlastně poměr země české k německé říši? Autor sedmnáctého věku důkladně poučuje své čtenáře v té spletité otázce.

— Až po ten čas, co čtyřmi tisíci hřiven stříbra byv podmazán císař německý Jindřich, toho jména IV., když za sněmování ve Vircpurku, čili, jak jiní tvrdí, v Mohuči (r. 1081 anebo jak jiní r. 1072) knížeti Vratislavovi s přivolením papeže římského důstojenství zvýšil . . . z knížete učinil jej králem . . . Nehádáme se, takovým-li hodnosti do Čech uvedením a z něho pocházejícím krále s panovníky německými mnohem *častějším obcováním* a dvoru císařského následováním *zlepšilo či zhoršilo* se položení země: anoť snad *panovníkovi* přineslo více slávy než *obci* české *užitku*, ba

spíše se zdálo, že bylo to jakousi Dalilou lstivou, kterouž svobodný Samson vlákán byl v osidla německá...

Mnoho hádek bývalo o to, zdali skutkem Čechy octly se v povinné závislosti k říši? S podivuhodnou znalostí dějepisné i právnické literatury autor 17. věku snáší doklady a data nasvědčující, že Čechové dle práva, pravdy i skutku pro všecky časy zachovali svou samostatnost a vždy své panovníky dle starého zřízení svého sobě volili, nikoliv je z cizí vůle či moci přijímali.

Staré zřízení! Starý mrav a zvyk! Nejvýmluvnější, ježto živý památník dávného kulturného poměru!

— Tento tedy jest způsob správy veřejné u oných Čechův... Obřady, kterak na panovníky vznášela se vláda... nepovždy byly tytéž. Za dob nejstarších, před Přemyslem i po něm, kdy lid český ještě odvrácen byl od náboženství křesťanského, obřad býval kratičký... Dávní předkové naši pohanští, jakož i před založením biskupství pražského, žili pod několikem knížat křesťanských, přestávali na tom, že k Jezerce, studánce pod Vyšehradem, všecko množství lidu svolavše...*)

K otázce, zdali na trůn český ode dávna platilo právo dědičné či volebné, autor

---

*) Zde vydavatel Stránského, Emanuel Tonner, přičiňuje důtklivou poznámku: — Bylo by věru na čase, aby místu tomu (Jezerce) věnováno bylo něco pozornosti a péče, aby vyvázlo ze zanedbání, kdo ví kolikavěkého, jež...atd. Poznámka z r. 1893. Kde bylo dle pověstí vlastní stoličné místo dávných knížat českých, dnes snad už nikdo neví. Činžáky rostou pod Vyšehradem ze země, paměť dávných věků zapadá.

sedmnáctého věku přivodí i vážné hlasy cizinců, kteří výslovně uznávají:

— že Čechové, Poláci, Dánové a Tataři, ačkoliv žádnou mocí vyrvati si nedají právo volebné, přece za to mají, že synům (králů vlastních) před jinými sluší dáti přednost, aby vymýtily se kořeny válek domácích...

Tak soudil na př. znamenitý svého času světový právník Bodin. Anebo jiný zástupce širšího tehdy názoru učeného světa, dějepisec vlašský Jovius (16. stol.).

— Čechové nikoli z krajanů, nýbrž z národů cizích, koho udatností a spravedlivostí soudí býti znamenitějším, dle zřízení starodávného za krále si volí, takže království podává se někdy Uhrům, někdy Polákům, i (jak právě vidět) někdy Němcům...

Tak posel krále Jiřího, Albrecht Kostka z Postupic, vyřizuje prý polskému králi Kazimírovi:

— Že král Jiří, pomíjeje vlastních synů svých, některého ze synů jeho po úsudku stavův českých za nástupce svého ustanovuje, nikoliv snad z práva dědičnosti, které nemá průchodu u národa svobodného, nýbrž z prazvláštní Čechův ke Kazimírovi příchylnosti...

Tak v šíř i v dál, doma i v cizině bylo hluboce v pověsti založeno vědomí o starobylosti českého státoprávního obyčeje, dochovaného z dob nejstarších. Že svým pojmům a představám státoprávním staří Slované se nenaučili teprve od svých sousedů Němců, bystrý pozorovatel Dějin je si vědom:

— Teprv po několiku věkův Karel Veliký, dle národnosti Frank, nikoliv Němec, uchvátiv

moc císařskou v krajinách západních... strojil prý sice úklady svobodě země české, z Bavor syna svého Karla s rukou brannou vypraviv... Rovněž prý nikdo popírati nemůže, že léna a práva jich (německá) původu jsou mnohem novějšího než obec a zřízení Čechův...

O doklady vědomí té dávné kulturnosti národa žádná nouze! Autor sedmnáctého věku snáší jich pro své zahraničné čtenáře celou knihu.

* * *

Vždy ovšem první nasnadě bývá námitka, pakliže věci vzdělanosti dávných předků slovanských jsou tak jisty, čím to, že o nich nezachováno nikde bližších zpráv?

Také Stránskému byla známa námitka. Odpovídá na ni.

— U starých Čechů až příliš zanedbáváno písemnictví a ti, kteří se jím obírali, písmen neznali jiných než rutenská. Písmena římská a ta, jež nyní jsou ve zvyku, jakož i latina, začaly vcházeti v užívání teprve za Boleslava Pobožného... jenž byl původem, že písmo rutenské*) vytratilo se u nás úplně...

Stará kultura slovanská měla své písmo: ale nespočívala na něm jako moderní vzdělanost na svém. Byla jiné povahy, než nová řecko-latinská, jež po ní ovládla Evropu. Prostá kultura života a podání, ducha i paměti, podobná oné, o níž vypravuje César ze Staré Gallie. Písmo ustanoveno jen pro jisté účely.

---

*) Stránský myslí patrně písmo runové.

Nebylo Gallům dovoleno užívati písma v záležitostech náboženských nebo jiných vyšších potřebách národa. Nová vítězná kultura za to byla na písmu přímo založena. Pojem vzdělanosti časem tak dokonale srostl s představou písma, že jedno bez druhého nedalo se myslit. Stopy staré předchozí vzdělanosti byly brzo zaváty a vzpomínka na ně vyhlazena. Záhy se ustálila víra, co před tím panovalo, že byla jen nevědomost a surovost. A na té víře novověká Věda založila své — vědomosti. Nemohla prý být vzdělanost, kde o tom nebyly — písemné zprávy. Tak se stalo, že s národy slovanskými evropská vzdělanost počítá teprve od středověku, kdy jméno jejich písemně zaneseno. A novodobí Slované, věrní vychovanci té nové pomlouvačné kultury, sami tak počítají.

Jak jinak než starou vyspělostí kulturnou možno vysvětlit, že Slované tak rychle a hravě si začali osvojovat vymoženosti nového světla, které vzešlo? Kam jen písemné památky sáhají, chtivost a nenasytnost po cizích novotách byla u Čechů příslovečna.

Také Stránský se jí dovolává.

— Neboť rovněž nejapným nebyl onen malíř, jenž na obrazích vypodobiv domácí kroje národa každého... Čecha prý samého představil nahého s balíkem sukna u nohou a pravil prý, že mu ponechává svobody, aby když co chvíle v jiném a jiném kroji si libuje, sám se ustrojil dle zdání svého...

Anebo, jak jiný posuzovatel trefně podotkl:

— Tytéž má s opicí mravy dávná Čechie, dělát, co zřela, jiný že dělal, i zavrhuje kroj starodávný...

Také kultury jdou po zákoně zjevů životných. Když vyčerpala svou vlastní sílu tvůrčí, ochotně se dává na pospas nové svěží síle, nastupující vládu. Zmítána bez sebevlády jen od podnětu k podnětu se kymácí. Příznak vší — dekadence.

Tak skýtá vzácné dílo starého vlastimila dnešnímu čtenáři látku dvojnásob nítivou a vděčnou.

V červnu 1909.

TYP.

O letohrádku Hvězdě.

I.

Známá slabůstka! V cizím městě zběháš za den kde jaké museum, galerii, kostel, palác, zříceninu, co jen průvodci napadne, doma po léta obcházíš nejvzácnější památky, ani nevzhlédna.

Onehdy za Strahovskou branou známý vám padne do rukou. Byl procházkou ve Hvězdě. Všecek nadšen se vracel.

— Ach, letohrádek! Jaká vzácnost! Znáte přec?...

— Vím, vím. Šestnácté století, romantická historka, stavební kuriosita...

— Nejvzácnější renaissance!

— Tak, tak. Říkají.

— A jak zachovalé všecko! Ku podivu! Nevšiml jste si?...

— Nu, víte, ve Hvězdě jsem byl nesčíslněkrát. V lese, rozumí se, v hostinci. Do letohrádku jsem se nedostal Prosím vás, pustý objekt, bývalá prachárna!...

— A hotový klenot. A co je nejlepšího! Nepatrný náklad by stačil a vše by mohlo být obnoveno. Okolí Prahy mohlo by získat okrasný předmět prvního řádu.

— Což dělat!

— Dalo by se dělat! A nic by skoro nestálo. Jen ruku vztáhnout!...

* * *

Zvyk, pelech nepravosti. Zvykli jsme té pustotě okolí za bývalou Strahovskou branou. Ani si nedovedeme představit, že by tam mohlo být jinak.

— Prosím vás, co tam? Straší tam holé stráně a skály!

A přece i v těch končinách bývalo kdysi ladně. Krajina byla lesnatá, bylo plno vinic, byly úpravné aleje. A na konci, daleko na konci hřebene byla krásná obora plná zvěře. A ve středu obory rozkošný letohrádek. Zlatá hvězda nad vysokou, štíhlou střeší svítila do kraje. Vojna vše zpustošila. A dlouhé neřády v zemi. Nové pokolení přišlo, vyrostlo v poušti. Zvyklo trudnému pohledu. A na konec se domnívalo, že tak bývalo odjakživa. A my jsme zdědili tu bezpamět, nevědomou a truchlou soběstačnost.

— A proč by mělo být jinak?

Holedbavost pokolení je úžasná. Vždyť o pustém letohrádku dlouho se ani nevědělo, kde se vlastně vzal. Leda temné pověsti kolovaly. Prý někde za neznámých dob ta stavitelská podivnůstka vyrostla ze země. Proč a jak? Snad jako rostou ze země skály a houby.

— Teprve v novější době, listinami v Inš-

pruku nalezenými, dokázáno, že obora založena r. 1534 králem Ferdinandem a lovecký hrádek r. 1555 arciknížetem Ferdinandem, místodržícím království, později panovníkem tyrolským, jenž proslul náchylností svou k Čechům, jejichž jazyku od matky své, Anny Jagelovny, blahé paměti, se naučil....*)

Dnes historka známá i dětem. Tajná láska knížecího synka ke krásné dcerce občanského rodu! Romantická historka.

A k tomu bližší údaje.

— Arcikníže pomýšlel, kde by svoji milovanou bytost blízko Prahy usídliti mohl. Vypukla válka s Turkem. Na Hradčanech zastavili stavbu Belvederu pro nedostatek financí. Arcikníže povolal zahálející umělce do nové obory a zde podle svých plánů, na místě, jež sám vyměřil a sám první v základy zakopnul, nechal budovat letohrádek v podobě šestipaprskové hvězdy, hvězdě — srdce svého.

A vnější obrys stavby!

— Nejkrásnější sloh renaissanční: původně vysoká střecha, ozdobená bání s lucernou, na vrcholu orel a nad orlem zlatá hvězda. Vchod obrácen k jihu a před ním rozsáhlá prostora v pestrou lučinu proměněna, kde konány turnaje, rytířské hry a slavnosti lovecké...

A z rozkošného sídla jaká vyhlídka!

— Na sever kuželovité vrchy Středohoří s Milešovkou, v popředí Říp a za ním Radobyl u Litoměřic, mohutný Ještěd a homole Bezdězu a Rálska až ke věkovité hradbě Krkonošů...

---

*) Průvodce Hvězdou. Nákladem „Zveleby libocké“.

A úprava vnitřku?

— Vyloženo vše mramorem, dlaždice různých barev, sochy, vázy, slohový nábytek a čalouny. Umělecká výzdoba drahocenná...

— A po všem dnes ani stopy, rozumí se...

Právě naopak! Pouhý předsudek a šeredný zvyk leda zdržovaly od návštěvy. Zanedbaný vnějšek, zpustlé okolí „bývalé prachárny“ vzbuzovaly domněnku, že také vnitřek asi není povšimnutí hoden.

A zatím?

— Nejpracnější výzdoba je právě nejvíc zachovalá. Stropy dvorany, chodeb i komnat! Množství polí, do nichž mistrné ruce současných umělců kouzlily výtvory své fantasie, práce, jež povolaný znalec prohlásil přímo za „největší poklady renaissanční dekorace v celé střední a severní Evropě“....

A ty poklady že bylo by lze získat a znovu vrátit životu? A rozkošný letohrad že bylo by lze vzkřísit v někdejší podobě a kráse? A okolí oživit někdejší bujarostí?

Ještě hádanka! Podoba budovy! A jméno! Hvězda! Kde se asi vzalo?

II.

Před padesáti lety připadal návštěvníkům tak podivným nápad:

— Prachárna v podobě hvězdy! Proč právě hvězdy?

Dnes není otázka inteligentům jasnější. Letohrádek! Buď si, jenom nač ty paprsky v půdorysu? Krásy a půvabu to budově nepřidá. Ani

zvlášť praktické to není! Spíše naopak. Co tedy? Renaissance? Ta přece podle toho druhu pravítka nestavěla!

— Zbývá rozmar knížecího objednávce. Určil staviteli půdorys. Takový a ne jiný: do hvězdy! Proč asi?

Otázka zaměstnávala každého, kdo se před budovou zastavil, kdo její historií se zabýval.

— Co mu (arciknížeti) zavdalo příčinu právě k tomu neobvyklému tvaru, není zjištěno... Možná však, že zvláštním způsobem tím poctit chtěl jméno zvěčněného královského architekta Stelly, jemuž byl nakloněn. Znamenáť „stella" vlaštinou h v ě z d a...*)

Na počest architekta? Docela nepodobno pravdě. Princové nestaví zámečky na počest svých zřízenců. A chvilkový rozmar urozeného objednatele, jenž za prázdné chvíle rád čmárá na papíru kresebné motivy a hříčky? Ještě méně. Objednavač, který si přeje stavbu co možná vkusnou a úhlednou, nepoloží z pouhého rozmaru podmínky, jaké by jeho záměru samy překážely, úkol stěžovaly, vlastní plány a kombinace křížily a přerušovaly.

Ne-li rozmar, co tedy?

— Snad nějaká vnější, neodkladná okolnost? Taková, že by tvarebnou podmínku jaksi předem, velitelsky vymáhala?

— Jaká asi okolnost?

— Žádoucí světlo mohly by snad poskytnout listiny archivu blízkého kláštera Břevnovského. Pozemky zámku a obory Hvězdy náležely kdysi klášteru. Kdyby tak na jevo vyšlo:

---

*) J o s e f S v á t e k: Královský letohrádek Hvězda.

místo, kde vybudován hrádek, mělo ode dávna — své jméno!...

— Jaké jméno? Hvězda?

Ne-li tak, možná, jinak. Na všechen způsob významně, jak u jmen místných už bývá!

* * *

Není místo jako místo. Mají místa svoji polohu, své zvláštnosti, svůj význam. Také bod, na němž se vypíná hrádek Hvězda, je pozoruhodný.

— Rozhlédneme-li se kolem, musíme přiznat, že nemohlo v celé oboře být lépe voleno... Zadní část obory, jež rozložena po rovinaté vysočině, spadá příkrým svahem k údolu před Ruzyní... Odtud rozvírá se rozkošná vyhlídka na západ od Bílé hory, na sever lze zříti malebné vrchy českého Středohoří a k jihu Brdy s lesnatými vrcholky. Tím krásnějši pak byla vyhlídka s hořejších pater letohrádku...

Tak líčí Průvodce.

Pěkný rozhled! Vítaná věru přednost zámečku. Byly však doby, kdy výšiny s dalekým rozhledem bývaly vyhledávány obyvatelstvem z jiných popudů, než pro rozkoš z pohledu do kraje. Za všech dob mívaly vrchy v kraji svůj význam vojenský, především obranný. Obzvláště vrchy s rozhledem!

— Potom přijdeš na pahrbek boží, na kterém je stráž filištínská... čte se už v Písmě.

Držeti vrch, nabýti vrchu nad nepřítelem bylo úkolem taktiky od nejstarších časů. Platí podnes. „Míti vrch" co možná ještě dříve, než bitva započne, bylo vždy snahou rozvážných vojevůdců.

— I položil se Saul n a p a h o r k u Hachila, kterýž jest proti Jesimou při cestě... Saul pak spal, jsa vozy otočen, lid také ležení svá měl vůkol něho... I. S., 26.

Nápodobně vojska všech časů, zemí a národů. Náš starý Cosmas vypravuje, jak došlo na srážku mezi Lučany Vlastislavovými a vojskem vyšehradským u Turska.

— Přišli na pole od obou vojsk umluvené, ale (Vyšehradští pod Tyrem) d ř í v e opanovali v r c h, s něhož by viděli nepřátele, ani přicházejí...

Tenkrát všecka vlast rozdělena byla na drobné obvody. Bojovné mužstvo mělo předem ustanoveno vyvýšené m í s t o, skýtající za boje své výhody. Zde shromažďovalo se mužstvo v dobách nebezpečných nebo za chvíle poplachu, kdy nepřítel hrozil. Vojenské pravidlo tak se vžilo v obecný život, že se stalo obyčejem a na konec jako starý zvyk zachováváno a provozováno s důvěrou až — pověrečnou

Bojovný kníže Lucký posmívá se proto u Cosmy svým sokům:

— Darmo se chytají k o p c ů, kterým se nedostává sil a válečného umění! Neprospěje k o p e c, když srdnatost mdlá jest...

A obyčej, shromažďovat se na vrších, zachoval se v lidu ještě dlouho, kdy už vlastní vojenské zřízení j i n é bylo.

Ještě z dob husitských zaznamenávají Letopisy:

— A ještě za krále Vácslavova zdravie počínali se lidé s b i e r a t i n a h o r y a přezdívali těm horám jména n o v á, onné Oreb, jiné Beránek, jiné Tábor...

Jinak měly vrchy svá stará, od věků donesená jména. A mnohé z nich velmi nápadná. Dosud možno je v nejširším kraji stopovati. Jména Strn, Strm, Střem, Strmec, Strmice, Strmava, Strmina, Strmčina, Středmšina, Třemšín, Třemošná a pod. Vždycky výšiny s velkým rozhledem, po té či oné straně strmé, schopné obrany. Strmiti, strmljeti, střemit znamenalo spěchat, hnát se, letět, proudit (stremlenije, střemhlav). Místo, k němuž spěcháno a kam čelil všechen ruch shromažďovací, slulo patrně strm nebo strn. Míst a jmen toho rodu je nespočet v kraji, počínaje našimi Šternbergy až po Strmbregy daleko na jihu, v Alpách, Stahrembergy, Sturm-, Strom — a jiné —bergy v bližším i vzdálenějším sousedství.

Také místo, kde postaven letohrádek Hvězda, souhlasí všemi vlastnostmi své polohy.

— Až budou jednou psány dějiny válek v Čechách, bude v nich Hvězda s okolím hrát význačnou úlohu... neznáme v dalekém okruhu metropole české místa strategicky důležitějšího... praví uvedený spis.

— A název Hvězda?

— Možno už snadno vyložit!

Němečtí mnichové břevnovští v šestnáctém věku měli své vinice na místě, zvaném od stara Strn. Co název znamená, nikdo v lidu už nevěděl. Mnichové jen slyšeli a vyslovovali po svém způsobu Strn = Stern, Štern. Bylo všecko tak přirozeno! Jestli později, za krátkých sto let mohla vymizet všecka paměť někdejšího účelu, smyslu i významu uměleckého díla, jestli mohl být zapomenut původce, umělec i tvůrce nákladné budovy, která zbyla — jakž neměl tenkrát,

po tisíci a více letech být zapomenut nějaký způsob života, po kterém na místě nezbylo památky mimo prázdnou slupku holého názviska? Strn-Štern! Nu a s prodejem pozemku přešlo jméno z klášterních listin do zámeckých na hradě pražském. Zde pak snivý princ, budoucí majitel zámku, nalezl jméno i podnět k tvarebnému motivu zamýšlené stavby. Říkalo se místu štern = hvězda. Nikdo dávno nevěděl, proč. Byl v tom jakýs tajemný pokyn. Tajemno vždy láká.

— Ať má jméno příště svůj důvod! řekl si princ.

A tak příští královský lovčí hrádek dostal do vínku svoji trochu nucenou podobu půdorysu. Dávný Strn stal se — Hvězdou.

* * *

Břevnovští mniši patří do Broumova. Klášter má tu pěkné panství a na jeho pozemcích ještě jednu — Hvězdu.

Zase lovecký hrádek! Skromnější sice, ale skvostně položený. Je ukryt v lese na samém srázu pískovcového hřebene mezi Policí a Broumovem. Přišels lesem, staneš na mýtině. Ejhle, zámeček jako v pohádce! Dveře jsou otevřeny. Vejdeš do okrouhlé síně. Nic netuše přistoupíš ku protější skleněné stěně a zaražen stajíš dech. Před tebou nádherný pohled do broumovské kotliny a u tvých nohou strmá skalní propast. Smělá stavba! Libo-li, možno se uvelebit na rozkošném místě. Je tu několik pokojů zařízeno pro hosty. Poličtí a Broumovští rádi sem podnikají výlety a po celé léto bývá tu velmi živo. Zámeček je vlastně hájovna a hajný je zároveň hostinským.

*

— Kdo postavil hrádek?

— Kdož jiný, než majitelé panství, broumovští páni.

— Proč říkají hájovně Hvězda? Je to letohrádek běžného slohu, kterému se říká švýcarský. Nic na zevnějšku nepřipomíná podobu hvězdy.

— A přece Hvězda! Vlastně Strn, Stern — Štern...

Kde a jak se berou jména! Praví se, někdy ve dvanáctém věku mezi šlechtou českou najednou že se ujala móda, sobě a svým hradům dávat německá jména. Tak Diviš z Divišova jednoho dne se vyklubal jako — Šternberk.

— Zdislav, syn Diviše, před r. 1242 založil hrad, jejž nazval Šternberk podle tehdejšího zvyku šlechty a podle osmihranné h v ě z d y ve znaku... praví poučka.

Historka toho hvězdnatého z n a k u podobá se tu navlas historce hvězdnatého p ů d o r y s u panského zámečku u Břevnova.

— O s a d a zdejší slula původně S t ř i m e l i c e... praví dále poučka o Šternberku na Sázavě.

A Střimelice patrně proto, že ležely na Strmb ř e h u či b r e g u jak slulo tehdy množství podobných míst v kraji, jež slují dnes Šternberky, Štramberky a pod.

* * *

Osud Hvězdy! Typická ukázka osudu všeho, co souvisí s tajemnými n á z v y v k r a j i. Zaváté stopy zapomenutých dějů. Ani Věda nechce o nich slyšet, protože nemá o tom „nic písemného". První zprávy o Šternbercích jsou z 13. století. Co

před tím bylo, nikdo se nestará. A Hvězda? Sotva tři století minula a lidičky už si něco povídali, že ji bezpochyby postavil... Kdo že?... Inu, prý asi... Jiří Poděbrad.

Strmy, Strny, Šterny — zbytky starého válečného zřízení v zemi! A když starého zřízení, tedy staré vzdělanosti!

Jak staré asi?

Rozhodně starší, nežli kam sáhají „písemné zprávy", tak drahé naší milé Vědě! A mnohem, mnohem starší, nežli kam dosáhne obvyklá naše představa o středověku. Souhlasné názvy nejsou obmezeny na oblast českou. Šíří se daleko do sousedství a dál až do končin vzdálených. A zřízení bylo slovanské, protože názvy jsou slovanské. Běžné zprávy ze středověku a starověku arci nic o nějakém zřízení a žádné slovanské vzdělanosti nevědí.

— A proto nic takového nebylo! usuzuje Věda.

A drží se svých „písemností" a věří prostě pohádkám, které se tam o starých Slovanech vypravují.

V říjnu 1910.

ZE STARÉHO CESTOPISU.

Není turistika zálibou teprve včerejšího data. Ušlechtilý sport tyčil sebevědomě své heslo už daleko v minulosti. Úvodem ke známému cestopisu Mandevillově, literární sensaci evropské z konce čtrnáctého věku, poznamenával překladatel:

— A protož, ktož vysoké mysli jest, ten nemá dosti na jediné samé zemi známosti, pro něžto některý putuje v rytieřství ve mnohé

země, druhý pro náboženstvie, třetí pro kupečstvie, čtvrtý aby divy opatřil, pátý pro milost a jinú příčinu...*)

A těch, kteří „neměli dosti na jedné zemi známosti“, bývalo za všech časů hojně. A kdo se z cesty vrátil, maje o čem vypravovat, nacházel vždy hojné posluchače a čtenáře. Cestopisy záhy postoupily na oblíbený druh literatury. Nejčastěji ovšem putováno tehdy do Svaté země. Jenom českých cestopisů do Palestiny, z dob nejstarších až na naši, je slušná knihovnička.

A příznakem čistě evropské civilisace byla turistika. Obyvatelé jiných dílů světa nevydávali se na cesty.

— Protož v Indí jest bez čísla mnoho tvrdých hradóv a měst a tak mnoho lidí. Ale ti jistí lidé jsú nám neznámi pro dvojí příčinu: nejprve, že nikda nevyjíždějí z své země...

Evropané vyjíždějí. Vždy vyjížděli.

* * *

Zajímavá kniha, ten starý cestopis ze čtrnáctého věku! Autor sám nikdy ani nebyl v krajích, které popisuje. Složil svůj spis podle spisů jiných. Sestavil jakýsi souhrn cestovných vědomostí své doby. Tuze ve zlé mu to vyložila moderní kritika. Pro ten vzdálený věk nemá výtka ani pravého smyslu. Vydávat knihy nebylo tehdy ještě industrií, tím méně spekulací.

Autor, pravda, četl mnoho cestopisů a zhotovil z nich nový, nikoli však proto, aby někoho

---

*) Cestopis T. R. Mandevilla. Vydal dr. Fr. Šimek. Světová knihovna.

oklamal, nýbrž prostě, aby opatřil dílo nové, dle názoru své doby bohatší a zajímavější. Sama sebe žádným cizím peřím nezdobí, sám se za cestovatele nevydává.

A tak i dnešnímu čtenáři veskrz zajímavým jeví se obraz, prostřed věku čtrnáctého, kdy ještě nebylo pomůcek zeměvědných a lidičky leda jak tak v hlavě si srovnávali, co kde o krajích zámořských slyšeli. O tvaru zeměkoule a jejím poměru k ostatním planetám nebylo ještě pravého ponětí. Čtvrtý a pátý díl světa nebyl ještě objeven.

— Neb veškeren svět jest na t r é rozdělen neb jedna částka slove Evropa, druhá Asia, třetí Afrika! A Libya a Afrika jest jedna věc...

Jiné zprávy zněly méně přesně, mnohé dost fantasticky. Vedle poměrů čistě zeměpisných zajímaly nejvíc otázky přírodopisné, životopisné a kulturné. Čím báječnější zpráva, tím horlivější víry docházela. Hrůzostrašná líčení měla vděčné čtenáře. O lidojedech v dalekých zemích tuze rádo se četlo. O takových, jakými byli na př. obyvatelé „ostrovů Doden“ (Todten-Inseln?) Kde lidé „jedie mrtvé těla člověčie“.

— Neb chtie tomu, když by to tělo červie jedli, by tiem déle jeho duše muky trpěla...

V jiné zemi zase „nečistí“ lidé se nacházeli.

— Nebo druzí své přátely nemocné věšejí na stromiech, aby tu zemřeli, řkúc, že jest mnohem lépe, že jich přátely ptáci snědie, jenž boží andělé jsú, nežli červové...

Obraznost cestovatelú přečasto vídala neslýchané věci.

— Na jiném kraji té země jsú lidé bezhlaví, mají oči na ramenú a mají ústa na prsiech a ta

jsú upósobena jako podkova; a slove ten lid Blomenen...

Čtenářům připadalo tak jasným, co bylo černé na bílém. Byli povděčni za poučení, které tak mocně dojímalo.

— V zemi Cadilla (mezi Indií a Katajem) roste jedno ovoce na stromě, věčšie nežli tykev; a když je rozkrojí, tehda naleznú v něm zvieřátko, jenž krev i maso má jako malé jehňátko rumné, a z tohoť dělají velmi dobré krmi...

Však vedle fantasií čistě dobových nalezne dnešní čtenář i množství přesných údajů zcela nabádavých. Dávno před rozvojem domněle moderních našich pojmů národně hospodářských naskytá se tu zpráva o Tatarech v Asii, kteří mají své — papírové peníze.

— Všickni málo dbají na stříbro, leč stavenie jím okrašlují anebo do cizích zemí šlí za jiná kupečstvie... A proto tu nejde ižádný peniez střébrný ani zlatý, ale mají své znamenie s jich písmem; ten tepú na kóži nebo na papier... a za to kupují vše, což třeba...

Na každé stránce objemné knihy takový doklad, hodný paměti. Cukr na příklad není včerejší ani výrobek ani slovo. V Jobově mají horu, na níž roste manna, nebeský pokrm.

— A rosteť od studené rosy, kterážto slazšie jest nežli která stred nebo cukr; a stydneť málo, žeť tvrda bude a pak ji sbírají...

Holubí pošta dávno prostředkuje styky do dálky.

— V té zemi umějí holuby navésti, že nosie listy z jedné země do druhé...

Také inteligence rozmanité zvěře pro služby člověka cvičena od nepaměti.

— Také v té zemi chovají mnoho vydr pitomých a pak jimi ryby lovie, jakožto zde s chrty zajíce...

Převděčná četba!

* * *

Ty „pitomé" vydry hned si zaškrtněte. Pomníček jazykový! „Pitomý" nám dnešním Čechům znamená hloupý. Ve čtrnáctém věku mělo slovo v Čechách ještě svůj všeslovanský význam. Pitat, izpitat, vyptávat se, zpytovat znamenalo vyzvídat i — vychovávat. Methoda výchovná byla tázací. Pitomac dodnes Rusům i Jihoslovanům znamená chovance, žáka. Pitomá vydra = vychovaná, ochočená.

Jiný výraz vám napadl.

— Najupřímniejšie cesta někam!

Dnes „upřímnost" platí nám leda smyslem přeneseným. City a vztahy nitra, smýšlení, láska jsou nebo nejsou upřímny. Staří znali slovo ještě v prvotním, geometrickém smyslu.

Život jazyka! Slovo během věků mění smysl, nabývá nového, nebo docela ztrácí všechen. Staročeské památky jsou plny dokladů, jak kdysi v dávnověku v Čechách myšleno a mluveno stejným jazykem, jako jinde na severu a jihu slovanském.

— A zkrze tu zemi nemohou projíti... neb jest ta země plna hadóv, štiróv a jiných žižel, že každý host musí tu zahynúti...

Host! Ještě po starém smyslu. Ne, koho u sebe hostím, jako přítele, ale příchozí vůbec, nedomácí člověk, cizinec! Polákům dodnes gościniec = silnice, cesta, po níž cizinci

přicházejí. Rusům gostinnoj dvor = dům cizích obchodníků.

Čím dál nazad do starých památek, slovanské jazyky jsou si bližší.

— Ty země mají těžkú řeč a hrubú, pro něžto mají viece slov ve své abecedě, nežli jiní...

Zde slovo ještě tolik, co písmena!

A obratů staroslovanských *) na každé stránce.

— Také ten jistý obraz jest postaven na velikém mosazném slúpě...

Byli umělci staří Slované. Vystižený uměle tvar, podobu, tvář nazývali obrazem. „Obrazovati" druhým Slovanům podnes znamená vytvářet, vzdělávat, osvěcovat.

---

*) Vykládají to jinak. Mluví se o těch oněch jinokrajných „vlivech" slovanských. Ve starých památkách českých nacházejí se slova, tvary, obraty jinoslovanské a mluví se o polonismech, jihoslavismech, moravismech a pod. a vyvozují se odtud rozličné úsudky. Je to šablona přijatá z poměrů zcela novodobých. Stejným právem dalo by se mluvit o „čechismech" ve starých památkách ruských nebo bulharských. Čím dál nazad do věků staré památky různoslovanské jsou si jazykově navzájem bližší, všem kmenům srozumnější. Staré památky ruské nebo srbské jsou českému čtenáři snadněji přístupny než novodobé. A podobně české Rusovi nebo Jihoslovanu. Kdyby se našly písemné památky slovanské o tisíc let starší, ze třetího nebo prvního století po Kr., vyšlo by na jevo, ať ze Severu či z Jihu, z Východu či Západu, že jsou si téměř rovny. Nejstarší pomníky jazykové, názvy krajinné, jsou totožny v nejstarších oblastech. Jsou slova, tvary a obraty, jež plně se zachovaly při životě u kmenů od sebe nejvzdálenějších, u Čechů a Bulharů na př. Jiné zase se vytratily třeba v nejbližším sousedství. Se slovinským horalem v jižním Štyrsku český turista se sotva domluví. Za to v Rezii, v kotlině vzdálených Alp benátských cítí se jako doma! Tedy nikoli staré vlivy, ale dávná jednota vysvětluje pozoruhodný zjev.

Možno tak sestavit celý slovník, nejzřetelnější doklad pravěké společné vzdělanosti Slovanů. Těmi srovnavačkami mezislovanskými stává se četba našich domácích staropísemností teprv jak náleží zajímavou!

V červenci 1913.

HLUBINY SLOVA.

Také vám kdysi nevoněly ukázky starého písemnictví! Ať verš nebo prósa, ať století třinácté nebo patnácté, ty staré skládačky zněly vám tak neforemně. A tak prázdně! Mládí má svoje mlsnoty a choutky. A podle nich odměřuje svoje uznání a svoji přízeň. Měli jste sice v předepsané úctě ty ctihodné pomníky smýšlení a vkusu dávno zapadlých dob, ale neshánělí jste se po nich tuze.

Léta plynou, vše vůkol se mění. Sami, nevíte jak, jste se změnili. A ku podivu, těm zhrdaným kdysi odkazům minulých věků přišli jste znenáhla na chuť. Ve chvíli prázdně vracíte se k nim rádi. Dychtivě probíráte obsah i formu, objevujete vnady a zajímavosti, kde jindy po nich nezdálo se ani potuchy. Je vám jako za lesní procházky někde v horách. Za každým obratem nový průzor do netušených dálek a hlubin se otvírá. A houštinami pojmů a tvarů staročeských vidíte prokmitávat svity a tuchy zapadlých obzorů dávné — slovanštiny.

Vždycky za ruské četby, kdykoliv se naskytlo, bývalo vám nápadno slůvko snabdiť, snabžáť, snabženje! Jaké, u čerta, slovo? Konečně smysl dost známý! Snabdiť, pečovat, o něco

se starat, opatřovat něco. Však ten cizotvarný, pranezvyklý z v u k, kde se asi vzal?

Obrátili jste se na svého ruského vševěda.

— Skažitě, mileňkij, „snabžáť“! Kakoje eto slovo? A je-li vůbec ruské?

— Da, da! Nastojaščije russkoje slovo!

— Ale původ jaký, povězte? Slovo zní tak podivně! Máte konečně v ruštině tolik tatarských slov! Snabženje! Ne-li naposledy tatarské slovo?

— Kaněčno! Pačemu nět! Pusť tatarskoje!

Nezvěděli jste mnoho. Ale slovo se vracelo velmi často. Je vskutku velmi běžno v dnešní ruské próze novinářské i odborné. A kolikrát se naskytlo, po každé tak znělo, jako by zahaleno temnou rouškou.

Až někde zablýskne a slovo objeví se v novém světle. A jak a odkud blýsklo!

Probíráte se dvacátou pátou kapitolou „Besedního čtení“ našeho středověkého mystika. A hle, z čista jasna, jaký obrat!

Štítný vykládá dětem o třech dnech milosti, jež prý vzejdou člověku třemi světly moudrosti božské:

— V těch dnech móž snad býti ono slovo rozumíno, ježto praví: toť jsú dnové, ježto je s n a b d ě t i máme...

Ejhle záhadné ruské slovo! A zde, v textu českého klasika čtrnáctého věku!

A hned i žádoucí výjas.

— Toť jsú ta tři světla, ježto mají v nás tři dni učiniti, v nich majíc světlo, dělati máme, donidž noc nepřijde...... A takový v pravdě bude moci říci: já s p í m a b d í mé srdce......

B d í t i ve s n u ! Snabděti! Tolik se nastarat, natrudit a napečovat, že noc se stane dnem

a spánek bděním! Jaký výrazný, hluboko z potřeb a útrap života stvořený, slovanský obrat!

— A přec jen podezřelý tvar! Snabdiť = snabžáť? *D* přece nikdy nepřechází v *ž*...! Pravda, rozpomínáte se nějakých pravidel ze svých učebnic.

Jisté hlásky a zvučky prý vždy jen do jistých zas smějí přecházet. Zdá se však, pravidla, dýchavičné bytosti! Mají leda tuze podmíněnou platnost. Záhy aspoň připadáte na stopu docela jinému pravidlu. Časem vlastně všecko přechází — do všeho. Zde hle, *d* v *ž*, měkké *i* v dlouhé *á* se překotilo, jen to fiklo!

* * *

Jak vděčny jsou ty zálety přes ohradu sourodých jazyků! Jak tu vše spolu souvisí, k sobě ukazuje, jedno z druhého vychází! Teprv tím příbuzenstvem vyjasňují se hlubiny. A daří se vám, prohlédat k tajům vlastního nejbližšího vám ovzduší.

— Což o to, slovanština! Jenom těch nesnází kdyby s ní nebylo! Hned jen ty milé zvláštnosti slovanské! Stejné slovo, jiný význam! Různé slovo, stejný význam! U nás čas, tam vremje, zde rok, tam god, u nás hodina, tam čas, nebo (:jihosl.:) sat! U nás hodinky, jinde časy. Čert aby do toho! Jaký zmatek! Jedeš si na Bledu od nádraží do města. U cesty tabulka: počasi vozite! (:jeďte pomalu:) U nás počasí přichází, tady se — vozí! Blázinec!.....

A právě ta stránka je nejzajímavější! Co chcete! Zmatek na pohled, však jen zdánlivý! Záhy se vyjasní a zatím poznatek jak se prohloubil!

Čtete u svého mystika středověku.

— Jak divnú múdrostí veškeren kruh stvoru spojen spolu, tak slušně, tak přístupně a trpně... Dole na slovanském jihu, to víte, jmenují stvare, čemu my říkáme věci. A slovo bývalo patrně kdys běžno i v Čechách. Vše, co stvořeno, byl stvor. Až ponenáhlu dlouhým odloučením tu i tam tvary se různo ustálily. A s nimi také odstíny smyslu. Ani posao = posel neznamená na jihu někoho, kdo něco nese, nýbrž věc samu, jakou se zanáší. Záležitost, práce, úkol, úřad = posao, jaký máš právě na starosti.

A hle, co zde u Štítného!

— Králi zemští trojí lid mají ve svých královstvích, mají lid obecný, ježto rozličný posel (práci) a potřebu činí v království... Zde ve staré češtině, jako dole na slovanském Jihu!

A ukázek bez konce! Jako dnes na Rusi, v Čechách do čtrnáctého století pisali = obrazy. Sklo bylo ještě stklo (steklo), dřevo byl zcela po rusky strom (děrevo). Krasky byly barvy (kraslice = malovaná vejce!), vzrost byla postava (rus. vozrast). Pristav byl nižší úředník v Čechách jako do dnes na Rusi. A tehdejši Čech u vytržení jako dnešní Rus si liboval, jaká že co je prélesť! Byly časy, kdy ranní bohoslužbě Čechové říkali náboženstvo, jako v Polsku se praví dosud, kdy rat slula v Čechách vojna, jako dosud na Balkáně, kdy broj bylo číslo a hra neznělo u nás jinak než igra (jhra) jako všude po Slovanech. Mít, má znělo jmít a jmá jako se imá dodnes všude za Dunajem.

Bylo by lze tak sestavit celý slovník výrazů, jež byly společny po vší oblasti slovan-

ského života. A protože výraz značí pojem a představu a soubor pojmů a představ skládá duchovný život, bylo by lze naznačit dobu, kdy Slované žili jednotným duchovným životem. Jisto je, čím dál nazad do časů, tím bližší jsou si jazyky slovanské. Čím starši památky toho kterého, tím snadněji čtou se druhému. A jednotný duchovný život, což to jiného než jednotná — vzdělanost?

A nejen slova a výrazy! Také vazby a obraty byly tytéž! Hemží se dokladů.

— Chtě, aby v těchto knihách o sích a oněch věcech psáno bylo... upozorňuje autor čtrnáctého věku.

— Sěj, sij ukazovali staří Čechové k osobám a věcem. Říkali sího dne, jako Rusové říkají sěgo dnja (sěvodnja). A obráceně: dne sího! Časem zkráceno v dnešní naše dnes. Rovněž síje léto (toto léto) = léto sije = dnešní: leto-s. Rusům z „večera sího“ zbylo večeras. V českých památkách třináctého věku čte se tebedle (pro tebe) zcela dnešní ruské: dlja těbja. Říkalo se viždu místo vidím, izdati místo vydati, ny místo nám, nás. Staré Hospodine, pomiluj ny! zní nám dnes už hodně cize, ale na Černé Hoře dosud statečně nykají. Bulhaři mají ny až i v jazyku písemném.

Zbytky dávné jednotnosti! Je jich nespočet. A podivno! V době páry a elektřiny, kdy mizí rozdíly času a prostoru a národové mají k sobě tak blízko, Slované pokládají své jazyky navzájem sobě za — cizí! A tenkrát, kdy z Čech bylo tak daleko do Polska, na Rus, do Chorvát, Srb a na Balkán, mluveno všude jazykem — jedním!

Jazyk — ústrojná bytost. Mění znenáhla tvary i látku. S n a b d í t, kdysi všem Slovanům zřetelné, v Čechách docela z a p o m e n u t o. A na Rusi? Tam s novým tvarem nabylo vlastně už zcela nového významu. A s novým tvarem slova pomalu i vědomí původu se vytratilo.

— Ja očeň charašo s n a b ž e n na puť!... Sic ještě taky o p a t ř e n, ale vlastně už jen zcela mechanicky z á s o b e n na cestu.

— Anižť v e t (hle), každý má rozum hluboký o takých věcech! dokládá náš bádavý rytíř. A to staročeské v e t ? Nepoznáváte-li v něm na ráz „nastojaščije" ruské — v o t ?

* * *

Našim předkům nebyl nepovědom ten důsledek ústrojného života jazyka, jak za toku věků prodělává své změny. Vzdaluje se starších, přijímá nové podoby.

Sto let po sepsání originálu už přepisovač Štítného upozorňuje krajany, aby se nelekali „staré řeči" mudrcovy.

— Složil a vyložil (Štítný) tyto knihy českým jazykem, ačkoliv v druhých slovích za našich let neobyčejných, ale ve staré české řeči nalezených, kterýmž často čta, neporozumíš. A také jsa rozumen, mluví řečí okrášlenú a milú... Protož komužby se zdály u prvu těžky a nesnadny, nerozpakuj se protož, p ř e t r p l a s k o m i n y a o s t r o s t tu, jako onoho vína na oné svatbě prvního, potomť bude p o c h o t n ě j š í dáno...

Ani novodobému čtenáři nevede se lépe. Není-li předem zaujat, připraven, zasvěcen, ta četba slov „za našich let neobyčejných" spíš ho

odstrašuje. Proto má staré písemnictví tak málo čtenářů. A ještě méně těch, kdo „často čtouce“ mohli by porozumět. Je to škoda, protože porozumět znamená tu opravdu se kochat „vínem pochotnějším“.

Je arci i škola vinna. Zde na programu sice staročeština uváděna, však pouze jako holý opis z předložky německých programů. Dva čini sic totéž, ale nebývá přece totéž. Poměr dnešní naší češtiny ke staré není-li docela jiný, než novoněmčiny ke starému jazyku Němců? Druh, rod, původ i podmínky vývoje, všechno jiné! Učiteli nezbývá než týrat žáka mluvnickými odchylkami a drtinou látky, s jakou chuděra neví, co si počít. Výsledek je přirozený. Ta špetka zájmu, která původně všude se hlásí, je zaplašena. Jak by bylo jinak, kdyby čiperné zvědavosti včas byl nadzvednut cípek záclony, za níž se kryjí taje jazykových souvislostí — slovanských! V únoru 1914.

DRAVECTVÍ IDEÍ.

Vzdělanost, společnédílo. Třeba rozdělit úkoly v celku lidského rodu. Někdo vzdělává roli, množí majetek, šíří bohatství a význam vlasti, někdo musí vlast hájit, někdo pěstovat vědomost, jiný zbožnost, jiný udatnost a neohroženost. Tak celek společenský přirozeně se rozpadá ve své vrstvy a stavy, ve své předěly a obory. A dílo není dokonalé a zdatné, pokud ten onen článek se opozdil nebo selhal.

Už osmnácté století chápalo význam té přirozené dělby. Historik Pelcl, vlastenecký buditel,

líčí smutný stav věcí sedmnáctého věku.*) Výkvět národa, z popudů náboženských, opustil vlast. Jak osudné odhodlání!

— Jaké neštěstí pro národ, píše, nemá-li vlastního vojska a vojevůdce svého rodu. Jediný Prokop s několika tisíci Tábority byl by těm lupičům (Švédům) překazil řemeslo...

Neztrácel se muž ještě v mátožinách přizpůsobeného „daným poměrům“ smýšlení.

* * *

Pelcl byl osvícená hlava. Osvícenectví osmnáctého věku přinášelo nový názor. Nový názor je vždy nepřítelem starého.

V Čechách době osvícenské předcházel duch protireformace. Víc než století panoval a řádil. Nové pokolení poznávalo svůj úkol. Kámen neměl zůstat na kameni po staré vzdělanosti.

—Občanům hrozeno všemi hříchy a výlukou ze společnosti, kdo by nevydal ukryté knihy. Staré české knihy sbírány a páleny, čímž způsobeno písemnictvu větší škody, než kdyby tu Tataři a jiní barbaři byli po dlouhá léta plenili...

A dějezpytec nového názoru staví na pranýř methodu i prostředky zpozdilé doby. Je takový úkol nových pokolení: potírat dílo předchůdců, vyhlazovat stopy jejich panství. Protireformace byla v tom bezohledná.

— Snažili se vymazat i všecku památku někdejší domácí vzdělanosti. Namlouvali dětem ve školách, kterak prý dříve, než oni (jezovité)

*) František Martin Pelcl, historik a buditel. Napsal Josef Hanuš. Nákladem Akademie císaře Františka Josefa 1914.

do Čech přišli, zde nic, než holá nevědomost byla domovem...

Dílo zkoušky se dařilo. Staré knihy, svědectví a doklady někdejšího stavu věcí byly zničeny. Nebylo možno se jich dovolati. Nové pokolení dorůstalo již sjednoceno s novým vítězným názorem. Pro věci a poměry doby předchozí nemělo než nenávist a opovržení. Vše nové tak vítězí přirozeně nad starým. Musí vítězit, protože je nové. Aspoň na čas.

Až do poloviny osmnáctého věku byla nejčtenější knihou v Čechách vedle bible Hájkova Kronika Česká. Znamenité dílo domácího ducha po dobu dvou věků svým způsobem vládlo neobmezeně duchům. Tu je stihl neodvratný osud. Nová doba chopila se díla svou „kritickou skepsí" a objevila jeho slabiny (Dobner). Drahocenná kniha přes noc ztratila cenu. Prohlášena za hanebnou slátaninu. Vedle svých slabin měla sice i své výborné stránky. Snad jich měla i více a vážnějších, než byly nedostatky. Ale doby a pokolení mají svou povahu davů. Soudí ze široka, hromadně, heslově a nedovedou úsudek odstíňovat a pokládat na jemné vážky. Co bylo včera klenotem, dnes je ničemný brak. A musí být. Logika života to tak žádá. Logika vítěze. Nová doba vítězí nad starou. A jaký by to byl pořádek, aby vítěz chtěl zachovat v panství dílo svého soupeře? Pryč s ním. A tak „kritická skepse" vynesla svůj zdrcující ortel nad starým Hájkem. Byl starý pošetilec, ne-li podvodník. Báje za pravdu vydával. A doba vskutku osvícená nesmí takovou neplechu trpět. Zatočila se starým hříšníkem, jak náleží. Dnes ještě, po více než stu létech, není radno jméno pisatele staré České

kroniky v tak zvané slušné osvícenské společnosti ani vyslovit.

Leč všecko dílo lidské a všecky jeho doby mají svůj společný rys. A také pokolení vítězné a názory nejpokročilejší mají své — slabiny.

Neřádila Protireformace sama proti svým předchůdcům v díle vzdělanosti! Nebylo žádnou novinkou takové řádění. Dávno za dob starších odehrál se v zemi mezi generacemi podobný proces. Bezmála před tisíci lety už dokončen v Čechách zápas mezi dvěma vzdělanostmi, starou a novou: mezi názorem křesťanským a pohanským. Není pochyby, kdo tehdy zůstal vítězem. A vítěz byl jistě důstojný svého jména. Postaral se důkladně, aby po někdejším panství jeho soupeře nezbylo ani stopy.

A úsudek, jaký ovládl v potomstvu českém o stavu věcí, které předcházely, nepřipouštěl žádné pochybnosti. S jistotou pevného přesvědčení se přenášel z pokolení na pokolení.

— Pohanští předkové naši byli lid zhovadilý a neměli žádné vzdělanosti!... jak to zaznamenal Cosmas, první kronikář český a odchovanec vyšší vítězné osvícenosti.

A ortel nové dědičky panství nad svojí předchůdkyní byl tak zdrcující, že na něm nedovedla ničeho změniti ani řada věků. Zachoval nezkráceně svoji platnost přes dobu reformace, protireformace i čistého osvícenství. Také ono s přesvědčením svého učeného mračnopozoru mechanicky opakovalo posvátnou kletbu.

Podepřen souhlasem svých nejbystřejších vrstevníků,*) historik Pelcl prohlašuje

*) Ani duch nejbystřejšího jedince sám ze sebe není s to, proniknout clonu předsudků nahromaděných dobou.

pohanské Čechy rovněž za „divochy a surovce". A to mluvila už éra „kritické skepse". A soud její dědičně přešel v duchovný majetek inteligence až i dnešní. Vykládáme ve zlé fanatikům šestnáctého a sedmnáctého věku, že popírali vzdělanost pokolení předešlých, ale důvěřujeme slepě ortelu fanatiků desátého a jedenáctého věku, jaký pronášeli nad pokolením předchozím — Čechů pohanských.

* * *

Zapomínat docela, co kdy zažilo a po čase zas bezmocně se přehrabávat ve slabé paměti, zdá se být už věčným údělem lidstva. Děti nejmodernějšího věku, jako pokolení nejzadnějších dob, stejně holé a nevědomé přicházejí na svět. Vždy znovu začíná člověk blábolem prvního dětství, povždy odkázán na rozmar, zlobu či zmatek náhody, jaká právě vznese či zhatí pokusy jeho sic věčné, ale věčně tak málomocné touhy za světlem.

Pelcl vlastenec ani ještě nebyl buditelem vědomým si svého poslání. Sám leda se hřál odleskem slavné minulosti národa, bezděky si přeje, aby se hřáli spolu také jiní. Doba byla aristokratická. Horní vrstvy společnosti byly živitely a fedrovately dobových idei. Duch osvícenství především mezi hosty šlechtických salonů nacházel vyznavače. Byl tu článkem a vyznáním módy vedle jiných článků. Pelcl, povoláním vychovatel v panské rodině, přirozeně usiloval, aby svojí kresbou vlastenecké minulosti zamluvil se hlavně

Dobrovský, kritik nad jiné střízlivý a bystrý, ještě pevně věří nejnaivnějším povídačkám o „přírodním stavu" přistěhovalých někde prý od Východu či Jihu Slovanů.

mysli a obraznosti urozených panstev. Nebylo jeho vinou, jestli úsilí zaníceného národovce nebylo provázeno úspěchem pronikavějším.

Bývá údělem leda jedinců nadanějších, hned napoprvé se zmocnit nového poznatku. A v osvícenském ústředí osmnáctého věku zněl tak směle výrok hraběcího národovce Kinského, našemu uchu dnes tak uboze všední.

— Přiznávám se, jakožto dobrý potomek Slovanů, že zdědil jsem svůj předsudek jako jiní. A je-li mateřská řeč Francouze franština a Němce němčina, že také Čechu náleží pěstovati svoji mateřštinu...

Byl to ovšem jen řečnický obrat. Čistě modrá theorie chvíle. Společnost horovala o českém vlastenectví, o národním jazyku a jeho úkolech, ale vše zatím jen — po německu. Nikdo nevěřil, že by časem mělo dojíti i na skutek. Sám Pelcl v důvěrnosti se svými přátely a příznivci ani ještě nepěstoval mateřštinu.

A když se jednou ve společnosti něco mimořádného přihodilo, patrně zmaten podával příteli zprávu.

V listě Dobrovskému z r. 1787:

— Po obědě přiblížil se ke mně baron Kressl a mluvil se mnou česky, což mně úplně cizí připadalo...

Samo to přátelské vyznání nebylo ještě ani psáno mateřštinou. Dobrovský, nejlepší znalec jazyka, sám ani po česku dopisovat si netroufal.

Od prvních poznatků pravdy jak daleká ještě cesta do její — praxe!

V květnu 1915.

JASNÉ — NESMYSLY.

Zakládáme si tolik na svých vědomostech! A přece občas bývá tak těžko rozeznat, c o vlastně víš a co nevíš!

V knihách vlastenecké Dějepravy naskytají se podivné kapitoly.

— Jižné Čechy hornaté nevábily k sobě lidí, jako severní Čechy. Dokud bylo místa mnoho a lidí málo, usazovali se lidé s oblibou v nižších krajinách, které byly úrodnější...

Jak to? Lidí je málo, ale jsou tak vybíraví, že si chodí po světě a hledají, kde by — bylo lépe? Někde přec lidé se narodili! A kde se člověk narodil, tam se naučí žít. A kde se naučil, tam zvykne. A kde jsi uvykl, tam je ti lépe než v novém kraji, který třeba teprv vyhledat, upravit, zařídit...

Vezměte do ruky kteroukoli poučku vlastenecko-historickou, všude se to opakuje. Jsou to kapitoly o nejstarší době. Lidé se „usazují“ po vlastech. Celé kmeny „přicházejí“ odněkud a hledají „nová sídla“. Také naši předkové tak odněkud „přišli“ do dnešních vlastí.

Odkud to všechno víme?

Tak. Různé památky se našly.

— Ve hrobech našly se rozličné zbraně, nástroje, ozdoby, nádoby. Ty byly vyráběny kovolitci mezi lidem usedlými anebo potulnými řemeslníky. Avšak způsob výroby jest týž...

A jaký to byl „usedlý“ lid, po němž tyhle památky zbyly?

— Objevuje se jako osobitý národ, obřadem i kulturou vyznačený, a to na půdě nevzdělané.

Odkudsi sem přišel a přinesl hotovou již, ustálenou vzdělanost...*)

Tak a podobně čítáme v našich poučkách o „prvních obyvatelích" vlasti. Přicházeli a odcházeli, střídali se, vzdělaní a nevzdělaní, různých zvyků a mravů. Jedni pálili své mrtvé, jiní je pochovávali, jedni měli zbraně a nádoby takové, jiní jiné. Lid různých typů a různých kultur. Podle toho rozeznáváme různé doby: kamennou, bronzovou, železnou! Člověka koster skrčených a natažených, různých tvarů mohyl, popelnic a pod.

— Obzvláště tak zvaný „lužický typ" se cení, který sem pronikl od severu. Však to už je doba slovanská...

A které pak byly ty předešlé?

— Jakého kmene a jazyka byly, není pohříchu vypátráno. Jen tolik je zjištěno, že obývavše tu jistou dobu, snad několik staletí, ze země zase odešli...

Tak všecky knihy! A všecko zní tak pevně a nezvratně. Opírá se o „ nalezené zbytky a památky". Nezbývá, než opakovat.

A přec je to všecko tak — divné!

Představte si, také naše doba a kultura jednou zanikne, jako zanikly jiné, tisícileté. Prach ji pokryje a popel. A z vrstev, které ji pokryjí, nový život vzkvete. A po tisíci letech budou lidé o ní soudit podle toho, co naleznou. Jednou, kde byla země zvaná Čechy, bude v troskách nalezena balsamovaná mrtvola někdejšího velmože, oděná krojem a obklopená předměty nějaké módy, jaká

---

*) Úvodní kap. k Sedláčkovým Dějinám města Písku.

tehdy panovala. Bude učenci poznána za pařížskou. A jiná kostra bude oděna španělskou a jiná vlašskou nebo anglickou nebo německou módou. A budou shledávány druhé známky, které tak ukazují na různé doby, na různé kultury a různé typy lidstva. A bude „právem usouzeno“, že tu kdysi za různých dob obývali lidé různých typů, jeden že odešel a druhý přišel, že po sobě následovaly španělský, pařížský, anglický a jiný a zase jiný „typ lidstva“...

Nemožno-li si představit, jak jeden lid odchází ze země svých otců a druhý nastupuje jeho místo? A doba za dobou jak následují „různých kmenů a typů“! Napřed doba kamenná, pak bronzová, železná a zlatá, lidé mohyl a popelnic a skrčených koster, lidé typu lužického a jiných typů! A všecky ty kmeny a typy jednou do země přišly, pobyly nějaký čas a potom se zase — vystěhovaly. Nikdo neví, kam... Není-li to vše jasno? Budou tak soudit. A přec, kde — bude pravda!

* * *

V korespondenci dvou přátel učenců z konce osmnáctého věku nacházíte, jak si vlastenecká inteligence před sto lety představovala poměry vlasti za dávnověku. Přítel Zlobický vykládá příteli Dobrovskému, kterak asi došlo na vývoj rodného jazyka.

— Jak se původně kmen určitého rodu rozmnožoval, jak se šířil, do jiných krajin se s t ě h o v a l, s jinými národy válčil, s nimi se mísil, spojoval, jim za žold sloužil, s nimi obchodoval, se ženil, kolonie zakládal, jiné národy za sousedy dostával, podnebí měnil, nové vládní

formy zaváděl a podobně... vznikala tak různá nářečí...*)

Kmeny se stěhují z kraje do kraje, nové sousedy dostávají, podnebí mění... Jak to je vše možno? Odkud má učenec ty představy?

— Mám to z těch a oněch podání... píše Zlobický.

A muž uvádí své prameny.

Přijímá podání za pravdu a staví na něm své — další vývody. Nejinak si vedeme sami. Přijali jsme podání od předchůdců, od Zlobického, Dobrovského a jiných. Nechodí to jinak. Máme dodnes za to a vykládáme, že se národové v minulosti stěhovali, měnili krajiny, podnebí, všecky podmínky života. Nedovedeme sice vysvětlit, jak by to bylo možno, ale opakujeme podané. Důvěra v ně je naprostá. Nenamítáme nic, nepochybujeme. Zvykli jsme představě a zvyk je síla. Pokládáme za přímou svoji vědomost, co je vlastně pouhá naše důvěra

A tak není ovšem nouze ani o bližší podrobnosti.

— V šestém století, když Markomané odtáhli a Durynkové zaujali jich místa a přemoženi byli Franky, ustoupili Frankové spolu se svými spojenci, Sasy, novým nástupcům ty země, vylidněné stěhováním a krvavými zápasy... Tak a podobně usuzovali naši starovlastenečtí vykladači.

Náš dnešní výklad uvede ty podrobnosti snad v jiném pořádku. Pokládáme za zvláštní učenost, zaváděti spor o tu či onu podrobnost. Položíme to ono o nějaké století dříve nebo později, jinak prohodíme jména nebo prostory,

*) Korespondence Dobrovského. Díl III. Upravil Adolf Patera. V Praze. Nákl. České Akademie 1908.

vyplníme jinak tu onu mezeru, ale celkem a v podstatě se shodujeme: v minulosti různí kmenové všelijak vyměňovali sídla, stěhovali se, přicházeli a odcházeli, střídali kraje a podnebí a vůbec tropili věci, jaké životně ani se nedají představit. Nemálo sice si domýšlíme na svém dnešním názoru světa, založeném po výtce na poznatcích přírodovědeckých. Ale znalosti přírodovědecké? Nijak nám nebrání, pokládat za skutečnost věci, docela si odporující — s přírodními zákony.

— Tož na Míšensku a v Lužici usadili se Sorabové a po nich přišli jiní (jim podobní), kteří už před tím na Dunaji v Uhrách se byli usadili, jež podle Prokopa a podle Taktiky císaře Lea popisuju. Usadili se v Čechách a na Moravě, podrobivše se nadvládě Franků...

Tak to vypravoval před sto lety Zlobický podle Prokopa a císaře Lea a podobně my zase podle Zlobického nebo jiných vykládáme, jak my rozumíme podání. A jsme na svůj výklad hrdi, neboť podání je pramen a prameny jsou základem našich vědomostí.

Jsou pravda, v podání věci, které přec jen si netroufáme opakovat. Učenci minulých století navazovali svoji vědomost přímo na Bibli. Sledovali pohyb národů hned od rozchodu pod věží Bábelskou. Uváděli přesně, který ze synův Noëmových byl vlastně přímým otcem našeho dnešního plemene. Zde přetrhli jsme nit podání. Jakým právem? Proč se nedovoláváme už Bible? A přec se dovoláváme jiných, o nic spolehlivějších zpravodajů!

Nedůslednost má v zápětí nesnáze. Nacházíme všelijaké památky v zemi, kterou šlapeme a

nevíme, co s nimi. Otvíráme hroby nebožtíků spálených a pohřbených, nacházíme kostry natažené a skrčené, popelnice a předměty rozmanitých druhů, hromadíme popisy a zprávy, třídíme předměty, ukládáme je pečlivě podle soustav a pořádků, ověšujeme cedulkami a nomenklaturami, ale netroufáme si povědět, kdo ti milí nebožtíkové vlastně byli? Snad Markomané či Bojové, Keltové či Germáni? A to přec všecko sáhá sotva několik tisíc let nazad! Co teprve říci o praobyvatelích, o kterých mluví — geologie? Jejich kosti tlí už prý v zemi na sta tisíců let! Jestli to nebyli také naši předkové, kdo pak vlastně byli a kamse poděli — jejich potomci?

* * *

Nejsou překonávající ty první kapitoly našich pouček o dějepravě vlasti! A není vinou autorů zasloužilých děl, pakli výklad o nejstarších dobách vás neuspokojuje. Proti možné výtce jsou dobře obrněni.

— Co chcete? Jsem historik a ručím jenom za část přesně historickou. Co předchází, do toho se nepletu. Zde kladu prostě, co obecně přijato za pravdu. A to je věc dotyčných odborníků...

— A kdo pak je odborníkem v těch starožitných otázkách?

— To je velmi složitý úkol! Tu aby byl člověk znalcem všech možných oborů, zbrojířství stejně jako stavitelství, hrnčířství jako tkalcovství, hospodářství a zemědělství, vojenství a bůhví jakého oddílu techniky ještě?...

— A znalost samotných zákonů — přírody k tomu nepatří?

— Kterých zákonů?

— Na příklad, jediného: společnost lidská, jakmile dostoupila jistého stupně vývoje, jakmile dle určitých vnějších známek, dle jazyka, bytu a řádu lze ji rozeznati jako zvláštní národ, je-li dle zákonů přírody vůbec možno, aby takový živý organism, poutaný tisíciletými svazy zvyku a mravu ke svojí půdě, aby znenadání se sebral a někam „jinam" si — odešel?

— Proč by nebylo myslitelno? Byly přec věci mnohem méně podobné pravdě a lidstvo přece po staletí je uznávalo...

Už tomu tak! Pružnost obrazivosti naší je bezmezná. Život, sen. A není klamavějšího zdání, abychom v dané chvíli nedovedli je pokládat za svoji nejlepší vědomost a nezdál se nám jasným a správným třeba nejkřiklavější — nesmysl.

V září 1915.

SASÍCI.

O názvech v kraji. Také válečná kapitolka.

Vojna má svůj způsob rozsvěcovat světla. Také do významu krajinných názvů posvítila. V jižném Tyrolsku uvedena znovu v paměť dávno zanedbaná německá jména míst. Ukázalo se, některá z nich možno až ze XIV. a XV. věku doložit. A podobně v Elsasích. A jinde v kraji zachváceném vzteklicí války!

Cestou ve vlaku namanulo se vám, zavadit o časovou látku s nahodilým protějškem.

— Vida! Tu to máte provedeno! Jazyky a názvy, hned oba vedle sebe! liboval si cizinec.

Na stanicích přečítal si hlasitě nápisy s nádražních budov. Slabikoval pozorně, co mu nebylo zběžno. A pochvaloval si stále.

— Tak je to v pořádku!...

Postřehnuv naproti živější zájem, obrátil pak řeč k novinářské zprávě, co a jak prý teď zavedeno v Elsasku. Znovu zastavil vlak. Muž zase slabikuje obtížné pro něho částky slov...

— To je vždy český překlad německého názvu, ne-li? vyzvídal.

— Není přeloženo, jsou stará domácí jména! poučovali jste.

Nebylo mu vše jasno. Bylo třeba odbočit trochu k vývoji věcí. Jak přišlo to ono, co a jak bývalo, co jest.

Po chvíli zase on.

— U nás, v okolí Drážďan, máme podobná jména...

A odříkával: Reknitz, Mockritz, Blasewitz, Lochwitz, Coschütz a j. řadu jmen z paměti. Jaksi znalecky dokládal:

— Vůbec všechny názvy na —itz jsou neněmeckého původu. To je známo.

— Nejen ty! poznamenávali jste. S Drážďany, Lipskem, Míšní, Budišínem není jinak. A ty přec nekončí na -itz! Skoro všecka města a místa v Sasku...

— Což nejsou Sasové německý národ?

— Dnes jsou. Ve 13. věku už jistě byli.

— A před tím?

— Co bylo před tím, není jasno. Lidičky tenkrát málo se zajímali o ty věci a poměry. Prameny sotva se toho dotýkají.

— Naše německá věda pokládá Sasy za národ původně germánský!

— Snad proto, že německá věda nevyzná se ve slovanštině. Jisto je, odehrával se tu nějaký proces. Totéž jako v Elsasích nebo jinde...

Náhodná rozprávka. Nit se tak volně zatočí kolem vřetene časové látky. Cizinec nechtěl odporovat, ale naslouchal jaksi nedůvěřivě.

* * *

Děti nevědoma přicházíme na svět z temnoty časů. Paměť i zrak jsou tak krátky, stačí sotva potřebě chvíle. Zpět do minula, pohled do tmy. Kolik je těch, kdo vědí něco bližšího povědět o svém dědu? A vědět, co předcházelo na několik kolen nazad? To už je projev zvláštního aristokratismu. Několik století přeletí a celým národům už není známo, kde se vzali. Je taková povaha lidské bytosti. Převalné většině docela je l h o s t e j n o, co minulo. Jen c h v í l e platí živočišnému smyslu. Co bývalo, toť loňský sníh!

Současník životopisec velikého vladaře středověku vypravuje, jak znenadání došlo na velikou válku říše s urputným národem Sasů. Třiatřicet let potrvala válka! Byla z nejkrvavějších, které Karel vedl.

— Neboť Sasové, jako téměř všichni národové, obývající Germanii, byli divoké povahy, odevzdaní modloslužbě a nevražící našemu náboženství...*)

Kdo a jaký vlastně byli národ Sasové, nepraví životopisec blíže. Také jiné prameny zmiňují se o těch věcech leda namátkou. Doba neměla mnoho smyslu pro podobné otázky. Idea víry a

---

*) Eginhard: Život Karla Velikého.

náboženství byla přednější, nežli otázka krve a jazyka.

— Všichni ti divocí kmenové, obývající germánskou zemi mezi Rýnem a Vislou, mezi mořem a Dunajem, mluví jazykem dost sobě podobným, mají však velmi odlišné od sebe mravy a způsoby... praví zmíněný současník zcela povšechně.

A jen ještě připomíná.

— Vynikající mezi nimi jsou Veletabi (Lutici), Sorbové, Obodrité, Bohemové...

Byla Germanie vrstevníkům jen pojem zeměpisný, ne národopisný Také neválčil Karel proti sousedním kmenům, že byli jiné krve a jiného jazyka, ale že se protivili řádům, které přicházely s novým světlem, šířeným od strany Říma. Neválčil Karel jako Frank proti Sasům, ale jako křesťanský král a římský císař proti pohanským knížatům.

Vážný dějepisec německý, snaže se přivodit něco světla do temných záhad doby, vypravuje, jak si vedl Karel, proniknuv vítězně do Sas.

— Pořádá zde záležitosti podrobeného lidu, zřizuje osm biskupství, staví kostely, zřizuje klášter (Seligenstadt! Selište = Sedliště), zakládá školy a vší mocí se snaží, upevnit v zemi křesťanské řády...*)

O jazyku a národnosti Sasů není bližší zmínky. Zaměstnán delší dobu v zemi na levém břehu Labe, hodlal Karel pokračovat v díle i na pravém břehu.

— Pak obrátil své zření ke Slovanům na pravém břehu... dí krátce letopis.

---

*) Dr. M. W. Heffter: Der Weltkampf der Deutschen und Slaven. Hamburg et Gotha. 1847.

Řeč je tak stále o Slovanech, Sasech, Sorbech, Luticích (Wilzi) a pod. Všecko jedním dechem, jako by jedno bylo. Jen něco je jisto. Všichni ti „divocí" kmenové jsou spolu rozvaděni. Potírají se navzájem a volají mezi sebe mocného souseda, aby jejich sváry rozhodl. Ten byl vlastní popud Karlovy výpravy.

Doprovodiv velkého výbojce přes Labe, vykládá německý dějepisec.

— Tak byl by rok 781 pamětihodným mezníkem, kdy Frank po prvé překročil onu řeku, proraziv dalším pokolením dráhu směrem, kudy příště měl se šířiti germánský živel...

Nepokládá tedy německý zkoumatel minula Sasy osmého století ještě za kmen německý.

Jen ještě podotýká:

— Když Karel do těchto severních krajin Německa přišel, bylo to území obydleno Slovany. Mimo jiné důvody vychází to z názvů vesnic...

Ejhle důležitost krajinných názvů pro otázky dějezpytné! Ovšem jde o názvy v kraji vůbec. Nejen jména vesnic a měst, ale i vrchů, řek a jiných předmětů v kraji.*)

* * *

Jednotlivosti Karlova životopisu jsou na výsost hodny pozoru. Jaké svity a třpyty barvité v mátožném celkem obraze temného středověku! Jak osvícený muž ten panovník doby domněle tak zpozdilé!

---

*) Úřední věda se po tom neohlíží. Pokládá staré Sasy prostě za Germany, protože — sídleli v Germanii.

— Přijav titul císaře (Karel) obrátil svůj zřetel ke mnoha nedostatkům v zákonech svého národa... Kázal však zaznamenati písemně nepsaná dosud práva všech kmenů, kterým panoval, jakož dal napsati, aby nebyly zapomenuty prastaré zpěvy opěvající děje a boje starých knížat...

Převzácné sbírky! Kam se poděly ty drahocenné památky života dávných kmenů a věků! Tlí snad někde v lůně archivů, pochovány ve spoustě dokumentů starých, dosud nepoznaných? Aspoň není nic blíže známo o sbírkách starých písem a jazyků, uspořádaných na rozkaz velikého vladaře.

Jen právě u Sasů v pozdějších stoletích vyskytuje se jakási stopa.

Pět set let později, kolem r. 1275 na rozkaz hraběte Hoyera z Falkenštejna zavazuje se venkovský šlechtic Ecke von Repkau sestavit sbírku domácích právních obyčejů pro potřebu soudní. Spis je určen k rukám úřadů a sepsán proto jazykem třídy panující, německy a latině. Své dílo nazval spisovatel „zrcadlem Sasů" (Sachsenspiegel). Kniha stala se důležitou pomůckou při zákonodárných opatřeních v říši a hrála svoji roli u vývoji německého práva. S německými osadníky pronikla její známost časem i do Čech a dodělala se zde svého významu. Jaká však je podstata jejího němectví?

V předmluvě vykládá pisatel, jak byl doveden k dílu.

Nun danket alle gemein
dem Herrn von Falkenstein,
der ist Graff Hoyer genannt,
daß in deutscher Sprach ist gewant
diß Buch durch sein Bethe (žádosti)
Eck von Repkau es thete...

Nebylo tedy dílo původní, nýbrž jen do němčiny obráceno (gewant). Nebylo také obráceno z latiny, protože latinsky domácí lid nepsal a nemluvil.

Skladatel hájí se tam předem proti možné snad výtce. Co skládal, není osobní výmysl! Všecko staré, ctihodné podání, po předcích zděděné!

> Diß Recht haben von alter Zeit
> Unser Vorherrn hergebracht,
> der er doch nicht kann gedenken.
> Dann selber hat er's nicht erdacht,
> und will euch damit beschenken...

Inteligent třináctého věku, došel pisatel svého vzdělání na některé škole klášterní. Zde obeznámil se i s jazykem třídy panující. Jako venkovský šlechtic vyznal se ovšem v jazyce domácím, asi svém rodném, jakž i jméno svědčí. Píše se někdy Ecke, jindy Eycke, Eicke, Eyko a Hecco (Hájek z Repkova?). Nadaný muž na svou dobu jistě vládl velmi způsobně němčinou. Všecky stopy původu svého díla arci nedovedl vyhladit. Množství slov a obratů neběžných obecné němčině svědčí o pravém stavu věcí. Zbytky starého názvosloví, jako: gerüfft (krivd) — bezpráví, křivda, gewehr = vjer, svěřený majetek (úvěr), unausgegeben Tochter = nevdaná dcera, gerade = nářadí (erbe und gerade), gewaltige = vladyka, schelten = žalovat a pod.

Pisatel uznává neúplnost svého díla. Lidičky dobré vůle, kteří by znali rčení a úsloví (právních obyčejů), jež snad by byl opomenul, ať pomohou je donésti!

...„bitte ich zu Hülfe alle gute Leute, die des Rechtens begehren, ob ihnen eine Rede (ří-

kačka) begegnete, die mein dummer (temný, nevědomý) Sinn vermiede (přehlédl) und davon diß Buch nichts meldete..."

Tak se mají věci se vzácnou památkou.

Mezi literáty a vědci však je ujednáno, „Zrcadlo Sasů" že je dokladem starého německého práva a staré německé kultury.*)

Není pochyby, Sasko tak jistě jako Pomořany, jako celé Polabí až do Meklenburska původně byla slovanská zem. Zbytky někdejšího obyvatelstva nejen se dosud zachovaly (:Lužičtí Srbové:), jako v Pomoří žijí slovanští Kašubové a v Hanoversku do nedávna žili Slované Lüneburští, ale všecka síť nesčetných názvů v kraji dokládá někdejší stav věcí dnešního Saska. Byla to slovanská půda, hojně osazená a vzdělaná. Do 12. století, krom úředníků a správců, všechen lid byl ještě slovanský. Nejstarší právnický spis německý „Sachsenspiegel" ukazuje zřejmě ke svému slovanskému původu. Archivy německé chovají mnoho památek, s nimiž německá věda neví, co počít. Není vyloučeno, že se tu časem ještě objeví některá ze sbírek hrdinských zpěvů nebo právnických zvyků a průpovědí, jež na rozkaz císaře Karla byly v jeho slovanských zemích a tedy i v Sasku uspořádány.

V listopadu 1916

---

*) Platí totéž o jiné sbírce právních dokladů, zvané „lex Salica" (německý zákon) a jiných toho druhu staropamátkách písemnických.

V.

Z TOULEK.

ZA PĚVCEM SLÁVY.

Z Výmaru do Jeny malý skok. Německý turista, shlédnuv dle Baedekra všecky památnosti goethovské doby, má ještě na programu neodpustnou návštěvu sousedního „líbezného městečka“ na Sále. Schiller psal tu svého „Valdštýna“ a obě městečka jsou v názoru německého vzdělance nerozlučna jako jména obou předáků spisby, kteří tu působili.

Však i našince, který zabloudil do těch končin, vábí k místu vzpomínky pietné. Jan Kollár zde ztrávil svou dobu studijní, zde vzklíčila v něm veliká idea Slovanstva, zde skládal nejplamenější znělky své „Slávy dcery“...

— Můj povoz bude vás očekávat!... kolikrát se opakuje ta fráze v listech pana Wolfganga Goetha, státního ministra a ředitele vévodského divadla ve Výmaru, panu Bedřichu Schillerovi, profesoru dějin v Jenách!

Dobří běhouni vévodské spřeže mohli cestu urazit za dvě, tři hodinky. Vlakem trvá dnes jízda leda půl. Odbočka do Jeny, s návštěvou všech památností, dá se za den dobře vyřídit. Slovanskému turistovi nepoví arci ani Baedeker ani žádná pamětná tabulka, kde tu ve které ulici a kterém domě trávil chvíle svého pobytu náš pěvec Slávy.

Dokumenty dávného slovanství půdy hemží se cesta bez přítrže už od českých hranic. Názvy míst, jména stanic hlásají buď otevřeně nebo aspoň zástěrou zpola naznačují svůj slovanský původ, počínaje starou pohraniční stanicí saského Švýcarska „Panskou krčmou“ (Herrnskretschen, dnes licho na „Hřensko“ přezývané), přes Drážďany a Lipsko až po sám Výmar se vším všudy Durynskem.

Výmar, ve starých listinách „urbs Vinariensis“, možno směle čísti za Slovanské „Vinary“ nebo „Vinaře“ i kdyby okolí nebylo podnes „krajem hroznů“. Obzvláště Jena obklopena je svahy a stráněmi révou zarostlými. Staré rytiny ve výkladu antikvářů ukazují městečko obehnané cimbuřím a branami všecko ponořeno do bujných vinohradů. Ve vinárně staré Radnice na náměstí dosud nalévají do úhledných baněk perlivého moku domácí pěstby.

Odbyvše dopolední progulku památnostmi města, neopomenete navštívit starobylou místnost. Kolem kol je všecko beztoho tak protivně zmodernisováno! U okna staré vinárny zahlédli jste plný stůl pánů studiosů, s barevnými čepičkami. Tím lépe! Chvíle bude zcela náladová. Také náš pěvec býval členem některého „corpsu“.

Sedíme tu jako ve starém hradě. Světnička úzká, stěny dřevem vykládány, stoly a židle tvrdého slohu. Tlustá paní hostinská roznáší šťavnaté „frankfurtské“, mladí pánové v čepičkách způsobně se chovají a tak si dáte sklínku ohnivé krůpěje rádi chutnat. A jak by ne! Je místní specialita, a podnes zachovala původní své slovanské jméno: C r e o (kreu, krev)!

Jaký byl původně zvuk i význam jména

města, časem bohdá přesnou methodou názvozpytnou bude rozřešeno. Na protějším břehu řeky zvedá se nad Jenou vrch Jenčík (Jentzig). A slovansky znějících místných názvů bylo by opsati celou mapu. Jako byste opisovali někde v českém kraji: Gospoda, Velnice, Nerkvice, Konice, potok Pěničky (Pennickenthal) a pod.

— Sotva že jsem se byl v Jeně usadil, zaznamenával Kolár v „Pamětech", počaly se hluboce v útrobách mých neznámé před tím a netušené bolesti, jaké nás na hřbitově projímají, jenže u mnohem vznešenější, velikánské podobě. Byli to citové nad smrtí slavjanského zde národa, nad hroby drahých předkův a kmenův... o nichž zde ovšem tolik míst, vesnic, řek a hor, slovanská jména majících, svědectví vydává...

Sto let minulo od zdejšího pobytu pěvcova. Ale svědectví dosud je živé! Cítíte se tu blíže ideám věštce.

* *
*

Odbýt vyšší školu luteránskou byla povinnost pro luteránského theologa, Kollára. Ale jakou žízeň po vědě a poznání přinesl si z domoviny mladý nadšenec!

— Svoboda tělesná i duchovní universitského života v Jeně přivedla ducha mého do stavu jakési nejistoty, těkavosti a povšechnosti. Všecko jsem chtěl slyšet, všecky vědy poznat i vyčerpat, všech profesorův posluchačem být. Navštěvoval jsem v prvním půlletí i pytvu a to jak lidskou tak i zvířecí...

Přípravu měl mladý muž nejlepší! Ne tak ze školy prešpurské, kde vládla „převráceně

jednostranná methoda", ale už z gymnasia bystřického. S největší uctivostí a vděčností vzpomíná Kollár svého učitele Magdy, který v čiperném chovanci dovedl vzbudit smysl pro studium samostatné. Byl mu nejen „učitelem a vnášitelem", jak se pisatel Pamětí*) důmyslně vyjadřuje, ale i „vynášitelem a vyvinovatelem" jeho duše.

Bystrý snaživec záhy pocítil zdravou potřebu, soustředit ducha i práci.

— Stáhl jsem plachty na korábu, píše, obmeziv se na theologii, filosofii, historii, přírodovědu a filologii...

Věru, silácký způsob „se obmezit!"

V ulici někdejšího městského příkopu, mezi budovami university (starý zámek) a botanickou zahradou, obklopena trávníkem a záhony květin, stojí poprsí slavných někdy profesorů jenajské školy, učenců Okena, Friesa, Ludena a j. Všem věnuje bývalý žák po zajímavé kapitole v Pamětech.

S dějezpytcem Ludenem vybojoval mladý posluchač slovanský hned ještě pod katedrou vítěznou srážku hledisek.

— Již v dějepise všeobecném, zaznamenává, pozoroval jsem tu a tam nějakou strannost při, Ludenovi. Ale v dějinách německého národa proměnila se strannost nazmatek...

Bádavý posluchač bystře rozpoznal slabinu sporné látky. Otázka pramenů!

— Luden totiž nespokojen... Tacitem a Caesarem (o germánských modlách), chtěl pole ku prospěchu svého národa rozšířiti, proto vzal

---

*) Kniha jímavá svými pohledy do duše veliké a hluboké! Dávno volá po novém vydání!

útočiště k Adamu Bremenskému, Saxovi gramatikovi, Helmoldovi, Ditmarovi (středověcí kronikáři) a jiným a co tito o Slavjanech vypravují, vztahoval, aspoň z větší částky, na Němce!...

Po skončené hodině, „nemoha se déle zdržeti“, došel si posluchač Slovan na přátelskou rozmluvu k profesoru Němci a „vlídně“ mu přednáší svůj vědecký protest.

Pan Luden dlouho byl na rozpacích, a vymlouval se všelijak, konečně však uznal, že on slavské řeči tolik povědom není, že budoucně na ten článek své historie bedlivější pozornost a kritiku obrátí...

A statečný vědec dostál slovu. Ve své „Geschichte des Teutschen Volkes“ později vydané (r. 1829) respektoval námitky svého mladého, slovanského odpůrce.

Naproti, v rohu botanické zahrady, stojí domek, kde Goethe bydlíval, kdykoli do Jeny zajel. Sem přišel se mladý poeta český po prvé poklonit slavnému patriarchovi. „Německý Jupiter“ uvítal uherského studenta „s nádhernou zdvořilostí a s odměřenými kroky a slovy“. Měl jej z počátku za Maďara. Později vídal Kollár ministra-básníka častěji na procházkách městem. Starý pán byl ctitelem lidové Musy všech národů. Dal si Kollárem stlumočiti některé „slovenské zpěvánky“.

* * *

Odpoledne jsme si určili k návštěvě Lobedy, hodinku vzdálené od města. Památné místečko! Zde pěvec „Slávy dcery“ nalezl svoji Mínu.

Krásná byla pohoda letos o Dušičkách!

Slunko hrálo po poledni jako v květnu. Mladí, staří, všecko si vycházelo bez svrchníků. Za městem, podél řeky vzhůru, mile se šlape pěšinou lučinami mezi vrbovím a olšemi.

V záhybu pěšiny proti osadě Velnici s pěkným kostelíkem napadl chodcům mohutný košatý strom.

— Zde to bylo!... Zde Kollár po druhé se potkal s Mínou!... U vesnice Velnic, pod košatou lípou! Místo je nápadné!...

— Vždyť to není lípa ! namítá cestovní druh, pevnější v botanice.

— Co pak tedy?

— Topol!...

Záhada! Kollár v Pamětech výslovně mluví o lípě. Náruživý přírodomil, rostlinář, „květošálenec", jakým sám se nazývá, jistě se nemýlil. Právě na výletě botanickém překvapilo studenta poetu dobrodružství milostné. Bouře zahnala oba mladé lidičky z různých stran pod košatý strom.

— Sotva že ke stromu dopádil jsem, uzřím tam mladici, která zapýřivši se nad svou samotností, jako plachá laňka do vesnice utíkati chtěla...

Zde to jistě bylo! Jenom ta pochybnost! Topol nebo lípa? Snad b ý v a l a lípa, snad brzy potom poražena a vyrostl topol? Topol rychle roste, za osmdesát, sto let značně sesílí. Aspoň tak vykládá soudruh znalec. Ať jiní rozhodnou!

V lobedském kostelíku Kollár kandidát vícekrát kázal. Na hřbitůvku, dva kroky u vchodu náhrobní kámen pastora Bedřicha Schmiedta, Kollárová tchána! Fara, úhledné patrové stavení, hotový panský dům venkovského dvorce! V sousedství úpravný hostinec „zum Hahn". Nahoru

ke hradu Lobedě (:srv. české hrady Lopata?:) za městečkem byla by malá hodinka. Kollár tam nahoře často sedával, pohlížeje do kraje. Zde asi vyzněl v duchu pěvce po prvé úvod žalozpěvu: „Aj, tu leží zem ta...“

Však se už slunce povážlivě nachýlilo! A pro večer máme ve výmarském hotelu objednány lístky do vévodského divadla! Třeba na vlak! A s bohem, Jeno!

Dnešní inteligence nemá mnoho smyslu pro vzpomínky Kollárovské. Chvíle se vlní kvasem doby, obzor je zastřen. Vyvřelá na povrch hesla zatím rozněcují mysle starostmi o drobnější záležitosti a zájmy. Však se opět vyjasní obzor! A vrátí se zájem pro vyšší hlediska a velké cíle! Pak vděční potomci pilně budou putovati k posvátným místům, kde pro velikou ideu budoucna vzplanul veliký věštec! V listopadu 1908.

NA STARÉ PŮDĚ.

O prázdninách za potulky alpským krajem ani druhého dne ještě se nepotkat s krajanem? Dnes už málem víře nepodobno! Kult bílé protěže za posledních deset roků příliš se rozmohl po českém kraji!

— Kde pak asi potkáme první krajany? byla také letos první vaše starost, když jste v alpském údolí opouštěli železničnou stanici.

Bylo tentokrát jako učarováno! Už jste měli za sebou několik denních pochodů, už byla za vámi Spluga, už několik jezer jihoalpských, už jste byli nazpátek Gotthardem a znovu opět

v boku pásma hornobernských ledovců: však po krajanech dosud ani stopy!

Teprv někde pátého či šestého dne výpravy cestou k Furce, v Oberwaldu, v hostinci „u Pošty“ ohlašoval u večeře váš cestovní maršálek:

— Venku na terase jsou nějací krajané!...

Pán, dvě dámy! A ráno u snídaně, při obvyklém „café complet“ (káva, houska, máslo, med, závar) věděli jste všecko. Jsou někde od Heřmanova Městce, táhnou do Chamounixu, ve stíny Mont Blancu! Šťastnou cestu!

A ještě krajan!

Na závitech silnice vzhůru k Furce vás dohonil. Mužíček s velikým nákladem kartáčnického zboží na zádech.

— Bon jour, m'ssieurs!...

— Na zdar!...

— A voni rozumijó po slovensku?...

Byl z Ilavy v trenčanské stolici. Ale usedlý v Neufchâtelu. Je jich několik soudruhů společníků. Mají sklad v městě a zboží berou z továrny v Solothurnu. V létě cestují za obchodem, v zimě mají co dělat „ve sklepě“. Dobře se jim daří. Až budou mít dost, vrátí se domů.

Potřásli jste statečnému Slovákovi ruku.

* * *

Za hovoru s nahodilým krajanem ležel na snadě idejný rozpor.

— Jakže? Horovat pro ideu Slovanstva a krásné chvíle letní prázdně trávit zde, mezi skupinou Berninskou a velkým Bernhardem?

— Právě proto!

— Jak to?

— Kdo pak praví, že zde není — stará půda slovanská?

— A kdo praví — že je?...

A vskutku, povězte vzdělanému Švýcaru, kterak že o dávnověku jeho vlasti chováte si v reservě nějaký podobný názor, vyvalí na vás oči. Nikdy nic podobného neslyšel. Německá věda nic o tom nepovídá, francouzská teprv ne. A věda slovanská? O té zas nevědí na západě. Ví-li ona něco o těch věcech či neví? Aspoň slýchat nic není!

A přece už Šafařík upozorňoval:

— Obyvatelé rodanského údolí mluví prý nějakým nářečím, které je příbuzno slovanštině...

A Kollár prohlašoval úkolem „budoucích vědeckých ústavů slávských“: vyšetřiti a zpracovati celý obsah látky sem spadající, poněvadž na to nestačí obmezené síly jednotlivce

Dosud jste nic nezaslechli, že by naše Akademie nebo jiný vědecký ústav byly vyslaly povolané síly do Oetzthalu nebo Grebenského údolí v Tyrolsku, do Engadinu a rodanského údolí ve Švýcarech, aby tam studovali „nářečí domorodců“ a zkoumaly jeho vztahy a poměr ke slovanštině! Naše ústavy, zdá se, nemají zatím potřebného času nebo chuti nebo smyslu pro idejný odkaz velikých předborníků!

Tím lépe pro turistu zaujatého ideou! Cítí se tu aspoň na panenské půdě, dosud netknuté rýčem řemeslného přezvědu! A to má svůj půvab, bloudit tak mezi spoustami nejzajímavější látky, dosud neopatřené vignetami třídivého soupisu, důmyslnými značkami praktické snahy rozpoznávací.

— Jakými že spoustami látky?

— Třeba jen spoustami názvů místopisných!

— A švýcarská jména místopisná že by měla slovanský — názvuk?

— Zrovna — křiklavý!

— A snad i jména zde, v okolí, kde jsme se právě sešli?

— Zde a — všude jinde po celé oblasti! Třeba jen otevřít oko a sluch!

A co se dokladů týče, věru nejste v nesnázích.*) Šlapete snad právě podél břehu mladého Rýna vzhůru od Thusisu ke průsmyku Splužskému.

Proslulá Via Mala!

Cesta, z nejsměleji stavěných alpskými oblastmi! Nějakým rozmarem mocností praživelných rozstoupily se tu skály velehorstva strmou čarou od paty do výše na tisíce metrů. A štěrbinou olbří, místy kolmými plochami téměř na dosah ruky zúženou tísní se hluboko dole, vztekají se a soptí rozčertěné vlny mladého veletoku. Kolmá skála pod tebou i naproti! Přehnuv se přes kamenné zábradlí cesty, sotva stačíš dohlédnout zelenavé plochy burácivého vodstva!

— Trefný název! Via Mala! Zlá cesta! Okolní

---

*) V německých Švýcarech vrchy slují dosud hory (:Horn, Schreck-Horn, Matter-Horn atd.:), v Rhaetických Alpách najde se dosud Gori-Berg, jako ve zněmčených Čechách se najdou Hora-Berge. Travnatá místa slují lučiny (:die beiden Lütschinen, stoky pod Pannou u Interlak:). S názvem fluh, často se vyskytujícím na švýc. řekách a v údolích, dialektologie německá neví si rady. Není divu. Fluh ve Šv. odpovídá našim názvům v luhu. Hluboká voda nese název tůň (Thun-See), hluboká propast zase černá díra (:Charna Dürra, v Grisonských Alp. = místní výsl. čarna dira:) a pod. množství.

dialekt je sice německý, ale patrně název zachován z doby — římského panství! Staří uměli dávat dobrá jména!... pochvaluje si rozvážlivý turista.

Mýlka! Cesta — je nová. Rakouská vláda ji stavěla teprve v letech třicátých minulého věku. A dříve, dokud nebyla známa technika třaskavin, nebylo vůbec ani pomyšlení, vésti cestu rovnou bokem skal a kolmo nad jekem a vztekem rozzuřeného vodstva. Stará cesta vzhůru nevedla tudy, ale velikou oklikou odtud, vedlejším údolím. Tedy ani via „bona" ani via „mala"! Vůbec žádná „via", žádná cesta tudy nevedla. Prostě nemohla vésti. Ale čertovu štěrbinu, kudy mladý Rýn nezkroceným silám svého živlu vymlel násilnou cestu, měla přes to dávné staré, svoje jméno v lidu! Skutečná — vejmola! Jenom přizpůsobena tvarem (vejmola = via mala), jako v tisíci podobných případech, chápavosti pozdějších — zeměpisců!*)

— Nahodilost zvukové podoby! Původní obyvatelé thusisského kraje přec nemluvili — česky? Je to k smíchu!...

Směšno, věru!

Je-li však toho druhu „nahodilostí" ve švýcarském místopise ne pět, ne deset, ale na sta, a vůbec nespočet? Smí-li pak se zrakem naschvál zavřeným přecházet kolem Někdo, komu povinnost už z povolání ukládá, co je nápadno — vysvětlovat?

A je-li takový čili nic úkol nějaké — Vědy?

V září 1908.

*) Máme Vejmoly také v Čechách! Viz hned potok Vejmolu, přítok Labe tekouci od Mochova a Ouval. Arci: žádná Via Mala co do alpské romantiky!

NA VARTBURKU.

Z lázniček Liebšteinu v Meiningensku přes horský hřbet do Ruly je pěkná dopolední procházka. Jsme tu ve středu Durynského lesa. Ještě nějaký zákrut cesty vzhůru dolů mezi buky a jedlemi a předák veselé pěšácké společnosti nahoře na mýtině už oznamuje:

— Pánové, vidět Wartburk!

Brzo jste sami došli pohledu. Je nádherný. Moře lesů zvlněno po hřbetech i dolech, kam oko sáhá. A tam dole, v dáli na modrém obzoru, obrážejí se zřetelně týny, věže a cimbuří památného hradu. Tři, čtyři hodinky si tam arci ještě pošlapete.

Wagnerova opera má jistě lví podíl zásluhy, že je dnes Wartburk tak šumným střediskem německé turistiky vlastenecké. Náš Karlův Týn je historická pomátnost neméně prvořádná. Stavebně dokonce snad i předčí Wartburk. Je to sídlo královské proti vévodskému. Ale dnešní Karlův Týn je leda pouhý model starého hradu, stavba o holých stěnách, upravená pro potřebu zvědavé současnosti. Wartburk naproti žije. V nádvořích stěny vínem zarostly, je obýván, zařízen, opatřen nábytkem i vší nádherou panského sídla. A návštěva památky? Na karlotýnském nádraží, z vlaků přijíždějících od Prahy vytrousí se několik postaviček a spěchá po železném mostě vzhůru ke hradu! Co je to proti skutečným davům pout níků, kteří se tlačí na nádvoří Wartburku, po verandách a síních malebného hotelu v předhradě? A dole v městě! V Eisenachu každý druhý dům je hotel vybraným pohodlím opatřený, a všechno téměř město na moderní letiště obráceno.

Svému záletu jste ovšem vyměřili směr trochu nezvyklý. Tlumoky poslali jste si po dráze, oklikou napřed do města. Leží zde u paty hradu na výběžku Durynského lesa. Sami přitrhnete na místo pěchou se strany horské, skalní rýhou pod hradem, pověstnou Dračí roklí. Táhne se tu přes hodinu cesty až k oblíbené výletní stanici Hohe Sonne, nahoře v lese na mýtině.

— Hohe Sonne! Hohe Sonne? Co to za název pro výletní místo?...

Docela uříceni polodenním šlápotem po horách za parného slunce dospěli jste k místu. Je všední den, ale venku pod stromy kolem stolů tlačí se lidiček jako u nás v neděli na terase v Chuchli. Samý cizinec, patrně! A všechno dychtivo se občerstvit. Záhadou podivného názvu zatím jste si ani nelámali tuze hlavu.

* * *

Z města nahoru na hrad, hodina stoupačky. Z náměstí, od starobylého dómu, kolem pomníku skladatele Šebestiána Bacha, vede nejpohodlnější cesta. Napřed uličkami, kolem malebných pater a lomenic domků středověkého měšťáckého slohu. Dále nahoře, jako všude na obvodu města, má už slovo novověký blahobyt. Samý tu moderní letohrádek, libosad, skvělý záhon za bohatou mříží. Ještě dále vzhůru upravená stezka kroutí se už holým lesem.

— Je-li návštěva nahoře? tážete se na potkanou chodce. Osamělý, s tlumokem na zádech vrací se shůry.

— Jakž by nebylo! Tak krásný den! Bude plno! 75.000 průměrné návštěvy za saisonu! To třeba přec po dnech nějak rozdělit!...

A Wartburk má co povídat davům zvědavých, kteří se hrnou! Skvělá doba landgrafů, sv. Alžběta, mistři pěvci, Lutherův pobyt a zápas svědomí! Potom první zákmity velkoněmecké idey, doba napoleonská, studentská slavnost, hranice zapálená myšlence národní svobody! Jakž by se tu nedmulo německé srdce!

Co a jak bývalo na Wartburce p r v e, než ta potomní sláva se dostavila? Děj zahalený rouškou nevědoma. Je tak se vší minulostí středoevropskou. Také německé dějiny začínají se vyjasňovat teprve — dvanáctým věkem. Co p ř e d t í m bylo, splývá nerozeznatně s bájí a pověstí.

— Počkej, vrchu, na tobě si postavím hrádek! (Wart', Burg, du sollst mir eine Burg werden!) zvolal prý urozený zakladatel hradu, objeviv na lovu vhodné místo. A ihned provedl svůj úmysl. Odtud prý název.

Lidová povídačka. Obraznost lidu tak všude ráda pohrává slovy, která si nedovede vysvětlit. Však ani dějezpyt, podepřen psaným slovem dokumentů, neví si mnoho rady s p ů v o d e m hradu i jména. První psaná zpráva o Wartburku táhne se k vojně Jindřicha IV. (1056—1106) proti Sasům. A to už je dávno po temných dějech mezinárodních, které se odehrály mezi Labem a Rýnem za dob Velikého Karla. Jisto je pouze, tenkrát (1085) d o b y l vrchu statný hrabě Ludvík a postavil na něm zámek s t ř e d o v ě k é h o slohu. P ř e d t í m v r c h slul Wartbergem. A vrchů toho jména je množství v kraji. I v čistě slovanském (var, vary, varta). Dnes tak módní, vysokoněmecké slovo Warte, Wart, nemá svůj německý původ tuze zabezpečen. Slovanské varit,

varovat, bránit je mu stejně blízké, ne-li bližší, nežli německé Warten, wahren, waehren.

A známek, které nasvědčují dávné slovanské minulosti hradu, není nedostatek. Čím dál nazad, do temnot věků, povážlivě se množí. Sám půdorys hradu a jednotlivé části stavby nesou podnes starožitná jména, němčině zpola cizí nebo docela nesrozumná. Je tu vlastní panský dům, původně dřevěný palác (stavba z palic, palek, opáleného dřeva; něm. Balken, lat. palum, palatium), je oddíl pro paní hradu, Kemenate (kemenata, pokoj s kamenným krbem), jest dírnice (Diernitz = byt pro ženskou čeleď, dirna = služebné děvče, nízkého stavu, německy Dirne). Průvodce, nevěda si rady s názvem, dokládá s líčenou učeností: Der mittelalterliche Name bedeutet eine durch Oefen heizbare Stube. Poznámka náležitá vlastně k názvu předchozímu (Kemenate). Jiný průvodce, větře aspoň čertovinu, připamatovává prostomyslně: vielleicht aus dem russischen: gornitza (!), heizbare Stube! Jiná budova hradní nese docela temný název gadem. Dům je dnes určen vévodskému komonstvu, býval před tím stájí a zbrojnicí, ba až do šestnáctého století i pivovarem. Jaké měl původně určení, není známo. Slovo „gadem" nenachází se v žádném slovníku. Průvodce ani se nepokouší, aby podivný název, stále a vytrvale opětovaný, jen dost málo vysvětlil. Budova stojí hned vedle věže, jež bývala kdys hradním vězením. Možno, záhadnou „gadmou" že je kryta bývala katna = katovna? Dějiny hradu mluví sice o neklidných „sousedech" slovanských, kteří za oněch dob Durynsko a ostatní državu německou svými nájezdy „ohrožovali". Mnohé nápadnosti

v místních kronikách i záznamech a všecka krajinská nomenklatura Durynska svědčí však o jiném. Životopisec sv. Alžběty, choti lantkrabí Ludvíka IV. (1217—27), vypravuje zajímavou episodku ze života kněžny světice, dcerky uherského krále, na Vartburce. Jednou za procházky v okolí hradu lantkrabí potkal potulného obchodníka. Pustil se s ním do řeči a seznav, že je z Uher, přivedl jej své choti. Kněžna měla z příchodu krajana takovou radost, že mu nejen odkoupila celý chudičký krám, který s sebou nosil, ale takovou cenou jej obmyslila, že se chuďas mohl příště na místě usadit a pěkný obchod si zařídit. Je otázka, jaké asi národnosti byl ten „potulný uherský hrajan“? Maďaři, jak známo, nebyli nikdy obchodníky a nejsou podnes. Nikdy se za obchodem po světě netoulali. Za to je tuze na snadě, že chudá trenčínská stolice byla na svůj kočovný obchod odkázána už od dob nejstarších a předhistorických. Dobří Slováčkové od Trenčína s ranečkem chudého zboží na zádech toulali se dalekým krajem z počátku 13. století bezpochyby už tak bezpečně, jako se toulají podnes. Zbývá jen otázka, jakým asi jazykem bavila se sv. Alžběta s krajanem, z něhož měla tak velikou radost? Je docela pravděpodobno, že germanisace durynského kraje od dob Velikého Karla do počátku 13. věku nebyla ještě tak pokročila, aby slovanština byla zde už docela vytlačena a zapomenuta bývala. Pánové na říšských hradech byli sice zřízenci říše, přizpůsobovali všelijak svá jména a všechen svůj život. Úřadně a na venek po německu se opičili, ale ve svých domácnostech asi ještě dlouho chtěj nechtěj zůstávali Slovany. Stejně bylo se šlechtou později

i v Čechách a jinde po Slovanech. A s l a n t - k r a b í m Durynským nebylo patrně jinak.

Vykladač po místnostech Wartburku vůči pestrému davu svých posluchačů vede si tuze slavnostně. Zpola profesor dějin, zpola hlasatel velkoněmecké ideje! Slovanský turista v zástupu za dojemných kadencí přednášky má tak jisté tiché právo na svoje vlastní myšlenky. Ovšem myšlenky trochu — melancholické!

* * *

S hlásné věže Wartburku je velkolepá rozhlídka po lesnatých výběžcích Durynského lesa. Divná věc! Jste po prvé v těch památných místech, ale připadá vám vše tak nějak po domácku. To dělá známost důvěrného ústředí! Máte ji — z divadla. Hradní dekorace z Wagnerových oper tak vám utkvěly v mysli! Patrně věrné kopie zdejších scenerií.

Dopolední návštěvu hradu třeba ovšem zakončit náladovou snídaní vedle ve hradní restauraci. Je podle slohu sama středověký hrad, zde na výběžku skalním vystavený a s pěknou vyhlídkou do kraje. Sedí se vám tu jako rytířům, kteří se právě vrátili z výpravy. Při sklence rýnského možno tu s lahodou protřepávat dojmy zažité v tom zmodernisovaném středověku.

Ba i na malý vykladačský disput dochází.

— A což E i s e n a c h ? V knize nic nepověděno o původu a významu jména. Nikde tu přece nedolováno — na železo?...

— Je takových Eisenů, Eisensteinů, Eisenerzů b e z ž e l e z a hojně natroušeno v kraji, také u nás a jinde. Po slovansku namnoze slují místa

Jeziny, Jeziště, Jezera a pod. Sem tam i po německém kraji lze podobné názvy v minulosti ještě listinně dokázat. Také Eisenach, jak vidět, bývalo kdys údolí zaplavené vodou. Dole pod hradem dosud jsou stopy starých nádržek...

— A protější vrch Mittelstein nebo Metilstein! Prý tam kdysi také stával hrad!...

— Mittelsteinů, Mädelsteinů a pod. je plno v Německu, v Čechách, v Rakousích jako různých Strass a Strass-bergů. Bývalá medliště (medlit, stát, čekat), strážné vrchy.

— A vrch Saukopf? Včera jsme ho přestupovali z Liebšteinu!

— Žádná Sviní hlava, arci! Nahoře jsou zbytky starých valů! Starý Zákop...

— A Hohe Sonne, dnešní výletní místo?

— Čert ví! Fantasie má tu volné pole! K místu vede dlouhá „Drachenschlucht", efektní soutěska skalní, dnes úředně „Annathal" zvaná. Táhlý pruh holých stěn mohl někdy dobře slouti Holičany, Holezany, Holešany? Německému sluchu to snadno vyzní na Hohe Sonne. Tak u nás ze Lhoty vzniklo Oelhütten, z Doběšic Taubenschütz a pod....

Druh výpravy, skeptik, neúčastní se odhadů. Skoro neposlouchá. Až náhle mrzut se protrhl.

— A co s tím slovíčkařením! Čirá manie, čenichat všude za Slovanstvem! A kdyby na krásně bylo všecko správné! Co pak z toho máme, že Slované od věků pořád jen ustupovali a ztráceli půdu?...

— Co z toho máme, víme-li, že někde ve Vesmíru pohaslo slunce? Zatím jen ukojená zvědavost. Není-li úkolem vzdělanosti, poznávat, pokud možná, co je a co bylo vůkol, ohledat trochu

svoji bytost, zvědět o něčem napřed a o něčem vzadu? Není-li zajímavo pozorovat, jak střídají se kultury v lůně věků? Jak panství nové zakládá se na vyvráceném starším? A doklady nacházet, že ta stará a po tisíci letech málem zapomenutá vzdělanost byla skutečně naše dílo vlastní?... Co a jak přijde dále? Kdož to ví! Odpoví na to, kdo po nás přijdou...

Cestou dolů od hradu napadla vám slova labutí písně:

Nic nechtěj se mne ptáti,
ni o to péči bráti,
z jakých jsem připlul vod,
jak jméno mé i rod...

Na mou věru! Trefný symbol slávy německého dávnověku ten Lohengrin, mystický rytíř!... V září 1912.

TURISTIKA I STAROZPYT.

Tolmin, slovinské městečko na střední Soči v Zatriglavsku! Alpská scenerie, jižné podnebí, bystrá koupel v zelenavých alpských vodách, čistý pobyt se vším pohodlím a hospodyně, výborná kuchařka, plná ctižádosti! To už zláká, zarazit na nějaký den prázdninovou toulku. Po nějakém nebezpečí války, jak bylo do něho blízko, nebylo toho dne ještě potuchy.

Málo kroků za městem mají Tolminští své parádní číslo! Zalesněný kuželovitý kopec s rozhlednou na vrcholu. Svítí daleko do kraje svým bílým nátěrem jako kaplička. Čistě promenádní tura nahoru, klikem hákem. Pěšina s lavičkami, můstky a zábradlími.

— Nepodíváme se?

— Což nahoře! Včera na protějším boku triglavského údolí byli jsme výše! Rozhled nebude bohatší.

— Ale kopec má zajímavé jméno! Třeba ho blíže shlédnout.

— Proč pak?

— Jmenuje se — Grad!

— Hrad, Hradec jmenuje se u nás doma každý druhý kopec v kraji!

— Právě proto!

Šli jsme nahoru. Temeno, ne tuze objemné, až po sám kraj obklopeno z b y t k y z d i v a, kolem kol strmého srázu. Bývalo místo asi o p e v n ě n o, kdysi před dávnými časy!

Divná věc tyhle Hrady, Hradce, Hradiště, Hradiska po kopcích a lesích našeho českého kraje! Stejně jako Grady, Gradišče, Gradce a Gradiska zde, po všem slovanském jihu, až daleko za Balkán! Všecko jedno slovo, týž pojem, tentýž předmět. Smysl a účel je zřetelný, jen nikdo neví, k d y a j a k to vše v z n i k l o a se r o z š í ř i l o? Za pozdního středověku u nás v Čechách dávno byly už zraky obráceny na Západ. Tenkrát stavěny hrady už podle vzoru západnického a místům v nich namnoze přikládána i německá jména. Typ s t a r š í c h hradů a hradišť byl tenkrát už překonán. Rozvaliny hradů Krakovce, Libušína, Děvína, Kazína už za doby K o s m o v y byly — zarostlé lesem.

— A doba knížecí? Století sedmé, osmé, deváté? Sem prý sluší klásti vznik „slovanských" hradišť!

— Nepodobá se! Doba zmatků a převratů Války francké, vpády Hunů, Avarů, Maďarů

Temná, neosvětlená doba! Neví se o ní mnoho. Jenom tolik je jisto, Slované n e b y l i tehdy už nijak j e d n o t n i. Byli už rozstoupeni a prostoupeni cizími živly. Namnoze jimi porobeni a od sebe odtrženi. Za takých poměrů nemohou vznikat zjevy j e d n o t n é h o zřízení, typu a názvu po širé oblasti.

— Do které doby sluší tedy klásti ty z b y t k y dávných staveb, bytů a krytů po lesích, kopcích a močálech u nás i v nejširší oblasti? Ty stopy minula zvané Hrady, Hradce, Hradiště?

Záhada!

Rozhlížíte se s temene tolminského Gradu po malebném údolí. Dolem mezi vysokými hřbety výběžků alpských vine se modravá páska Soče-Isonza. Řady věků přeletěly přes vojenský význam místa. Za to dole u vašich nohou nový, dnešní život se hlásí k svému právu. Za městem, na břehu řeky v rovině, bělá se půdorys velikých moderních kasáren. S t a ř í tíhli k v ý š i n á m, to zřejmo. N o v ý život spíše v r o v i n ě se šíří, k d o l u se přimyká.

* * *

Zajímavé shody a překvapy názvů napadají českému turistovi na každém kroku v těch končinách tak vzdálených od vlasti. Jako u nás vedle Hradů a Hradců nacházejí se Stráže a Strážiště, i zde vedle Gradů a Gradců najdeš Straže, Stražište a Stražišče. A v polohách docela obdobných. Naše -iště není koncovka nikterak výhradně česká, jak jste snad mohli se domýšlet. A podob věcných i formových nespočet!

Zastavili jste hocha na silnici.

— Ako sa kaže onamo ovo brdo? tážete se nejapnou srbo-chorvatštinou, jaká zde ve slovinském údolí není právě nejlépe na místě.

Ukazujete na široký hřbet, který teď v ranním slunci jako tmavá clona zastírá protější obzor. Chlapec porozuměl.

— To je Kolovrat!

Později na speciálce vskutku zjišťujete jméno. Kolovrat! Horský hřbet podél toku řeky od severu na jih se táhnoucí. Po jeho temeni kus cesty běží zrovna hranice rakousko-italská. Není tedy „Kolovrat" dokonce naše výlučně české slovo! A pověst, jak prý j m é n o „rodu Kolovratů" vzniklo, holá báchora! Českému knížeti prý se kdysi splašili koně u vozu. Věrný panoš přiskočil, směle uchvátil loukotě, k o l o z v r á t i l a život knížete zachránil. Za to prý pak povýšen do stavu rytířského. Lidová fantasie tak si pomáhá k výkladu názvů, jichž význam a smysl dávno se vytratil. Název, jak je vidět, je m í s t n ý. Najde se „kolovratů" množství v kraji. A nejen v českém. A vlastního někdejšího významu slova možno leda pracně se domakávat postupem srovnávacím. Hned název p o l o h y na protější italské straně hřbetu, údolí a bystřina Gollobrida náleží dojista k p ř í b u z e n s t v u. A názviska z jiných končin, Colloredo, Gallenwerth, Kahlenbrett a pod. neméně. Samé zpřetvářené — kolovraty (:golo-vrty, -brdy!:)

Za krásného odpoledne, v úpalu červencových paprsků, vyjeli jste si do sousedního Kobaridu. Je tři hodiny vzdáleno od Tolmina to skvostné městečko jižního rázu.*) Malebnými průzory svých klikatých uliček, domků, obtočených révo-

*) O rok později tu všude zuřily krvavé zápasy rakousko-italských branných sil.

vím, arkýřů, pavlánů a oken plných květů připomíná rozkošná hnízda italských Alp, Savojska a jižní Francie. Za jízdy pilně srovnáváte obrazy kraje se záznamy na mapě. Tamhle ta horská víska v úbočí horském s bílým kostelíkem daleko viďným jmenuje se — Libušín. Zde L i b u š í n, jako jste jinde v horách nalezli K a z í n a jinde — T e t í n! S bohem, báji starých našich kronikářů o třech dcerách Krokových! Prý každá v kraji si postavila po svém hradu a označila jej s v ý m jménem! Co zbývá ještě z pověsti o otci Kroku? Sídlel prý na hradě zvaném podle sebe K r a - k o v c i. A zatím jste se přesvědčili, že je Krakovů a Krakovců, bývalých hradů i nehradů, doslova plná — střední Evropa. A kdo ví, ne-li i další a širší ještě svět?

Výše podél toku Soče nad Kobaridem leží městečko Žaga. Odtud jste před lety podnikli výlet poněkud nepohodlný do Résie, podivného, čistě slovanského koutku v italských horách.

Prohlašovali Résiany za přežitek slovanského proudu, jenž prý „za dob stěhování" zde se zachytil. Zavát vírem divného „orkánu lidstva" a chráněn kolkolem stěnami vysokého horstva, zde prý podivuhodně zachoval se při životě.

Jediný pohled do toho drsného skalního světa vás poučí, jak n e ž i v o t n y jsou toho druhu papírové fantasie. Sem tam ve výškách tisíce metrů tulí se mezi křovinami lidský příbyteček. Ať to jen zkusí rodák jiných končin, zavátý sem nějakým „vichrem dějin", pustit se tu v přirozený zápas o bytí a nebytí! V nejkratší době vezme nutně za své. Buď uteče, buď zhyne. Jiného výběru tu není.

* * *

Měl tak svou idejnou zajímavost výstup k tolminské rozhledně. Pouť ke zbytku neznámých dalekých časů. Zapomenutý kout, odkud znenadání otvírá se pohled do netušených obzorů. Temeno strmé, na pohled ani nedostupné! Nebýt umělého stezníku, důmyslně vedeného vzhůru do příkrých boků kužele, nikdo by se nahoru nedostal. A přec tu bývalo k d y s i ž i v o, jak stopy svědčí. Byl důmyslný stavitel hradu, byl jeho pán a byla čeleď, bylo množství z á j m o v ý c h n i t e k společenských, které se odtud táhly dolů do kraje, od místa k místu, od hradu ke hradu, od výšiny k výšině, přes hory doly až daleko ke vzdáleným zemím, horám a mořím, kde všude p o d o b n é z b y t k y a s t o p y, táž jména a tytéž názvy svědčí o někdejším j e d n o t n é m způsobu života! I zájem, který se prostíral přes nekonečné oblasti, měl svůj r á z, svoje t v a r y b y t u a ruchu, své mravy i svůj — j a z y k.

— A, doba, jíž ty všecky známky nasvědčují?

Obcházíte po nevelkém prostranství na temeni. Nevěnujete ani velkou pozornost železné konstrukci moderní rozhledny zde postavené. Jen rozhrnujete křoví nad zarostlým starým zdivem, ohledáváte nerovnosti půdy, pokryté trávníkem, tážete se v duchu, jaké asi památky dávných dějů kryje ten tichý palouk, tak nemluvný a lhostejný?

— Děje předního i pozdního s t ř e d o v ě k u zdejších končin? Jsou dostatečně známy. Do toho rámce nijak se nehodí představa dávného života jednotného rázu, který zakládal své tvrze a šířil své mravy po širém prostranství od břehů Baltu až k obalu středozemnímu!

A starověk?

Zase j i n á představa vadí. P s a n é dějiny starověku uvádějí zde národy docela jiného mravu i původu, než jakému nasvědčují ty z j e v n é d o k l a d y života. Chápete hloubku mezer a nedostatků svých domnělých „vědomostí“ dějinných.

A jiné dojmy a zkušenosti vám připadají. Jindy jste putovali krajem od nepaměti německým, v Porýnsku a v horním Podunají, na březích Mohanu i kolem pramenů Wesery. A zvláštní věc! I tu jste kráčeli kolem zalesněných vrchů, jež na svém temeni k r y l y z b y t k y dávnověkých bytů a staveb. Ne snad zříceniny středověkých hradů známého typu! Zřejmé památky dob s t a r š í c h. Mnohem starších! A podivno, j a k á j m é n a těch kopců, lesů a strání kolovala v ústech okolního lidu a byla zanesena na mapě! Hart- Art- Rad- Harz- Kratz-Garts-berg či -wald a pod.! Nesčíslnými obměnami!

Či vše to nejsou vlastně přímé obměny názvu: h r a d, h r a d e c? Tím jistěji, že všecky zevné okolnosti jsou totožny!

Které d ě j i n y vysvětlí tu podivuhodnou spojitost?

Jak se stalo, že do pokladu německého jazyka přešlo slovo h o r t ve smyslu „ú t u l e k“, pevná ochrana? A slovo h o r t = „poklad“, jenž se za ochranou skrývá? A slovo herd = ohniště, z kamene stavěná (graditi) část dřevěného domu? Jak vysvětlit, že slovo h a r t (tvrdý) ve staroněmčině bývá vykládán jako — l e s?

Záhady! V září 1914.

OBSAH.

Kuffner, Josef
Věda či báchora?